

КОМЕНТАР

З ПИТАНЬ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
УГОДИ ПРО ПАРТНЕРСТВО І СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СПІВТОВАРИСТВОМ

Ця публікація фінансується Програмою Тасіс Європейського Союзу, за якою надаються фінансові гранти для передачі сучасного досвіду з метою сприяння розвитку ринкової економіки і демократичного суспільства в Нових незалежних державах і Монголії

Видано в лютому 1999 року.
Copyright ©1999 by Tacis services DG 1A, European Commission

Запити стосовно передруку слід надсилати до
Інформаційного офісу Tacis за адресою:

European Commission, Aarlenstraat 88 1/06 Rue d'Arlon, B-1040 Brussels

Цей Посібник був підготовлений для Українсько-Європейського консультативного центру з питань законодавства (UEPLAC) Полем Лойтеном з допомогою професорів А. Висоцького та В. Денисова (Національна академія наук України), а також доктора Ю. Фосса та інших експертів UEPLAC. Усі думки, висновки та тлумачення, викладені в цьому документі, належать автору і можуть не збігатися з поглядами UEPLAC. Вони в жодному разі не повинні сприйматись як відображення політики чи поглядів Європейської Комісії.

Цей Посібник призначений слугувати довідником до офіційного тексту Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (далі - Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством) і знайомить читачів з політичними й економічними аспектами та питаннями співробітництва, охопленими Угодою, і, крім того, роз'яснює її правову специфіку. В Посібнику зроблено спробу викласти Угоду про партнерство і співробітництво (УПС) у зручний для користувача спосіб, то ж це видання може становити інтерес як для осіб, що відповідають за імплементацію положень УПС, так і для тих, чия діяльність так чи інакше пов'язана з реалізацією Угоди. Беручи це до уваги, читачам слід зважити на такі моменти:

- впродовж усього тексту Посібника читач знаходитиме посилання на різні статті УПС. Щоразу, коли дається посилання на ту чи іншу статтю чи частину, йдеться про Угоду про партнерство і співробітництво, якщо не зазначено інше;
- перші сім частин Посібника значною мірою побудовані на основі окремих частин УПС (за винятком Частини I, в якій, до того ж, подано коментар до статей Частини X УПС); у Частині VIII викладено думки з приводу потенціалу розвитку УПС;
- у тексті Посібника розміщено спеціальні «вставки», які надають пояснення щодо дії та тлумачення УПС або допомагають зрозуміти положення Угоди.

Читач помітить, що в цьому Посібнику, як правило, використовується лише термін «Європейське Співтовариство» (ЄС), а не «Європейський Союз» або «Європейське Співтовариство» залежно від обговорюваного питання. Це дозволяє уникнути труднощів, пов'язаних з тим, що Україна проводила переговори та підписала УПС з Європейським Співтовариством, тоді як на час набуття чинності Угодою на початку 1998 року вже діяв Маастрихтський Договір, яким проголошено створення Європейського Союзу. Більш детальну інформацію можна знайти у Частині I Посібника, в спеціальній «вставці», присвяченій основам права ЄС.

Текст Угоди про партнерство та співробітництво можна отримати в Представництві Європейської Комісії в Україні (Київ, вул. Круглоуніверситетська 10).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	12
 ЧАСТИНА I	
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УГОДИ: ЦІЛІ, ПРИНЦИПИ, ІНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ, ПОРЯДОК ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ, ПОСИЛАННЯ НА ГАТТ	15
1. Загальний огляд	15
1.1. Основний текст Угоди, Сторони Угоди, їх відповідні повноваження	
1.2. Тимчасова торговельна угода	
2. Цілі та основні принципи партнерства	16
2.1. Цілі УПС. Стаття 1	
2.2. Загальні та спеціальні принципи УПС	
2.2.1. Суттєві елементи. Стаття 2 та Спільна декларація стосовно статті 102	
2.2.2. Принципи підтримання відносин між Новими незалежними державами. Стаття 3	
2.3. Розвиток УПС у напрямку створення двосторонньої зони вільної торгівлі. Стаття 4	
2.3.1. Перспективи розвитку	
2.3.2. Попередній обмін думками щодо статті 4	
2.3.3 Коментар	
2.4. Положення про внесення змін до УПС через зміну обставин. Стаття 5	
2.5. Правило недискримінації та пов'язані з ним положення. Статті 95, 98 та 104	
3. Органи УПС	21
3.1. Вступ	
3.2 Три органи: Рада, Комітет та Комітет з парламентського співробітництва	
4. Консультації, врегулювання спорів та призупинення дії УПС	22
4.1. Двосторонні консультації. Статті 96, 97 та 102	
4.2. Врегулювання спорів	
4.2.1. Спори між ЄС та Україною. Статті 96 та 102	
4.2.2. Спори, що стосуються фізичних та юридичних осіб Сторін. Пункти 1 та 2 статті 93	
4.2.3. Застосування	
4.3 Заходи в цілях державної безпеки. Стаття 94	
5. Посилання на ГАТТ/СОТ в УПС	25
 ЧАСТИНА II	
ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ	30
1. Вступ	30

2. Цілі політичного діалогу. Стаття 6	30
3. Зміст та структура співробітництва	30
3.1. Структура. Статті 7, 8 та 9	
3.2. Зміст діалогу	
4. Впровадження.....	31
ЧАСТИНА III	
ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ.....	33
1. Вступ.....	33
2. Заходи щодо сприяння торгівлі товарами.....	33
2.1. Режим найбільшого сприяння та винятки з нього. Статті 10 та 12	
2.1.1. Визначення	
2.1.2. Сфера застосування режиму найбільшого сприяння	
2.1.3. Винятки з режиму найбільшого сприяння	
2.1.3.1. Звичайні винятки з режиму найбільшого сприяння	
2.1.3.2. Спеціальні тимчасові виключення із режиму найбільшого сприяння для Нових незалежних держав	
2.2. Положення щодо національного режиму. Стаття 15	
2.2.1. Визначення та сфера дії	
2.2.2. Коментар	
2.2.3. Застосування	
2.3. Заборона кількісних обмежень імпорту. Стаття 14	
2.3.1. Принцип	
2.3.2. Коментар	
2.4. Свобода транзиту. Стаття 11	
2.5. Тимчасове ввезення товарів. Стаття 13	
2.5.1. Загальне правило	
2.5.2. Застосування	
2.6. Митна оцінка. Пункт 1 статті 16	
2.6.1 Вступний коментар	
2.6.2. Загальні принципи	
2.6.3. Впровадження	
2.7. Збори та формальності, пов'язані із імпортом та експортом. Пункт 2 статті 16	
2.7.1. Вступні коментарі	
2.7.2. Положення статті VIII ГАТТ (94)	
2.7.3. Застосування	
2.8. Знаки походження. Стаття 16, пункт 3	
2.8.1 Сфера застосування статті	
2.8.2 Основні правила	
2.8.3. Застосування	
2.9. Опублікування і застосування правил торгівлі. Стаття 16, пункт 4	
2.9.1. Загальні принципи	
2.9.2. Застосування	
2.10. Здійснення торгівлі товарами за ринковими цінами. Стаття 17	

3. Винятки на підставі охорони громадської моралі, інтересів суспільства або державної безпеки	56
3.1 Винятки, запроваджені з мотивів охорони громадської моралі, державної безпеки, збереження природних ресурсів, захисту національних цінностей тощо. Стаття 20	
3.2 Винятки, введені з міркувань безпеки. Стаття 94 УПС	
3.2.1 Загальне правило	
3.2.2 Застосування	
4. Спеціальні торгові режими для чотирьох товарних секторів. Статті 21, 22 та 23 УПС і Європейська енергетична хартія	58
4.1 Торгівля текстильними виробами та одягом. Стаття 21	
4.1.1 Двостороння угода	
4.1.2 Застосування	
4.1.3 Коментар	
4.2 Торгівля вугіллям та сталю. Стаття 22	
4.2.1 Двостороння угода	
4.2.2 Коментар	
4.3 Спеціальні режими для торгівлі ядерними матеріалами. Стаття 23 УПС	
4.4. Питання торгівлі товарами, які належать до сфери дії Європейської енергетичної хартії. Стаття 100	
5. Захисні заходи у сфері торгівлі.....	64
5.1. Застережні заходи. Стаття 18	
5.1.1. Загальні принципи	
5.1.2. Умови застосування (стаття 18, пункт 1)	
5.1.3. Види заходів	
5.1.4. Процедури (стаття 18, пункти 2-4)	
5.1.5. Коментар	
5.2. Спеціальне положення щодо застережних заходів. Додаток II	
5.2.1. Загальні принципи	
5.2.2. Умови та процедури	
5.2.3. Коментар	
5.3. Антидемпінгові процедури та заходи компенсаційного характеру. Стаття 19	
5.3.1 Загальні положення	
5.3.2 Антидемпінгові заходи	
5.3.3 Компенсаційні мита	
5.3.4 Процедури	
5.3.5 Застосування	
5.3.6 Коментар щодо антидемпінгового мита	

ЧАСТИНА IV	
ПОЛОЖЕННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙ	71
1. Загальний вступ	71
2. Умови праці	71

2.1. Вступ	
2.2. Умови праці. Статті 24, 27, 28 та 29 УПС	
2.3. В'їзд та перебування на території Сторін	
2.4. Координація соціального забезпечення. Статті 25 та 26 УПС	
2.4.1. Цілі	
2.4.2. Впровадження	
3. Створення та діяльність компаній.....	74
3.1. Вступ	
3.2. Визначення термінів. Статті 32 та 43 і Спільна Декларація	
3.2.1. Поняття "компанія", "контрольована компанія", "дочірня компанія" та "філія". Статті 32, 43 та Спільна Декларація стосовно статті 43	
3.2.2. Поняття "право заснування". Стаття 32	
3.3. Зобов'язання Сторін щодо "заснування". Стаття 30	
3.3.1. Зобов'язання Співтовариства та держав-членів. Стаття 30, пункт 1 (а)	
3.3.2. Зобов'язання України. Стаття 30, пункт 2 (а)	
3.3.2.1. Зобов'язання загального характеру	
3.3.2.2. Винятки на користь України. Додаток V та Доповнення до додатку V	
3.3.2.3. Коментар	
3.3.3. Ключовий персонал компаній або дочірніх компаній. Стаття 35	
3.4. Зобов'язання Сторін стосовно "функціонування" компаній. Стаття 30	
3.4.1. Визначення термінів. Стаття 32 (пункти b, c, e, f)	
3.4.2. Зобов'язання Сторін стосовно "діяльності" компаній. Стаття 30	
3.4.2.1. Зобов'язання Співтовариства. Стаття 30, пункт 1.b	
3.4.2.2. Винятки на користь Співтовариства. Додаток IV	
3.4.3. Зобов'язання України. Стаття 30.2.b	
3.4.4. Коментар	
3.5. Інші положення щодо права регулювати "заснування" та "функціонування" компаній	
3.5.1. Звичайні застереження щодо зобов'язань стосовно регулювання. Спільна Декларація	
3.5.2. Застереження щодо заходів стосовно перестороги. Стаття 33	
3.5.3. Зобов'язання "докладати максимум зусиль" для встановлення незмінних правил. Стаття 36	
3.5.4. Відмова третім країнам у доступі. Стаття 34	
4. Транскордонне надання послуг.	83
4.1. Вступ	
4.2. Загальні положення, що стосуються транскордонного надання послуг. Стаття 37	
4.3. Спеціальний режим для України. Стаття 38	
5. Спеціальні положення щодо окремих транспортних послуг.....	85
5.1. Заснування та функціонування компаній в окремих транспортних секторах. Статті 31 та 32	
5.1.1. Повітряний, річковий і морський транспорт	

5.1.2. Міжнародний морський транспорт та змішаний транспорт Статті 31 та 32.g	
5.2. Транскордонне надання послуг з морських перевезень. Стаття 39	
5.2.1. Загальні правила для цього сектору . Стаття 39	
5.2.2. Лінійні послуги. Стаття 39, пункт 1.a	
5.2.3. Торгівля насипними та наливними товарами. Стаття 39 УПС, пункти 1.b, 2.a та 2.b	
5.2.4. Змішаний транспорт. Стаття 39, пункт 3	
5.2.5. Коментар	
5.3. Автотранспорт, залізниця, річковий транспорт та повітряний транспорт. Стаття 40 УПС	
6. Інші загальні положення щодо підприємницької діяльності та інвестицій розділу IV частини IV.	88
6.1. Право Сторін переглянути свої зобов'язання. Стаття 44	
6.2. Економічна інтеграція. Стаття 45	
6.3. Загальний виняток на підставах державних інтересів. Статті 41 та 94	
6.4. Спільні підприємства. Стаття 43 та Спільна декларація стосовно статті 43	
6.5. Спеціальний режим стосовно оподаткування. Статті 46 та 95	
6.5.1. Виключення конвенцій з питань оподаткування із сфери дії режиму найбільшого сприяння. Стаття 46	
6.5.2. Фіскальні заходи, які можуть здійснюватися Сторонам. Статті 46 та 95	

**ЧАСТИНА V
ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПОТОЧНИХ ПЛАТЕЖІВ ТА КАПІТАЛУ 91**

1. Вступ.....	91
2. Поточні платежі	91
3. Вільний рух деяких видів капіталу.....	92
4. Положення щодо перешкод руху капіталу	93
5. Винятки	93
6. Відсутність режиму найбільшого сприяння стосовно поточних платежів та руху капіталу	93
7. Застосування	94

**ЧАСТИНА VI
ПОЛОЖЕННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ КОНКУРЕНЦІЇ, ЗАХИСТУ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ІНШОЇ ВЛАСНОСТІ, А ТАКОЖ
СПІВРОБІТНИЦТВА В ЗАКОНОДАВЧІЙ СФЕРІ 95**

1. Вступ.....	95
2. Конкуренція	95
2.1. Загальний огляд	
2.2. Зобов'язання щодо конкуренції, які набувають чинності Стаття 49, пункти 2.1 та 2.2	
2.2.1. Закони, що спрямовані проти обмежень конкуренції між підприємствами. Стаття 49, пункт 2.1	
2.2.2. Положення УПС щодо державної допомоги. Пункт 2.2	
2.3. Відстрочені зобов'язання щодо конкуренції. Стаття 49, пункти 2.4, 2.5, 2.6	
2.4. Зобов'язання інформувати та надавати консультації. Стаття 49, пункти 2.3 та 3	
2.5. Співробітництво у сфері конкуренції. Стаття 49, пункт 4	
2.6. Право вживати захисні заходи. Стаття 49, пункт 5	
2.7. Коментар	
3. Захист інтелектуальної та інших видів власності.....	99
3.1. Вступ	
3.2. Захист інтелектуальної власності за УПС. Спільна Декларація щодо статті 50	
3.3. Основні суттєві зобов'язання	
3.3.1. Приведення законодавства та системи правозастосування до стандартів ЄС. Стаття 50, пункт 1 та Додаток III, пункти 1, 3, 4	
3.3.2. Вдосконалення стандартів шляхом участі в багатосторонніх конвенціях. Стаття 50, пункт 2, та Додаток III, пункти 1, 2 та 4	
3.3.3. Режим найбільшого сприяння стосовно охорони інтелектуальної власності. Додаток III, пункт 5	
3.4. Процедурні зобов'язання Сторін. Додаток III, пункт 3	
3.5. Впровадження	
3.6. Коментар	
4. Співробітництво у сфері законодавства.....	104
4.1. Мета зближення законодавства. Стаття 51, пункт 1	
4.2. Міра зближення законодавства. Стаття 51, пункт 2	
4.3. Засоби зближення законодавства. Стаття 51, пункт 3	
4.4. Коментар щодо впровадження	

ЧАСТИНА VII
СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ, КУЛЬТУРИ ТА
ФІНАНСІВ **107**

1. Вступ.....	107
2. Співробітництво у сфері економіки і фінансів	107
2.1. Фінансове співробітництво. Частина IX: статті 81-84 Надання фінансової допомоги та її відповідні моделі. Статті 81-84	
2.2. Економічне співробітництво. Частина VII: статті 52-79	

2.2.1. Цілі економічного співробітництва. Стаття 52, пункти 1-4	
2.2.2. Значення та порядок реалізації економічного і фінансового співробітництва в рамках УПС	
2.2.3. Поточне технічне співробітництво в рамках програми Тасіс	
2.2.4. Обсяги допомоги в рамках співробітництва	
2.2.5. Двадцять сім сфер економічного співробітництва	
2.3. Коментар щодо співробітництва ЄС та країн - членів ЄС з Україною	
3. Співробітництво в галузі культури	111
4. Сучасні приклади допомоги в рамках співробітництва з ЄС.....	112
4.1. Співробітництво в митних питаннях. Стаття 76	
4.1.1. Цілі співробітництва	
4.1.2. Митне співробітництво за Протоколом УПС	
4.1.3. Впровадження	
4.2. Співробітництво в галузі стандартизації та оцінки відповідності [сертифікації]. Стаття 56	
4.2.1. Цілі та механізми статті 56	
4.2.2. Питання, що виникають у галузі стандартів та сертифікації	
4.2.3. Співробітництво з ЄС	
 ЧАСТИНА VIII	
ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УПС	117
1. УПС, основа та структура розвитку	117
2. Огляд положень УПС, якими передбачено здійснення перспективних заходів.....	117
Перша сфера заходів.....	118
Друга сфера заходів	119
Третя сфера заходів	120
 ВСТАВКИ	
Частина I	
Вставка з питань основ права Європейського Співтовариства.....	26
Вставка щодо Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ)	27
 Частина III	
Вставка щодо ГАТТ/СОТ.....	55
Вставка щодо Європейської енергетичної хартії.....	63
 Частина VII	

Вставка щодо Програми Тасіс 115

ПЕРЕДМОВА

Угода про партнерство і співробітництво (УПС) встановлює між Україною та Європейським Співтовариством (ЄС) і його державами-членами стабільні політичні відносини, закріплюючи розширення зв'язків між Україною та Європейським Союзом і західним світом взагалі. Вражає кількість та різноманітність подій, ініційованих протягом останніх років з метою посилення цих зв'язків. Зокрема, підписано Угоду «Партнерство заради миру» з країнами НАТО; у липні 1997 року в Мадриді підписано Хартію про особливе партнерство в рамках НАТО; Україна стала членом Ради Європи та зміцненої Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ); Україною ратифіковано Європейську конвенцію з прав людини; розпочато переговори щодо приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ), забезпечується її активне членство у МВФ та групі Світового банку, ратифіковано Договір до Енергетичної хартії, та, нарешті, з 1 березня 1998 року набула чинності Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.

ЄС підписало схожі угоди про партнерство і співробітництво з більшістю інших країн, які входили до складу колишнього Радянського Союзу. Крім УПС з Російською Федерацією та Республікою Молдова, які вже набули чинності, відповідні угоди підписано з Вірменією, Азербайджаном, Грузією, Казахстаном, Киргизстаном, Узбекистаном, Туркменистаном та Білоруссю, і ці угоди чекають на свою ратифікацію. З усіма країнами Центральної та Східної Європи, які подали заяви на вступ до ЄС, Європейське Співтовариство уклало угоди про асоційоване членство, які також називають «Європейськими угодами». В преамбулах цих угод визнається, що кінцева мета кожної з цих країн в цьому процесі – стати членом ЄС і що угода про асоційоване членство покликана сприяти досягненню цієї мети. Значною мірою угоди про асоційоване членство схожі на угоди про партнерство і співробітництво (це стосується, зокрема, положень про політичний діалог, положень про заснування підприємств, рух робочої сили й капіталу та про співробітництво в економічній, фінансовій та культурній сферах). Водночас відмінності, які є між «Європейськими угодами» та угодами про партнерство і співробітництво, обумовлюються саме питаннями торгівлі, оскільки перші є преференційними угодами, спрямованими на створення зон вільної торгівлі товарами та послугами, і охоплюють практично всі питання торгівлі між Сторонами.

Здійснення заходів у рамках Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС створить можливість для обох Сторін узгодити і поєднати свої політичні й економічні плани. У політичній сфері УПС забезпечує сталість регулярного діалогу на найвищому, включаючи президентський, рівні. Зокрема, все ще в рамках «Плану дій з розвитку взаємовідносин», ухваленого ЄС у грудні 1996 року, 5 вересня 1997 року відбувся двосторонній самміт Україна - ЄС. Нещодавній самміт Україна - ЄС, що був проведений 16 жовтня 1998 року у Відні, був першою офіційною зустріччю, організованою вже в рамках УПС. На цій зустрічі Сторони, зокрема, констатували: «Було знову підтверджено нашу спільну підтримку незалежності, суверенітету, демократичного розвитку України та її інтеграції до світової економіки, а також тверді наміри зміцнювати наші взаємовідносини. Було

також обговорено вагомий потенціал майбутнього зближення ЄС та України, закладений в УПС, який обов'язково повинен бути використаний повною мірою».

В економічному аспекті УПС є важливим кроком до залучення України до правового поля єдиного європейського ринку та ГАТТ/СОТ. Положення УПС, що регулюють питання переміщення товарів, послуг, робочої сили та капіталів значною мірою визначатимуть правове поле регулювання відповідних відносин, впливаючи на внутрішнє законодавство обох Сторін і особливо України, оскільки нормативні акти ЄС здебільшого відповідають всім правилам, визначеним в УПС.

Серед основних принципів, на яких будується УПС, слід відзначити принцип, що стосується ринкової економіки. Для того, щоб забезпечити ефективне функціонування ринку, має бути створена система «правил гри», що сприятимуть розвитку економіки країни. Ця система повинна включати як офіційні, формально закріплені норми права, так і правила поведінки, що не мають формально-юридичного закріплення. Крім того, це вимагатиме і створення ефективних інституцій системи для забезпечення належного виконання зазначених правил. В світлі цього УПС може розглядатися як своєрідний путівник для розробки орієнтованої на встановлення ринкових відносин економічної, торговельної та пов'язаної з торгівлею політики стосовно товарів та послуг, питань праці, поточних платежів, руху капіталу та прав інтелектуальної власності. Можливості, що надає Угода Україні для її розвитку та зближення з ЄС, повинні бути використані повною мірою. Для обох сторін імплементація УПС та повне використання її потенціалу має наразі стати пріоритетом в їхніх двосторонніх відносинах.

У будь-якому випадку обов'язково слід усвідомлювати, що УПС лише встановлює лише підвалини для двостороннього співробітництва, хоча, безперечно, сама Угода передбачає в подальшому її перетворення на інструмент, який набагато тісніше зближить Україну та ЄС. Цей Посібник має на меті проілюструвати, що Угода є здатною до еволюції в багатьох напрямках, про що прямо зазначено в деяких її розділах. У величезній кількості питань Угода залишає сторонам відкритий шлях для подальшого визначення та поглиблення взаємовідносин. Але, з іншого боку, незаперечним є й те, що чітка та беззастережна імплементація УПС є основною умовою розвитку її майбутнього потенціалу. Так, стаття 4 частини I УПС окреслює можливий розвиток відносин у напрямку створення зони вільної торгівлі між сторонами в залежності, зокрема, від успішного просування ринкових реформ в Україні. У частині IV УПС передбачено можливість подальшої лібералізації в галузі торгівлі послугами, хоча для досягнення цієї мети ще багато має бути зроблено. Частина VIII цього Посібника містить огляд еволюційного потенціалу УПС. Переговори щодо нових правових положень, які б відображали тісніші відносини між двома сторонами, можуть і повинні розпочатися відразу, як тільки будуть створені для цього необхідні умови. Глибина, ширина та динаміка подальшого зближення України та ЄС у кожній окремій сфері співробітництва будуть різними і залежатимуть від стану практичної готовності кожної із сторін.

УПС також вимагає створення правових інструментів, що стосуватимуться різних сфер і не обмежуватимуться лише питаннями митних процедур та торгівлі

товарами. Сфера їх дії глибоко проникатиме у внутрішню політику та законодавство сторін. Для України, зокрема, це є серйозним випробуванням, оскільки повна імплементація угоди вимагатиме далекосяжних зусиль з адаптації внутрішнього законодавства в різних напрямках: як у політичній і економічній сферах, так і в питаннях вдосконалення адміністративного управління та судочинства. Неабиякі заходи необхідно буде здійснити і в напрямку реформування й реструктуризації економіки задля встановлення необхідної довіри між учасниками ринку, а також інституціями, що здійснюють нагляд за їхньою діяльністю.

З метою сприяння Україні у досягненні цих цілей ЄС, відповідно до положень УПС, про які згадується в цьому Посібнику, надає їй суттєву допомогу. Крім того, надається й додаткова допомога поза межами, визначеними Угодою. Це, зокрема, підтверджується нещодавнім рішенням ЄС надати Україні позику розміром 150 мільйонів євро на покриття дефіциту платіжного балансу з огляду на те, що Україна демонструє свою здатність належним чином виконувати положення УПС і доводить, що є надійним партнером у різних галузях співробітництва, визначених Угодою, і може – за допомогою ЄС – створити основу для швидкого розвитку та перетворення УПС на більш потужний і ефективний механізм зближення України та ЄС.

ЧАСТИНА I
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УГОДИ:
ЦІЛІ, ПРИНЦИПИ, ІНСТИТУЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ,
ПОРЯДОК ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ,
ПОСИЛАННЯ НА ГАТТ

(Стаття 1, частини I та X УПС)

1. Загальний огляд

1.1. Основний текст Угоди, Сторони Угоди, їх відповідні повноваження

Угода про партнерство і співробітництво (УПС) між ЄС та Україною від 16 червня 1994 року була першою такою угодою, підписаною ЄС з країнами колишнього Радянського Союзу. Оскільки УПС стосується справ Співтовариства, питань як виключної, так і спільної компетенції держав - членів ЄС, вона з боку ЄС має бути ратифікована не лише (трьома) Європейськими Співтовариствами¹, але також і всіма країнами-учасниками. Тривалий процес ратифікації Угоди державами-членами закінчився лише на початку 1998 року; отже, УПС набула чинності 1 березня 1998 року. Для вирішення проблеми, зумовленої збільшення з 1 січня 1995 року чисельності держав - членів ЄС до 15, було підписано Додатковий протокол з Україною від 10 квітня 1997 року, за яким Австрія, Фінляндія та Швеція стали членами УПС поряд з першими дванадцятьма країнами-учасниками. Після того як Україна та країни - члени ЄС ратифікували УПС, Рада та Комісія на спільному засіданні 26 січня 1998 року домовились про тимчасове застосування Додаткового протоколу щодо офіційного набуття ним чинності².

Офіційний текст Угоди складається з:

- самого тексту УПС з преамбулою та 109 статтями;
- Протоколу про взаємну допомогу в митних питаннях;
- п'яти Додатків та одного Доповнення;
- Спільних декларацій стосовно статей 18, 19, 30, 31, 32(б), 43, 50 та 102 УПС;
- обміну листами з питань створення компаній Співтовариства в Україні ще до набуття чинності УПС (стаття 30 УПС);
- Декларації Франції про незастосування УПС до країн та територій, які є асоційованими членами Співтовариства відповідно до Договору про створення ЄС.

Стаття 99 роз'яснює, що партнерами України вважаються або Співтовариство, або його 15 країн-членів відповідно до їхньої компетенції. Так, наприклад, Співтовариству належать повноваження у справах стосовно торгівлі

¹ Європейським Співтовариством, Європейським об'єднанням вугілля та сталі та Європейським об'єднанням з питань атомної енергії (Євратомом).

² Вставка з питань основних принципів права Співтовариства додана до частини I цього Посібника.

товарами, але щодо більшості питань права інтелектуальної власності повноваження належать відповідним країнам-членам.

Початковий період чинності УПС - десять років. Після цього вона щороку автоматично продовжуватиметься (стаття 101) за умови, якщо не буде денонсована.

1.2. Тимчасова торговельна угода

Стаття 109 УПС посилається на «Тимчасову угоду з питань торгівлі та питань, пов'язаних з торгівлею», яка була укладена до ратифікації УПС і діяла до набуття нею чинності. Тимчасова угода, що набула чинності 1 лютого 1996 року, охоплює лише питання торгівлі товарами, тобто ті питання, які віднесені до виключної компетенції Співтовариства і не вимагають тривалої процедури ратифікації усіма країнами-членами. Натепер значення цієї Угоди полягає в тому, що дата 1 лютого 1996 року означає дату набуття чинності тих статей УПС, які передбачають запровадження перехідного періоду в окремих секторах торгівлі. Такий перехідний період, наприклад, передбачений статтею 12, в якій йдеться про торгівлю товарами: цією статтею дозволено збереження дискримінаційних переваг у торговельних відносинах між Україною та Новими незалежними державами (державами, які з'явилися в результаті розпаду СРСР), та статтею 49, де йдеться про правила конкуренції. Отже, для цих статей щодо торгівлі товарами початком набуття чинності є 1 лютого 1996 року, а не 1 березня 1998 року - дата набуття чинності УПС.

2. Цілі та основні принципи партнерства

2.1. Цілі УПС. Стаття 1

Цілями такого партнерства є:

- визначення рамок політичного діалогу (частина II);
- сприяння торгівлі, інвестиціям і економічним відносинам та розвитку (Частини III-VI);
- створення основ економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва (частини VII-IX);
- підтримка зусиль України щодо зміцнення демократії й розвитку її економіки та завершення переходу до ринкової економіки.

2.2. Загальні та спеціальні принципи УПС

2.2.1. Суттєві елементи. Стаття 2 та Спільна декларація стосовно статті 102

Згідно зі статтею 2 УПС, Сторони у своїй політиці поважатимуть:

- демократичні принципи та права людини, як зазначено, зокрема, в Хельсінському заключному акті (липень 1975 року) та Паризькій хартії для нової

Європи, затвердженої в листопаді 1990 року на зустрічі на найвищому рівні в рамках Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ)¹;
- принципи ринкової економіки, включаючи ті з них, що були проголошені в документах Боннської Конференції НБСЄ.
Всі ці принципи разом становлять «суттєві елементи» УПС.

Спільна декларація стосовно статті 102 підтверджує важливість цих «суттєвих елементів». Відповідно до неї, порушення вищезазначених суттєвих елементів (так само як і відмова від Угоди з причин, не передбачених загальними нормами міжнародного права) розглядається як значне порушення УПС і, відповідно, як «випадок надзвичайної терміновості», який дозволяє негайно призупинення Сторонами усіх прав та обов'язків, що виникли згідно з УПС, без застосування нормальної (повільної) процедури, передбаченою статтею 102 УПС. Редакція Спільної декларації відповідає положенням пункту 3 статті 60 Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

УПС з Російською Федерацією також включає додаткову Спільну декларацію з зазначених питань (подальші коментарі щодо відповідних процедур та цієї Декларації див. нижче у підрозділі 4.2.1).

2.2.2. Принципи підтримання відносин між Новими незалежними державами. Стаття 3

Сторони в інтересах майбутнього добробуту і стабільності в регіоні колишнього Радянського Союзу вважають за важливе, щоб Нові незалежні держави, які з'явилися в результаті розпаду СРСР (і які надалі іменуються «Незалежні держави» або «Нові незалежні держави»), підтримували і розвивали співробітництво між собою (стаття 3 УПС). Це співробітництво має розвиватися відповідно до принципів Хельсінського заключного акту, міжнародного права та в дусі добросусідських відносин. Сторони зобов'язалися докладати всіх зусиль для підтримки цього процесу та погодилися, що розвиток їхніх відносин повинен належним чином враховувати бажання України підтримувати стосунки з Новими незалежними державами.

З цією ж метою пункт 4 статті 52, яка стосується економічного співробітництва (частина VII), передбачає необхідність врахування Сторонами того, що співробітництво між ними також має сприяти і співробітництву між Незалежними Державами та іншими сусідніми країнами, стимулюючи гармонійний розвиток регіону (див. частину VII, підрозділ 2.2.1 Посібника).

2.3. Розвиток УПС у напрямку створення двосторонньої зони вільної торгівлі. Стаття 4

2.3.1. Перспективи розвитку

¹ Вставку з питань НБСЄ розміщено в частині I Посібника.

Сторони погодилися розглянути можливість розвитку положень УПС, зокрема тих, що стосуються торгівлі товарами (частина III УПС) та конкуренції (стаття 49 частини VI УПС). Ці питання розглядатимуться з урахуванням досягнень України у просуванні економічних реформ. Перегляд норм має на меті створення зони вільної торгівлі. Необхідні рекомендації з цих питань надаватиме Комітет з питань співробітництва. Для того, щоб створити зону вільної торгівлі товарами, вийшовши, таким чином, за межі УПС, необхідно буде, зокрема, укласти угоду про скасування митних тарифів та інших перешкод стосовно практично всієї торгівлі товарами між Сторонами. Це також, скоріше за все, вимагатиме посилення норм, що регулюють питання конкуренції та застосування поміркованих засобів захисту внутрішнього ринку (застережних заходів). Усунення розбіжностей у митних тарифах та скасування інших торгових бар'єрів передбачається у Європейських Угодах, які укладено ЄС з рядом країн Центральної та Східної Європи.

Сторони також можуть виявити волю розширити сферу майбутньої зони вільної торгівлі, включивши до неї і сферу торгівлі послугами (як роблять певною мірою і Європейські Угоди). Це вимагатиме перегляду, зокрема, положень частини IV УПС щодо підприємництва та інвестицій. Так, зокрема, на взаємній основі мають бути встановлені положення, які полегшать торгівлю послугами між цими країнами. УПС з Російською Федерацією у статті 36 іде трохи далі у цьому розумінні, аніж УПС з Україною (відповідно, у статті 37), передбачаючи надання режиму найбільшого сприяння¹ для транскордонного надання послуг. Проте, це не означає «повний доступ на ринок» чи «національний режим»², що у сфері торгівлі послугами є більш важливими лібералізуючими умовами. Режим найбільшого сприяння застосовується лише щодо обмеженого кола галузей послуг, перелічених у Додатку 5 УПС з Російською Федерацією. Ці сектори головним чином включають професійні та підприємницькі послуги, перестрашування та деякі інші послуги із страхування транспорту.

Стаття 4 УПС, крім того, встановлює, що в 1998 році Сторони проведуть спільні консультації з метою вирішення питання, чи дозволяють обставини розпочати переговори про створення такої зони вільної торгівлі. При цьому важливими обставинами вважатимуться, зокрема, «просування України у справі здійснення ринкових економічних реформ та економічні умови в країні». Статтею 4 УПС прямо не передбачено, що членство України у СОТ має обов'язково передувати початку переговорів про створення зони вільної торгівлі.

Зазначене вище «перспективне» положення також можна знайти і в УПС з Російською Федерацією, Білоруссю та Молдовою. Проте, положення УПС з РФ є менш чіткими щодо важливих «обставин», які треба брати до уваги.

2.3.2. Попередній обмін думками щодо статті 4

¹ Пояснення щодо режиму найбільшого сприяння дається у частині III, підрозділі 2.1.1 Посібника.

² Питання національного режиму обговорюються в частині III, підрозділі 2.2.1 Посібника.

Питання створення зони вільної торгівлі було порушене 8-9 червня 1998 року у Люксембурзі на першому засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС. З цієї нагоди Сторони підтвердили свої наміри стосовно створення зони вільної торгівлі та зробили наголос на важливості, з огляду на це, приєднання України до СОТ, яке, як було погоджено, має пріоритетне значення на цьому етапі. Було досягнуто згоди, що до проведення спільних консультацій про те, чи дозволяють обставини розпочати переговори про створення зони вільної торгівлі, слід повністю розглянути питання просування України в напрямку приєднання до СОТ, беручи при цьому до уваги і дотримання Україною вимог УПС і подальший прогрес у реструктуризації її економіки. Найближчим часом розпочнеться попереднє вивчення ситуації з метою підготовки до спільних консультацій. Зокрема, скоріш за все буде проведено економічний аналіз та (або) розроблено техніко-економічне обґрунтування.

2.3.3 Коментар

При проведенні оцінки прогресу у відносинах України і ЄС, досягнутого згідно з положеннями УПС щодо подальшої еволюції цієї угоди, Співтовариство зосередиться на вивченні рівня просування економічних та інших реформ в Україні та, що важливо, імплементації УПС. Ефективна реструктуризація сфер виробництва товарів та надання послуг в Україні вимагатиме інвестицій капіталу, а також впровадження нових технологій та ноу-хау. Для ЄС «лакмусовим тестом» є спроможність України створити політичні та економічні умови та безпечне середовище, необхідне для залучення інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, які необхідні для сталого зростання економіки. Лише тоді національна економіка буде спроможною функціонувати в умовах режиму вільної торгівлі та «зустрітися» з високо конкурентною економікою ЄС.

Очікується, що під час оцінювання обставин згідно зі статтею 4 УПС Україна наполягатиме на потребі політичного та економічного підйому, який може бути обумовлений динамічними перспективами створення зони вільної торгівлі з ЄС. Україна стверджуватиме, що саме це спонукатиме країну до більш рішучих дій та надасть потужного політичного та психологічного стимулу до просування визначеним курсом та швидкого реформування усіх галузей.

2.4. Положення про внесення змін до УПС через зміну обставин. Стаття 5

Зміна обставин і, зокрема, вступ України до СОТ можуть викликати необхідність внесення змін до УПС. Статтею 5 УПС передбачено можливість проведення першої консультації щодо необхідних змін. Це буде зроблено через три роки після набуття УПС чинності або після приєднання України до СОТ, залежно від того, яка подія станеться раніше.

Приєднання України до СОТ матиме глибокий та широкий вплив на взаємні зобов'язання Сторін та вимагатиме внесення значної кількості взаємно погоджених змін до положень УПС, що регулюють торгівлю товарами та послугами, інвестиції, конкуренцію тощо. У зв'язку з цим стаття 44 УПС (коментар до неї розміщено у підрозділі 6.1 частини IV Посібника) дає

можливість Україні здійснювати спеціальні заходи стосовно торгівлі послугами: за місяць до приєднання до СОТ Україна має право відмовитись від своїх зобов'язань за УПС стосовно торгівлі послугами настільки, наскільки це може виходити за межі зобов'язань, які Україна взяла на себе у цій сфері згідно з правилами СОТ (це може дозволити Україні уникнути будь-яких конфліктів із зобов'язаннями щодо режиму найбільшого сприяння).

УПС не містить жодного положення, яким було би встановлено процедуру погодження внесених змін. Зміни у сферах, що стосуються виключно торгівлі товарами та, можливо, інші питання, які належать до виключної компетенції ЄС, можуть, ймовірно, бути введені в дію Співтовариством на такій самій правовій основі, як і Тимчасова угода (описана раніше у підрозділі 1.2 Посібника), тобто без обов'язкової ратифікації п'ятнадцятьма країнами - членами ЄС. Навпаки, зміни, що стосуватимуться підприємницької діяльності, інвестицій та, більш загально, торгівлі послугами, які віднесено до сфери компетенції країн - членів ЄС, потребуватимуть ратифікації кожною державою-членом.

2.5. Правило недискримінації та пов'язані з ним положення. Статті 95, 98 та 104

Серед загальних положень частини X УПС пунктом 1 статті 95 встановлено принцип недискримінації Україною країн - членів ЄС, їх громадян, компаній або фірм в усіх сферах, на які поширюється дія УПС, за умови, що не передбачається інше. Відповідно, і ЄС не повинно вдаватися до будь-якої дискримінації громадян України, її компаній чи фірм. У самому пункті 2 статті 95 УПС згадується таке виключення стосовно фіскального режиму. Можливість Сторін встановлювати неоднакові умови в галузі оподаткування також передбачена у статті 46 УПС, якою дозволено укладення з країнами-членами ЄС або третіми країнами договорів з метою уникнення подвійного оподаткування та інших угод стосовно питань оподаткування (див. підрозділ 5.5.2 частини IV Посібника).

Як і в практично всіх торговельних угодах з третіми країнами, Співтовариство включило в УПС положення (стаття 98), що запобігає наданню країнами-членами іноземному партнеру (у цьому випадку - Україні) в рамках УПС режиму, більш сприятливого, ніж режим, що надається державами-членами одна одній. Вихід з будь-якої подібної ситуації полягатиме в поширенні дискримінаційних пільг, наданих Україні, також і на всі країни - члени ЄС або у скасування цих пільг для України, принаймні якщо УПС дозволяє таке скасування.

Як впливає із статті 95 УПС, положення статті 98 не обов'язково означають, що будь-яка з країн - членів ЄС має в усіх сферах отримати в Україні однаковий режим. Дійсно, стаття 104 УПС захищає права фізичних осіб та суб'єктів економічної діяльності ЄС, які вони можуть набувати на основі двосторонніх домовленостей між країнами - членами ЄС та Україною у сферах, що не належать до компетенції ЄС, як, наприклад, фіскальні питання, про які зазначено в статті 95 УПС. Стаття 104 УПС згадується і в статті 15 Протоколу про

взаємну допомогу у вирішенні митних питань (права, що впливають із двосторонніх домовленостей про взаємну допомогу між митними органами) та в статті 31 УПС стосовно різних засобів транспортування (див. розділ 5.2 частини IV Посібника). Дивно, але не міститься посилань на статтю 104 ані у статті 26 УПС, в якій ідеться про соціальне забезпечення (підрозділ 2.4.1 частини IV Посібника), ані у статті 46, яка охоплює фіскальні питання (підрозділ 6.5.1 частини IV), які також передбачають можливість отримання зазначених прав на двосторонній основі.

3. Органи УПС

3.1. Вступ

Як вже було зазначено, УПС є передусім «еволюційною» угодою, яка у деяких сферах дозволяє Сторонам за власною ініціативою будувати взаємовідносини в рамках УПС. Передбачається, що успішне впровадження УПС дозволить Сторонам значно розширити рамки партнерства. Зокрема, це видно із положень, якими передбачено можливість створення зони вільної торгівлі, та з багатьох інших положень УПС щодо співробітництва у різних сферах (коментар до частини VII УПС див. у частині VII Посібника). Звідси і надзвичайна важливість органів УПС.

3.2 Три органи: Рада, Комітет та Комітет з парламентського співробітництва

З моменту набуття чинності Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС 1 березня 1998 року були засновані три органи, визначені у статтях 85-88 та 90-92 УПС, та проведено їхні перші засідання. Цими органами є:

- **Рада з питань співробітництва**, найвищий орган, який здійснює нагляд за виконанням УПС та уповноважений вживати будь-яких заходів, які вважає за необхідне для досягнення мети угоди¹. Рада складається з членів Уряду України та, з боку ЄС, - з членів Ради Європейського Союзу та Європейської Комісії. Засідання Ради з питань співробітництва проводяться на рівні міністрів щонайменше один раз на рік, а посаду Голови Ради займають по черзі представник Співтовариства та Уряду України. Крім виконання своїх безпосередніх завдань, визначених у різних статтях УПС, Рада може також обговорювати будь-які питання, що становлять взаємний інтерес, та надавати спільно погоджені рекомендації. На своєму першому засіданні у червні 1998 року Рада прийняла власні правила процедури (регламент), а також правила процедури (регламент) іншого органу УПС – Комітету з питань співробітництва, який має сприяти Раді у виконанні її завдань².

¹ У пункті 1 статті 102 УПС зазначено, що Сторони самостійно вживають будь-яких заходів, необхідних для виконання своїх зобов'язань за Угодою, та докладають зусиль для досягнення цілей, визначених Угодою.

² Документ 1052/98 від 3 червня 1998 року.

- **Комітет з питань співробітництва**, склад якого є аналогічним складу Ради, але з представництвом на рівні посадових осіб (як правило, вищих) державної служби. Він здійснює підготовку засідань Ради та забезпечує виконання відповідної роботи в період між засіданнями Ради. Україна та Співтовариство по черзі головує на засіданнях Комітету, причому з боку Співтовариства головує представник Європейської Комісії. Комітетом створено обмежену кількість підкомітетів для допомоги в його роботі. До сфери повноважень цих підкомітетів входять питання, які стосуються торгівлі та інвестицій, фінансів і економіки, енергетики й, зокрема, атомної енергетики.
- **Комітет з парламентського співробітництва**, який складається з членів Європейського Парламенту, з одного боку, та членів Верховної Ради України, з іншого. Цей Комітет є форумом, на якому зустрічаються члени парламентів Сторін для проведення діалогу в політичній та інших сферах. Комітет з парламентського співробітництва має обмінюватися інформацією з Радою з питань співробітництва і може надавати рекомендації Раді. Він приймає рішення щодо періодичності проведення своїх засідань та самостійно затверджує свої процедурні правила (регламент). Знову ж таки головування на його засіданнях здійснюється Сторонами по черзі. Перше засідання Комітету з парламентського співробітництва відбулось у Брюсселі 30 листопада 1998 року.

У пункті 1 статті 102 УПС зазначено, що сторони самостійно вживають будь-яких заходів, необхідних для виконання своїх зобов'язань за Угодою, та забезпечують досягнення цілей, визначених Угодою. Своїми Постановами № 148 від 24 лютого 1998 року та № 1074 від 13 липня 1998 року Кабінет Міністрів України затвердив ряд положень, спрямованих на забезпечення відповідності національних правових норм положенням Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, і сформував українську частину Комітету з питань співробітництва, на яку покладено обов'язки щодо забезпечення виконання УПС. Призначено посадових осіб, які входять до складу Комітету. Головою цього Комітету є голова Національного агентства України з розвитку та європейської інтеграції (НАУРЕІ). На сьогодні цю посаду обіймає пан Р. Шпек. За питання виконання УПС відповідають: з боку ЄС - Голова Ради ЄС, від Європейської Комісії - Комісар у справах відносин з Україною пан Ван ден Брук. На рівні посадових осіб відповідальним є Генеральний Директорат ІА Європейської Комісії.

4. Консультації, врегулювання спорів та призупинення дії УПС

4.1. Двосторонні консультації. Статті 96, 97 та 102

УПС передбачає проведення на вимогу однієї зі Сторін через відповідні канали двосторонніх консультацій з питань тлумачення або імплементації цієї Угоди та інших відповідних аспектів двосторонніх відносин (Стаття 97 УПС). На практиці, хоча УПС і не зобов'язує Сторони робити це, передбачається, що вони

спочатку обговорять будь-яке питання, котре може ускладнити двосторонні відносини, перш ніж вдатися до передбачених УПС процедур (про них йтиметься у наступних підрозділах Посібника). Згідно зі статтею 99 УПС, термін «Сторони УПС» означає Україну, з одного боку, та Співтовариство або держави – члени ЄС, або Співтовариство та його держави-члени (залежно від відповідних сфер компетенції), з другого боку. Із цього стає зрозумілим, що держави - члени ЄС можуть використовувати процедуру консультацій, коли виникають питання, які належать до сфери їх компетенції (стаття 99 УПС).

ЄС вже використовувало ці процедурні можливості, коли порушували питання про проведення консультацій щодо дотримання Україною своїх зобов'язань стосовно імпорту низки товарів.

4.2. Врегулювання спорів

Окремі положення УПС стосуються врегулювання спорів між самими Сторонами, а також спорів, котрі стосуються громадян та компаній Сторін:

4.2.1. Спори між ЄС та Україною. Статті 96 та 102

У випадку виникнення будь-якого спору щодо застосування або тлумачення УПС, справу може бути передано до Ради з питань співробітництва, яка зробить спробу врегулювати спір шляхом надання рекомендації (пункти 1 та 2 статті 96 УПС). Якщо спір не може бути врегульований у такий спосіб, Україна, Співтовариство або країни - члени ЄС, якщо це стосується їхньої компетенції, можуть призначити посередника та повідомити про це іншу Сторону, яка протягом двох місяців має призначити другого посередника. Після цього Рада з питань співробітництва призначає третього посередника (обмеження строків для цього не передбачено). Три посередники приймають рекомендації більшістю голосів, причому ці рекомендації не є обов'язковими для Сторін (пункт 3).

Проте, ніщо не зобов'язує Сторони використовувати положення статті 96 та статті 102 УПС, яка дозволяє Стороні, яка вважає, що інша Сторона не виконує своїх зобов'язань за Угодою, вживати «відповідних заходів» в порядку, визначеному в цій статті (див. вище підрозділ 2.2.1 Посібника). Однак, за винятком випадків невідкладної терміновості, це може бути зроблене лише після того, як Раді з питань співробітництва буде надано всю інформацію, необхідну для уважного вивчення ситуації, з метою пошуку рішення (пункт 2 статті 102 УПС). У випадку вживання заходів пріоритет має бути відданий таким із них, які якомога менше зашкоджують дії УПС, тобто вимагається дотримання принципу домірності контрзаходів.

Термін «відповідні заходи» чітко не визначений. У спільній декларації до Угоди про партнерство і співробітництво між ЄС та Російською Федерацією дається роз'яснення, що такі заходи мають вживатися відповідно до міжнародного права.

Вбачається, що на додаток до двох вищезазначених процедурних правил, передбачених у статтях 96 та 102 УПС, Сторони можуть за взаємною згодою використовувати інші способи врегулювання спорів, включаючи судовий, які не заборонено міжнародним правом. Так, статтею 66 Віденської конвенції про право міжнародних договорів у випадку, коли не досягнуто згоди між Сторонами, передбачено можливість ініціювати процедуру, визначену у Додатку до цієї Конвенції.

В період дії Тимчасової угоди з питань торгівлі Сторони жодного разу не застосували жодного з двох аналогічних положень (статей 26 та 31 цієї Угоди) щодо врегулювання спорів.

4.2.2. Спори, що стосуються фізичних та юридичних осіб Сторін. Пункти 1 та 2 статті 93

Україна та ЄС гарантують фізичним та юридичним особам кожної зі сторін однаковий доступ до компетентних судів та адміністративних органів для захисту їх особистих прав згідно з УПС (пункт 1 статті 93 УПС). Це є класичним прикладом застосування національного режиму. Спеціальне посилання зроблено і на захист прав інтелектуальної власності (див. також частину VI, розділ 3 Посібника). Це важливе положення надає громадянам та юридичним особам Сторін можливість захистити свої права, що випливають із УПС, інших договорів та законодавства Сторін.

Для врегулювання спорів, що виникають у зв'язку з комерційними операціями та договорами про співробітництво, укладеними суб'єктами економічної діяльності, пункт 2 статті 93 УПС закликає Сторони якомога більше користуватися послугами арбітражного суду, включаючи міжнародний арбітраж, в межах їхніх відповідних повноважень. Так само Сторонам рекомендується звертатись до арбітражних правил, розроблених ЮНСІТРАЛ¹, і залучати арбітражні органи тих країн, що підписали Конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, укладену в Нью-Йорку 10 липня 1958 року. Крім того, у цій статті зазначено, що в разі передачі спору до арбітражу, якщо правила арбітражного органу, вибраного Сторонами, не встановлюють інше, при виборі арбітрів їхнє громадянство не береться до уваги.

4.2.3. Застосування

Процедури консультацій, передбачені статтею 97 УПС, вже застосовувались ЄС стосовно деяких заходів України у сфері торговельної політики та пов'язаних із нею заходів. Ці консультації стосувались питання стимулювання та державної допомоги, наданих корейській компанії «Деу», та відповідних нормативних актів щодо регулювання ринку уживаних автомобілів в Україні. Оскільки ці консультації не привели до взаємоприйняттого рішення, ЄС та його країни-члени вирішили направити цей спір на розгляд Ради з питань співробітництва відповідно до пункту 1 статті 96 УПС та належним чином

¹ Комісія ООН з права міжнародної торгівлі.

розробити проект рекомендацій для їх затвердження Радою згідно з пунктом 2 статті 96 УПС.

4.3 Заходи в цілях державної безпеки. Стаття 94

Стаття 94 УПС виключає із сфери дії Угоди будь-які заходи, що здійснюються в цілях безпеки. Її положення значною мірою відтворюють статті 223 та 224 Римського договору і мають перевагу над всіма іншими зобов'язаннями, передбаченими Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Це дозволяє здійснювати заходи, необхідні для запобігання розголошенню важливої інформації, пов'язаної з інтересами національної безпеки, або необхідної в цілях оборони. Також це дозволяє здійснювати відповідні заходи у випадку виникнення серйозної напруженості в міжнародних відносинах, війни або внутрішніх безпорядків, які негативно впливають на підтримання законності і порядку. Коментар щодо цього положення також міститься в розділі 3 частини III цього Посібника, де йдеться про торгівлю товарами.

5. Посилання на ГАТТ/СОТ¹ в УПС

Преамбула та статті 5, 10, 11, 12, 16, 19, 44, 45, 49 та 89

Документи ГАТТ/СОТ або деякі з їх положень згадуються в різних статтях УПС. Деякі статті встановлюють, що окремі положення ГАТТ мають застосовуватись в рамках УПС, але такі посилання не завжди є точними та зрозумілими, що призводить до непевності у їх тлумаченні. Це, можливо, обумовлено тим, що до підписання УПС, яке відбулося в червні 1994 року, йшли через тривалі переговори, то ж вона була укладена та підписана без повного урахування результатів Уругвайського раунду переговорів в рамках ГАТТ. Ці переговори було завершено у Марракеші в квітні 1994 року. Їх результатом стало створення в 1995 році Світової організації торгівлі (СОТ). Непевності, створені таким чином, не були повною мірою усунуті статтею 89 УПС, якою передбачено, що при виникненні будь-якого питання стосовно положення УПС, яке посилається на статті ГАТТ, найповнішою мірою береться до уваги тлумачення, яке за звичай дається відповідній статті ГАТТ її членами. Насправді, документи Уругвайського раунду не можуть розглядатися як такі, що надають таке тлумачення.

В УПС згадується тільки ГАТТ, а не СОТ, але в Преамбулі до УПС міститься посилання на принципи ГАТТ з поправками, внесеними Уругвайським раундом. Результати цього раунду були прийняті Співтовариством вже після підписання УПС. Ці результати включали пропозиції щодо зміни деяких принципів ГАТТ та створення СОТ. У статтях 44 та 45 УПС міститься непряме посилання на СОТ у зв'язку з посиланням на Генеральну угоду з торгівлі послугами (ГАТС), одну із угод, що є одним з документів СОТ. Стаття 19 УПС

¹ Вставку щодо СОТ та її різних правових інструментів додано до частини III цього Посібника.

стосовно антидемпінгу та компенсаційних заходів окремо посилається на два кодекси з цих питань, які було укладено в рамках ГАТТ під час Токійського раунду. Проте, в цій статті не згадуються відповідні угоди Уругвайського раунду, включені до документів СОТ. Стаття 16 стосовно митної оцінки посилається лише на статтю VII ГАТТ, але не на кодекс Токійського раунду з цих же питань. У зв'язку з цим може виникнути спір щодо того, що фактично передбачає стаття 89 УПС, котра зобов'язує Сторони брати до уваги положення ГАТТ: звичайне тлумачення статей ГАТТ та угод, укладених до Уругвайського раунду, чи тлумачення з урахуванням пізніших змін та доповнень цих документів.

Приєднання України до СОТ практично вирішить ці спірні правові питання.

Вставка з питань основ права Європейського Співтовариства

Право Європейського Співтовариства впродовж останніх років постійно розвивалось. Зараз до компетенції Співтовариства належать лише питання, які країни - члени ЄС на договірній основі виключили зі своєї компетенції. Питання Європейського контексту можуть належати як до сфери виключної компетенції Співтовариства (наприклад, торговельна політика та рибальство), так і до компетенції країн-членів ЄС (наприклад, транспорт та охорона навколишнього середовища); в деяких питаннях Співтовариство наділено своєю компетенцією паралельно з компетенцією країн-членів (наприклад, політика розвитку).

Зміни, внесені до Римського договору, який вважається конституційним початком Європейського Співтовариства, поступово розширили компетенцію та відповідальність Співтовариства. З набуттям чинності Маастрихтського договору, яким створено Європейський Союз, до компетенції європейських інституцій увійшли нові питання міжурядового співробітництва. Це стосується спільної зовнішньої політики та політики в сфері безпеки, співробітництва в галузі юстиції та внутрішніх справ.

Розширення кола діяльності означає істотне збільшення випадків, коли Співтовариство та його країни-члени розподіляють свою компетенцію, вдаючись до розробки спільного підходу у відносинах з третіми країнами та міжнародними організаціями. Це привело до появи нового виду угод, таких як Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) та «Європейські Угоди» (угоди про асоційоване членство в ЄС).

УПС називають «змішаними угодами», тобто багатосторонніми угодами з сімнадцятьма учасниками: з одного боку - Україна, а з іншого - ЄС як суб'єкт міжнародного права і кожна з п'ятнадцяти країн - членів ЄС (стаття 99 УПС).

Така складна правова структура є результатом розподілу сфер компетенції в рамках ЄС: деякі з них належать до сфери виключної компетенції ЄС (а саме Частина III УПС щодо торгівлі товарами); інші розподілено між Співтовариством та країнами - членами ЄС; решта на сьогодні належить до виключної компетенції країн - членів ЄС. Таким чином, до набуття УПС чинності вона не просто мала

бути укладена зі Співтовариством, але й ратифікована кожною з країн - членів ЄС відповідно до їх національних процедур. Це пояснює чотирирічний період між підписанням Угоди та набуттям нею чинності.

Коли зміни до змішаної угоди стосуються лише питань, що належать до виключної компетенції ЄС, вони можуть бути внесені угодою, переговори щодо якої вестиме Європейська Комісія, яка діятиме на основі рішення Ради ЄС, з наступним укладенням цієї угоди Радою ЄС за участю Європейського Парламенту (стаття 228 Договору ЄС або - у майбутньому - стаття 300 Амстердамського договору, який ще не ратифіковано всіма країнами - членами ЄС). З питань, що належать до компетенції країн - членів ЄС, необхідною є процедура ратифікації угоди кожною з країн-членів.

Іншим наслідком «змішаної» правової природи УПС є те, що у випадку виникнення спору з питань, охоплених Угодою, його розгляд може розпочатися з ініціативи як ЄС, так і будь-якої з країн-членів. Той факт, що кожна з країн-членів має право захищати свої права в рамках УПС, може стати важливим, наприклад, у випадку застосування пункту 1 статті 95 УПС, яким заборонено будь-яку дискримінацію з боку України країн - членів ЄС або їхніх фізичних чи юридичних осіб. Проте, згідно з пунктом 3 статті 96 УПС, Співтовариство та країни-члени виступають як одна сторона в спорі. Отже, це означає, що країна - член ЄС повинна спершу дістати згоду Співтовариства та інших країн-членів відповідно до внутрішніх процедур Співтовариства перед тим, як розпочати врегулювання спору відповідно до положень УПС.

Вставка щодо Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ)

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) є правонаступником Наради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ). НБСЄ було створено відповідно до Хельсінського заключного акту, прийнятого на завершенні міжнародної конференції, проведеної в цьому місті в 1975 році. На цій конференції було досягнуто принципової згоди між країнами НАТО та Варшавського договору щодо принципів та зобов'язань, які були абсолютно новими для того часу - щонайменше для країн, що входили до Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ)¹. Зміст угоди стосувався трьох основних сфер: перша - безпека та роззброєння; друга - економіка, наука, технологія та охорона навколишнього середовища; третя - співробітництво в гуманітарній та інших сферах.

Рішення щодо перетворення «Наради» в «Організацію» було прийняте на Будапештській нараді глав держав і урядів у 1994 році. ОБСЄ об'єднує 55 країн-членів від Ванкувера до Владивостока². Ще вісім країн з басейну Середземного моря набули статус країн, що не беруть участі в ОБСЄ, і п'ять з них підтримують тісні взаємозв'язки з ОБСЄ як «середземноморські партнери по співробітництву». Японія та Південна Корея розглядаються ОБСЄ як «партнери по

¹ РЕВ об'єднувала країни Варшавського договору.

² Югославія (Сербія та Чорногорія) на сьогодні виключена з числа членів ОБСЄ.

співробітництву». Важлива роль ЄС в процесі економічних реформ в країнах Центральної та Східної Європи та Нових незалежних державах визнається ОБСЄ, і Європейська Комісія тісно залучена до діяльності ОБСЄ, особливо в сфері економіки.

ОБСЄ має розгалужену систему органів. Очолює цю структуру *Нарада* глав держав та урядів, яка визначає пріоритети та орієнтири на найвищому рівні. Її засідання відбуваються нерегулярно. *Рада Міністрів* складається з міністрів закордонних справ країн - членів ОБСЄ та є центральним управлінським органом. *Вища Рада* відповідає за нагляд, управління та координацію діяльності ОБСЄ. Вона розглядає та визначає основні політичні орієнтири. Країни-учасниці представлені в цій Раді на рівні керівників політичних управлінь урядів або відповідних рівнозначних посад. Хоча засідання Ради все ще відбуваються щорічно, як засідання *Економічного форуму* (див. нижче), її функції все більше виконуються *Постійною радою*. Постійна рада розміщується у Відні й складається з постійних представників країн-членів. Це постійно діючий орган, на який покладено проведення політичних консультацій та управління, зокрема, у надзвичайних ситуаціях. Засідання іншого органу, *Форуму зі співробітництва у галузі безпеки*, відбуваються у Відні щотижня. На них обговорюються заходи щодо посилення безпеки та стабільності в Європі, питання контролю за озброєннями та заходи щодо підвищення взаємної довіри. В рамках ОБСЄ також створено Парламентську асамблею та Міровий і Арбітражний суд. Секретаріат ОБСЄ розміщено у Відні.

З середини 1970-х років ОБСЄ здійснює функції, пов'язані з економічним, науково-технічним співробітництвом та охороною навколишнього середовища. Проте лише у 1989-1990 роках, з розпуском РЕВ та початком економічних і політичних реформ в країнах - колишніх членах РЕВ, ОБСЄ почала відігравати важливу роль у вирішенні економічних питань. Зокрема, Заключний документ Боннської конференції з економічного співробітництва в Європі 1990 року засвідчив закінчення «холодної війни» та встановив нові засади для розвитку політичних відносин й економічного співробітництва в регіоні. Документ містить політичну частину і висновки, поділені на чотири частини. Вони стосуються: розвитку та урізноманітнення економічних відносин; промислового співробітництва, зокрема, у сферах розвитку інфраструктури, захисту права власності, сприяння та захисту інвестицій, стандартизації, співробітництва в окремих галузях, як то енергетична та сировинна, питаннях захисту навколишнього середовища тощо; валютних і фінансових аспектів, включаючи механізм ціноутворення, конвертованість валют та фінансові інструменти. На Паризькій Нараді голів держав та урядів країн - членів ОБСЄ у 1990 році висновки Боннської конференції були одногосно підтримані.

Економічний форум, про який вже згадувалося вище, було засновано у 1992 році в рамках Комітету вищих посадових осіб (зараз Вища рада). Результатом Будапештської підсумкової конференції 1994 року стало повне включення економічних аспектів, співробітництва у сфері економіки, охорони навколишнього середовища, науки і технології, а також регіонального та прикордонного співробітництва до всеохоплюючої концепції безпеки ОБСЄ (включаючи військові, військово-політичні, економічні, природоохоронні

аспекти, питання поваги до прав людини і демократизації та проблеми Середземноморського регіону).

На Економічному форумі обговорювалося велике коло питань, таких як роль інфраструктур у перехідний період, ключові елементи для створення клімату, сприятливого для розвитку бізнесу, умови взаємовигідної торгівлі та інвестицій в межах регіону ОБСЄ, економічна інтеграція в регіоні, проблеми ринкової економіки, законності, а також питання енергетики.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС посилається на Боннську конференцію у Преамбулі та статті 28. Спеціальне посилання у цій статті зроблено щодо обов'язків поліпшити умови діяльності для бізнесменів, зокрема, шляхом полегшення процедур видачі віз та забезпечення свободи пересування, необхідної для виконання їхніх професійних завдань.

ЧАСТИНА II ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ

(Частина II УПС)

1. Вступ

Переговори щодо політичних положень УПС не викликали жодних спорів між сторонами. Частина II УПС встановлює структуру політичного діалогу на різних рівнях, який супроводжуватиме та закріплюватиме зближення між Сторонами. Цим створюється необхідна інституційна база для здійснення регулярних контактів через різноманітні канали.

2. Цілі політичного діалогу. Стаття 6

Шляхом інтенсифікації політичних відносин політичний діалог:

- зміцнить зв'язки України з ЄС і, таким чином, зі спільнотою демократичних держав;
- ще більш зближить позиції Сторін з міжнародних питань, що становлять обопільний інтерес, і тим самим зміцнить безпеку і стабільність;
- підтримуватиме політичні та економічні зміни, що відбуваються в Україні;
- сприятиме встановленню нових форм співробітництва;
- заохочуватиме Сторони до співробітництва у зміцненні стабільності й безпеки в Європі, додержання принципів демократії, поваги і сприяння правам людини, і, зокрема, правам національних меншин, а при потребі – забезпечувати проведення консультацій з відповідних питань.

Через зазначені положення статті 6 УПС запроваджуються прямі міжнародно-правові зобов'язання Сторін щодо: 1) ініціювання, 2) розвитку та 3) поглиблення постійного політичного діалогу.

3. Зміст та структура співробітництва

3.1. Структура. Статті 7, 8 та 9

До набуття чинності Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, в рамках Плану дій з розвитку взаємовідносин, затвердженого Радою ЄС 6 грудня 1996 року, передбачалося проведення спеціальних зустрічей на базі процедури *ad hoc*. Ці зустрічі мали проходити на рівні Президента або Прем'єр-міністра України та Голів Ради ЄС і Європейської Комісії у будь-який час, коли цього вимагали обставини. Згідно з цим же планом, було прийнято рішення, що «Трійка» послів країн - членів ЄС в Україні та представники

Європейської Комісії проводитимуть регулярні зустрічі в Києві з міністром закордонних справ України. «Трійка» ЄС включає: посла країни, яка головує в Раді ЄС в попередній період, посла країни, що головує зараз, і посла країни, яка очолить Раду ЄС у наступному періоді.

Зараз, коли УПС набула чинності, співробітництво має відбуватися на різних рівнях, включаючи проведення при потребі консультацій на найвищому політичному рівні (пункт 1 статті 7 УПС). Отже, самміти Україна - ЄС мають розглядатися саме в контексті УПС, а не як зустрічі *ad hoc* в рамках Плану дій ЄС з розвитку взаємовідносин з Україною, який був затверджений Радою ЄС 6 грудня 1996 року.

Політичний діалог може проходити:

- на рівні міністрів у рамках Ради з питань співробітництва (стаття 7 УПС), компетенцію якої визначено у статті 85 УПС, і, за взаємною згодою, з інших підстав, включаючи зустрічі з Трійкою ЄС;
- на Парламентському рівні в рамках Комітету з парламентського співробітництва (стаття 9 УПС);
- на рівні найвищих посадових осіб (тобто керівників політичних управлінь міністерств закордонних справ) через дипломатичні канали на двосторонній або багатосторонній основі, як, наприклад, у рамках ООН, ОБСЄ та ін.;
- у будь-який інший спосіб.

3.2. Зміст діалогу

Політичний діалог є спрямованим на посилення політичних зв'язків між Сторонами, так саме як і на зміцнення економічних зв'язків між ними. Може здійснюватись обмін інформацією з питань зовнішньої політики, що мають взаємний інтерес. Порядок цих зустрічей визначається у відповідності до домовленості між Сторонами.

4. Впровадження

Перше засідання Ради з питань співробітництва відбулося в Люксембурзі 8-9 червня 1998 року. Під час засідання було обговорено взаємовідносини України і ЄС та визначено пріоритети майбутнього співробітництва. Було також погоджено спільну робочу програму, в якій визначено сімнадцять пріоритетних напрямків співробітництва на наступний рік. Програма охоплює проблеми наближення законодавства, питання торгових бар'єрів, перспективи утворення зони вільної торгівлі, митне співробітництво, питання ядерної безпеки та енергетики, транскордонного співробітництва.

Під час засідання Ради Україна наголосила на незаперечній зацікавленості в просуванні процесу її інтеграції до європейських та євро-атлантичних структур. Україна має бажання брати активну участь у створенні нової архітектури безпеки в Європі, включаючи співробітництво з НАТО, Європейським Союзом та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі. Україна сповнена бажання

розвивати відносини з ЄС значно глибше, ніж це передбачено в УПС, і якомога скоріше укласти угоду «європейського типу» про асоційоване членство в ЄС з метою створення зони вільної торгівлі.

Слідом за першим засіданням Ради з питань співробітництва 16 жовтня 1998 року у Відні відбувся другий самміт Україна - ЄС, під час якого Сторони обговорили потенціал подальшого зближення між Україною та ЄС, підвалини якого закладено в УПС. Крім того, було розглянуто широке коло питань зовнішньої політики, які в основному стосувалися України та її найближчих «сусідів». Україна ще раз зазначила, що її головною метою є членство в Європейському Союзі і що вона має намір укласти угоду про асоційоване членство в ЄС.

Зі свого боку, Європейський Союз оголосив, що він вирішив надати Україні додаткову позику на покриття від'ємного сальдо платіжного балансу розміром близько 150 мільйонів євро. ЄС також зобов'язався продовжувати надання відповідної допомоги Україні в рамках програми Тасіс, сконцентрувавши зусилля на сприянні реформам у різних сферах, включаючи організаційну, економічну та енергетичну реформи. Також було передбачено надання подальшої допомоги в зміцненні фінансової системи України з метою сприяння Національному Банку України в ствердженні його надзірної ролі. Обидві Сторони також підтвердили свої наміри провести спільні консультації щодо ситуації в Україні з метою визначення, чи дозволяють наявні обставини розпочати переговори про створення зони вільної торгівлі, як це передбачено статтею 4 УПС.

ЧАСТИНА III ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ (Частина III УПС)

1. Вступ

Положення щодо торгівлі товарами містяться в частині III УПС. Оскільки ці положення було включено до попередньої двосторонньої Тимчасової Угоди про торгівлю та питання, пов'язані з торгівлею, вони застосовувались до торгівлі товарами між Україною та ЄС, починаючи з 1 лютого 1996 року - моменту набуття чинності цією Угодою. Загальною метою цих положень є сприяння торгівлі шляхом зменшення перешкод та запровадження правил недискримінації. Відповідно до статті 4 УПС питання усунення перешкод у взаємних торгових відносинах як частина процесу створення зони вільної торгівлі обговорювалися Сторонами під час консультацій у 1998 році. Необхідно окремо зазначити, що відповідно до статей 21 та 23 частини III жодне з положень цієї частини не застосовується до торгівлі текстильними виробами, а також торгівлі ядерними матеріалами (див. нижче підрозділи 4.1 та 4.3).

У конкретних сферах, на які поширюється дія УПС, застосовуються деякі з загальновідомих правил ГАТТ. Вони діють вже впродовж чотирьох десятиліть та можуть, безперечно, бути корисними при тлумаченні зобов'язань партнерів у відповідних сферах. Більше того, стаття 89 УПС передбачає, що стосовно будь-якого положення, яке посилається на одну із статей ГАТТ (це стосується тільки торгівлі товарами), Рада з питань співробітництва якнайповніше бере до уваги тлумачення, яке звичайно дається відповідній статті ГАТТ її Договірними сторонами. Проте, деякі з чинних на момент переговорів щодо УПС у 1993-1994 роках правил ГАТТ, зокрема тих, що стосуються частини III УПС, були з тих пір змінені або доповнені відповідно до ГАТТ (94)¹. Зараз вони є частиною нової правової системи СОТ. Отже, виникатиме непевність щодо питання, на яку з наявних редакцій правил ГАТТ посилаються деякі статті УПС щодо торгівлі товарами. У цьому Посібнику нижче вказується на такі питання.

2. Заходи щодо сприяння торгівлі товарами

2.1. Режим найбільшого сприяння та винятки з нього. Статі 10 та 12

2.1.1. Визначення

Пунктом 1 статті 10 УПС передбачено, що сторони надають одна одній режим найбільшого сприяння в торгівлі згідно із пунктом 1 статті 1 ГАТТ. Режим найбільшого сприяння, основне правило ГАТТ, був без будь-яких змін включений до правової системи СОТ як частина ГАТТ (94).

Режим найбільшого сприяння відповідно до ГАТТ (94) вимагає, щоб будь-

¹ ГАТТ (94) є останньою редакцією тексту Угоди на момент утворення СОТ 1 січня 1995 року. Пояснення щодо СОТ та пов'язаних з нею правових інструментів додано до цієї частини III Путівника.

які переваги, привілеї або звільнення від оподаткування, що застосовуються будь-яким із членів угоди щодо товарів походженням з або призначених для будь-якої іншої країни (члена СОТ або ні), мають бути негайно та безумовно поширені на відповідні товари походженням з або призначені для території всіх інших членів СОТ. Це відрізняється від наявних у торгових угодах деяких правил режиму найбільшого сприяння, які застосовуються лише за умови, якщо партнер гарантує взаємність щодо певного питання або заходу.

При застосуванні до УПС режим найбільшого сприяння за своєю суттю означає, що якщо одна з Договірних Сторін гарантує іншій країні «режим найбільшого сприяння», наприклад, шляхом зменшення митних зборів стосовно конкретного товару, вона має негайно та безумовно поширити дію цього правила на відносини з усіма іншими сторонами. Інакше кажучи, кожна із Сторін має право отримувати всі переваги від більш сприятливого режиму, який бідь-яка інша Сторона може застосувати до іншої країни, до якої ставлення є «найбільш сприятливим». Погоджуючись безумовно надати режим найбільшого сприяння, Сторони УПС зобов'язані не ставитись до іншої сторони «менш сприятливо» аніж до будь-якої іншої країни в усіх питаннях зовнішньої торгівлі товарами, зазначеними у пункті 1 статті 1 ГАТТ. Слід зазначити, що зобов'язання безумовно надати режим найбільшого сприяння застосовується лише щодо торгівлі товарами, а не торгівлі послугами. Останнє питання врегульовано в рамках СОТ Генеральною угодою з торгівлі послугами (ГАТС) у дещо інший спосіб.

Економічною метою режиму найбільшого сприяння є заохочення усіх країн задовольняти свої потреби в імпорті з найбільш ефективного джерела постачання, що дає змогу, таким чином, функціонувати економічному закону порівняльних переваг. На національному рівні зобов'язання щодо надання режиму найбільшого сприяння приводять до значного спрощення методів захисту внутрішнього ринку, а з тим - і до більш прозорої та відкритої торгової політики. На міжнародному рівні це укріплює багатосторонню торгову систему, збільшуючи значення торгових поступок, якими сторони обмінялися на двосторонній основі і, в результаті, підвищує безпеку торгівлі всюди, де діють ці правила. Повага до правил режиму найбільшого сприяння допомагає невеликим торговим державам отримувати переваги від досягнень більш потужних у торгових відносинах країн. Це захищає менш потужні держави від дискримінації та, загалом, сприяє встановленню більш дружніх відносин між країнами шляхом застосування єдиного для усіх режиму.

Проте, режим найбільшого сприяння може також спричинити явище, яке у торговій політиці експерти називають «вільним наїзництвом», тобто появу країн, які на основі безумовного характеру цих правил отримують переваги від інших, не роблячи власний внесок шляхом надання торгових поступок для забезпечення обопільної вигоди та взаємності.

Протягом останніх двох десятиліть торгові бар'єри на кордонах в промислово розвинених країнах були в цілому поступово скорочені настільки, що в них більшість митних тарифів - щонайменше на промислові товари - більше не відіграють значної ролі. Тому принцип режиму найбільшого сприяння має тенденцію втрачати своє значення з огляду на поширення митних союзів і зон

вільної торгівлі та різноманітних преференційних схем стосовно країн, що розвиваються, та обміну між ними. Загальне зменшення перешкод у торгівлі, можливо, пояснює, чому тенденція до запровадження преференцій не призводить до серйозних непорозумінь між країнами. Проте, правило режиму найбільшого сприяння, не зважаючи ні на що, залишається основою світової торгової системи, і будь-які винятки з цього правила все ще потребують схвалення у СОТ.

2.1.2. Сфера застосування режиму найбільшого сприяння

Перелік дій та заходів, до яких застосовується режим найбільшого сприяння, не визначений у статті 10 УПС, так само як і в угодах про партнерство і співробітництво, укладених з ЄС іншими країнами (наприклад, із Молдовою). Проте, сфера його застосування визначена (як в Угоді про партнерство і співробітництво з Російською Федерацією) у пункті 1 статті 1 ГАТТ (94), на яку посилається стаття 10 УПС. У ГАТТ (94) передбачено, що правила режиму найбільшого сприяння застосовують до:

(а) мита та зборів будь-якого виду стосовно:

- імпорту та експорту;
- міжнародних переказів платежів за імпорт або експорт.

Збори включають плату, встановлену за видачу імпортних ліцензій, розвантаження товарів, статистичну реєстрацію, контроль якості та санітарну інспекцію;

(б) методів стягнення мита і зборів або процедури забезпечення надходження відповідних сум до бюджету;

(в) всіх правил регулювання та формальностей у зв'язку з імпортом та експортом, а саме: порядку митного очищення, транзиту, зберігання на складі, перевантаження; та

(г) всіх питань, зазначених у пунктах 2 та 4 статті III ГАТТ. На практиці це стосується таких механізмів як:

- внутрішні податки та збори будь-якого виду, що застосовуються прямо чи опосередковано до відповідних вітчизняних продуктів, включаючи метод встановлення розміру таких зборів і мита та моменту їх сплати (це включає, головним чином, непряме оподаткування - ПДВ, квазіфіскальні збори, акцизні збори тощо, що встановлюється центральними або місцевими органами влади);

- усі закони, правила та вимоги, що впливають на внутрішній продаж, пропозицію до продажу, купівлю, транспортування, розповсюдження або використання на внутрішньому ринку.

Усі ці податки та внутрішні збори також входять до сфери застосування «правила національного режиму», як це пояснюється нижче у розділі 2.2 Посібника.

Хоча умови режиму найбільшого сприяння у СОТ застосовуються, головним чином, до заходів тарифного регулювання та квазітарифних заходів, вони, безперечно, поширюють свою дію і, принаймні, на деякі з заходів нетарифного регулювання, такі як правила і процедури стосовно торгівлі, а також більшість внутрішніх нетарифних правил, що регулюють здійснення імпорту на кордоні.

2.1.3. Винятки з режиму найбільшого сприяння

Так само як і в СОТ, в УПС є ряд винятків із правил режиму найбільшого сприяння або недискримінації. У пункті 2 статті 10 міститься перелік традиційних винятків за трьома категоріями. Додатково статтею 12 УПС передбачено тимчасові винятки з правила режиму найбільшого сприяння стосовно зобов'язань щодо надання Україною пільгового режиму Новим незалежним державам. Перелік цих країн також включає Естонію та Литовську Республіку.

2.1.3.1. Звичайні винятки з режиму найбільшого сприяння

З трьох категорій винятків лише друга явно стосується ГАТТ. Крім того, можна навести докази того, що у прямому розумінні визначення та тлумачення ГАТТ не є обов'язковими стосовно інших двох винятків. Проте все ще вбачається доцільним звертатися до ГАТТ, шукаючи будь-які інші більш переконливі посилання. Ці три винятки є такими:

(а) Класичний виняток із правила режиму найбільшого сприяння стосовно митних союзів та зон вільної торгівлі. Визначення та положення щодо існування такого типу інтеграційних об'єднань можна знайти у пунктах 4-8 статті XXIV ГАТТ. Стосовно країн, що розвиваються, ці положення були доповнені так званним «Уможливлюючим Положенням», затвердженим ГАТТ у 1979 році.

Митний союз - це формування єдиної митної території замість двох або більше митних територій таким чином, щоб:

- мито та інші обмежувальні заходи регулювання торгівлі були скасовані стосовно практично всієї торгівлі товарами походженням з цих територій;
- водночас всі митні території, що утворюють митний союз, застосовували загальні митні збори та інші заходи регулювання торгівлі стосовно країн, що не входять до союзу (особливо це стосується єдиного митного тарифу).

Зона вільної торгівлі - група з двох або більше митних територій, у яких скасовано мито та інші обмежувальні регулятивні правила практично для всієї торгівлі між територіями, що входять до складу зони, стосовно товарів походженням з цих територій. Не є необхідним створення єдиного митного тарифу або спільної торгової політики.

Для того, щоб узгоджуватись із правилами ГАТТ, ці два види регіональних інтеграційних угруповань мають відповідати деяким умовам та пройти певні процедурні вимоги, визначені в статті XXIV ГАТТ та в документі «Домовленість щодо тлумачення статті XXIV ГАТТ (94)», що є частиною СОТ. Так, обов'язок скасувати перешкоди стосовно практично всієї торгівлі зараз, головним чином, тлумачать як обов'язок усунути перешкоди щодо 90% торгового обороту. А у випадках поступового запровадження інтеграційних схем, перехідний період не повинен за нормальних умов перевищувати 10 років. Таким чином, преференційна угода, що передбачає лише часткове взаємне скасування перешкод у взаємній торгівлі товарами або повне скасування перешкод стосовно 80% торгового обороту, не відповідатиме ані положенням статті XXIV ГАТТ, ані положенням УПС. Для країн, що розвиваються, «Уможливлюючим Положенням»

передбачено більш гнучкі умови та процедури (див. у підрозділі b).

На практиці цей виняток з режиму найбільшого сприяння означає, що Україна та ЄС можуть бути учасниками відповідних угод з економічної інтеграції, не поширюючи відповідні переваги на відносини між ними. Сторони заявляють про свою участь у таких угодах. Європейський Союз створив багатосторонні та двосторонні зони вільної торгівлі з великою кількістю країн. Найбільш розвиненою регіональною схемою є «Європейський економічний простір», зона вільної торгівлі між ЄС з одного боку, та Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном - з іншого¹. До сфери дії цієї угоди входять як торгівля товарами, послугами, рух капіталу, так і меншою мірою пересування робочої сили. ЄС має також, наприклад, митний союз з Турецькою Республікою. Україна, зі свого боку, є учасницею численних двосторонніх зон вільної торгівлі, включаючи також угоди з Російською Федерацією та Республікою Беларусь.

(в) винятки з режиму найбільшого сприяння, що стосуються пільг, наданих окремим країнам згідно з рішеннями ГАТТ (зараз СОТ), а також згідно з іншими міжнародними угодами на користь країн, що розвиваються.

Перша частина зазначених вище двох категорій винятків звільняє сторони від окремих зобов'язань щодо дотримання режиму найбільшого сприяння стосовно пільг, наданих іншим членам СОТ, згідно рішення про звільнення від зобов'язань (про надання «вейвера») відповідно до пункту 3 статті IX Угоди про створення СОТ (колишній пункт 5 статті XXV ГАТТ). Це положення дозволяє Конференції Міністрів СОТ приймати рішення про тимчасове звільнення конкретних членів СОТ, які опинилися «у виняткових обставинах», від окремих зобов'язань, що покладаються на членів СОТ. Так, ЄС отримав тимчасовий «вейвер», що дозволило йому запровадити преференційний режим згідно Ломейської Конвенції стосовно великої групи країн Африки, Карибського та Тихоокеанського басейну.

Проте, основним у цій категорії є другий виняток, який стосується країн, що розвиваються. У 1979 році під егідою ГАТТ було прийнято «Рішення щодо диференційного та більш сприятливого режиму, взаємності та більш повної участі країн, що розвиваються», більш відоме як «Уможлиблююче положення»². Цим рішенням у торговій системі ГАТТ запроваджено новий постійний правовий механізм, який дозволяє державам-членам надавати спеціальний та диференційований режим стосовно країн, що розвиваються.

Ці та інші положення, погоджені під час Токійського раунду ГАТТ, стали відомі як «спеціальний та диференційований» режим стосовно країн третього світу. Зазначене положення зараз є постійною правовою основою для виключень з Узагальненої системи преференцій (GSP), які робляться розвиненими країнами на користь країн, що розвиваються. Доцільно зазначити, що воно також дозволяє

¹ Це майже всі країни-учасниці Європейської зони вільної торгівлі (EFTA) за винятком Швейцарії).

² Рішення від 28 листопада 1979 року. Див.: Basic Instruments and Selected Documents (BISD), GATT No 26, p. 203.

країнам, що розвиваються, входити до регіональних або глобальних об'єднань з метою взаємного зменшення та скасування тарифів, не додержуючись повною мірою умов статті XXIV ГАТТ. На додаток, це положення навіть дозволяє цим країнам відповідно до критеріїв або за умовами, передбаченими ГАТТ, надавати одна одній преференції стосовно нетарифних заходів регулювання. Нарешті, положенням передбачено спеціальний торговий режим для найменш розвинених країн.

Узагальнена система преференцій (GSP) була розроблена в 1968 - 1970 роках під егідою Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) як механізм, відповідно до якого розвинені країни закликалися надавати на невзаємній основі недискримінаційні тарифні преференції щодо експорту з країн, що розвиваються. ГАТТ затвердила цю схему: вперше - спеціальним рішенням від 1971 року, а після закінчення строку його дії у 1981 році – «Уможливлуючим положенням». Європейський Союз запровадив власну Узагальнену систему преференцій у 1973 році та закріпив цей механізм у різних формах. Ця схема Узагальненої системи преференцій, головним чином, стосується промислових товарів неперіоритетного значення та оброблених сільськогосподарських продуктів. Переваги більшості положень Узагальненої системи преференцій були поширені у 1993 році на Нові незалежні держави, включаючи Україну¹.

(с) третій і останній виняток з режиму найбільшого сприяння стосується пільг, наданих прилеглим країнам з метою сприяння розвитку прикордонної торгівлі. Це є прихованим посиланням на традиційний виняток у пункті 3 (а) статті XXIV ГАТТ. Його застосовують дуже рідко (наприклад, щодо торгівлі між Швейцарією та Францією навколо Женев). Відповідно до тристоронньої торгової угоди Україна, Молдова та Румунія надали одна одній вільний торговий доступ у свої прикордонні регіони.

2.1.3.2. Спеціальні тимчасові винятки з режиму найбільшого сприяння для Нових незалежних держав

Стаття 12 УПС дозволяє Україні забезпечувати до кінця 1998 року або до моменту приєднання України до ГАТТ, залежно від того, яка з дат буде раніше, незмінний пільговий режим, зазначений в Додатку I УПС. Це стосується пільг, які надано іншим Новим незалежним державам до набуття чинності УПС. Фактично відповідною датою треба вважати 1 лютого 1996 року, коли набула чинності Тимчасова Угода про торгівлю та питання, пов'язані з торгівлею, що містить ідентичні положення.

Додаток, що містить ці пільги, названо «Орієнтовним списком». До цього списку включено: виключне звільнення окремих Нових незалежних держав від сплати ввізного мита; звільнення від стягнення вивізного мита з товарів, які поставляються до Нових незалежних держав згідно з кліринговими та міждержавними угодами в межах обсягів, визначених цими угодами. Крім того відповідно до Додатку:

¹ Усі переваги Узагальненої системи преференцій (GSP) поширюються і на Україну за винятком положень щодо рибної та металургійної промисловості.

а) не підлягають оподаткуванню ПДВ імпортовані товари (принцип походження). Це відрізняється від системи СОТ, яка зберігає принцип стягнення ПДВ з імпортованих товарів (та відшкодування за експорт); та

б) не підлягають оподаткуванню ПДВ експортовані товари і акцизний збір з них не стягується (тобто нормальна практика СОТ). Таким чином Додатком передбачено можливість застосування між Україною та деякими Новими незалежними державами системи, відповідно до якої відшкодовується ПДВ з експортованих товарів. Ці товари не підпадають під оподаткування ПДВ у Нових незалежних державах - імпортерах¹. Стосовно акцизів Додатком передбачено виключення лише щодо експортованих товарів, та нічого не сказано щодо імпортованих². Додаток I також дозволяє існування спеціальної системи готівкових платежів та некомерційних операцій з усіма Незалежними Державами; ним дозволено використання окремих валют для здійснення платежів і встановлено спеціальні умови їх транзиту та митного оформлення. Поясненням щодо різноманітних питань, які виникають стосовно цього Додатку, може бути те, що він, як зазначено у його назві, є лише Орієнтовним списком.

До кінця 1998 року Україна має переглянути цей спеціальний преференційний режим. Як майбутнього члена СОТ, Україну також буде закликано до визначення власних позицій щодо питань, порушених у Додатку I. Україна може вирішити припинити дію цього преференційного режиму в цілому або частково; також можливо, що Україна впорядкує ці преференції та намагатиметься закріпити всі або деякі з них в порядку, передбаченому для встановлення виключень з режиму найбільшого сприяння (шляхом, наприклад, визначення, що вони є частиною зони вільної торгівлі, що відповідатиме вимогам СОТ).

2.2. Положення щодо національного режиму. Стаття 15

2.2.1. Визначення та сфера дії

Статтею 15 УПС передбачено, що сторони застосовують «національний режим», тобто надають імпортованим товарам не менш сприятливий режим, ніж той, який наданий аналогічним товарам вітчизняного походження. Зміст пункту 1 статті 15 УПС є тотожним першому реченню пункту 2 статті III ГАТТ (94), де передбачено, що товари, які імпортуються, не повинні обкладатися - прямо чи опосередковано - ніякими **внутрішніми податками** чи іншим **внутрішніми зборами**, що перевищують - прямо чи опосередковано - ті, які застосовуються щодо відповідних вітчизняних товарів. Пунктом 2 статті 15 ГАТТ встановлено, що імпортованим товарам надається національний режим щодо всіх **законів**,

1 Можливим поясненням щодо існування такої редакції - «експортовані товари оподаткуванню ПДВ не підлягають» - може бути те, що вона є помилковою, і на увазі малося те, що відшкодування ПДВ не здійснюється стосовно експортованих товарів. Така редакція відсутня в УПС, укладеній з Російською Федерацією.

2 В УПС, укладеній з Російською Федерацією, акцизи не стягуються з імпортованих товарів, що здається більш доцільною редакцією.

правил і вимог, які впливають на їх продаж на внутрішньому ринку, пропонування для продажу, купівлю, транспортування, розподіл або використання (текст пункту 4 статті III ГАТТ). Додатково передбачено, що ці положення не перешкоджають застосуванню різних внутрішніх зборів з транспортування, що базуються виключно на засадах економічної експлуатації транспортних засобів, а не на державній належності виробу (знову пункт 4 статті III ГАТТ).

Сфера застосування національного режиму включає стягнення податків та зборів та поширюється на широке коло заходів, що впливають на торгівлю товарами як таку, включаючи, наприклад, процедури, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності на імпортовані товари¹. На відміну від правил щодо торгівлі товарами, національний режим щодо торгівлі послугами (ГАТС) включає, там де він застосовується, заходи, які впливають не лише на торгівлю послугами як таку, але також і на постачальників послуг. Доказом порушення національного режиму, як це передбачено у статті 3 ГАТТ, слугує те, що імпортовані товари є «аналогічними» вітчизняним товарам, і щодо них застосовується режим менш сприятливий, ніж той що застосовується до «відповідних товарів». Таким чином незаконна дискримінація може мати місце, коли відповідний податок стягується стосовно імпортованих товарів у іншому розмірі або в інший момент аніж, стосовно вітчизняних товарів.

Сфера дії статті 15 УПС не співпадає зі сферою дії статті III ГАТТ (94). Остання виключає із зобов'язань національного режиму надання субсидій виключно вітчизняним товарам (пункт 8.b статті III ГАТТ), а УПС – ні. Також УПС не забороняє застосування правил, що вимагають, прямо або опосередковано, щоб відповідна пропорція товарів забезпечувалася із національних джерел («правила змішування») (пункт 5 статті III ГАТТ).

2.2.2. Коментар

Положення ГАТТ (94) щодо національного режиму залишилися незмінними і в правилах СОТ. Це є своєрідне застосування режиму найбільшого сприяння на внутрішньому ринку: до всіх товарів (вітчизняного виробництва або імпортованих) має застосовуватися однаковий режим. Його головною метою в широкому розумінні є усунення протекціонізму в застосуванні національних податків та регулюючих заходів шляхом дискримінації імпортованих товарів на користь товарам вітчизняного виробництва, в інший спосіб, аніж через застосування ввізного мита. Якщо член СОТ бажає захистити внутрішній ринок тих чи інших товарів, він має робити це, навіть коли ці товари не підпадають під обкладання так званим «вимушеним митом», шляхом стягнення звичайного мита. Схеми обкладання внутрішніми податками також не повинні використовуватися для створення дискримінаційних умов. Так само не повинен запроваджуватися дискримінаційний режим в результаті введення технічних правил (загально відомих як стандарти) або зборів за надання сертифікату відповідності.

¹ Це було підтверджено під час дискусії ГАТТ стосовно розділу 337 Митного Тарифу США. Документ L/6439, затверджений 7 листопада 1989 року, BISD 36/345, пункт 5.10.

Коли стосовно встановлення митних зборів не існує ніяких обмежень в рамках СОТ, внутрішня податкова дискримінація імпортованих товарів може бути збільшена через відповідне підвищення ввізного мита. Щодо Європейського Союзу УПС не обмежує його права підвищувати митні тарифи, але оскільки усі тарифи ЄС обмежено відповідно до вимог СОТ, це у поєднанні із зобов'язаннями про дотримання режиму найбільшого сприяння, наданого Європейським Союзом Україні (та усім членам СОТ), означає, що мито, яке стягується з імпортованих товарів в ЄС, на практиці не може бути легко підвищено стосовно товарів походженням з України. Насправді підвищення митних тарифів в ЄС вимагатиме надання компенсаційних тарифних поступок багатьом важливим постачальникам. Україна, зі свого боку, не бере на себе зобов'язань заморозити ставки ввізного мита згідно УПС (за винятком текстильної продукції та одягу), але як від заявника на членство у СОТ, від неї очікують, що перешкоди у здійсненні торгівлі не будуть збільшуватися протягом строку проведення переговорів про приєднання. Таким чином, в той час як запровадження Україною дискримінаційних акцизів на товари походженням з країн Європейського Союзу вважається порушенням вимог УПС, підвищення замість цього національних ввізних тарифів в Україні не вважатиметься невідповідним Угоді¹.

2.2.3. Застосування

«Національний режим» був джерелом більшості судових спорів в ГАТТ/СОТ. У визначенні того, що вважається «подібним товаром», в одному з рішень судової колегії було зазначено, що необхідно вирішити, чи робиться диференціація товарів у такий спосіб, щоб «дозволити захист вітчизняних товарів». У іншій справі «режим не менш сприятливий» було визначено як такий, що потребує надання ефективної рівності можливостей для імпортованих товарів стосовно законів, інших правових норм тощо.

Судова колегія, яка нещодавно розглядала справу щодо Індонезійської програми сприяння автомобілебудуванню, постановила, що дискримінаційні ознаки податку на продаж на користь автомобілів місцевого виробництва (у виробництві яких використано певну частку деталей вітчизняного виробництва) та «вітчизняних автомобілів» суперечать першому та другому реченням пункту 2 статті III ГАТТ, де зазначено, що 1) структура схеми оподаткування була такою, що імпортовані товари обкладалися податком у більшому розмірі, ніж товари місцевого виробництва; та 2) імпортовані товари, що складали безпосередню конкуренцію або могли замінити товари місцевого виробництва, підлягали оподаткуванню за іншою системою оподаткування, що вело до протекціонізму щодо вітчизняного виробництва таких товарів².

¹ Йдеться про рішення України, прийняте в середині 1998 року, щодо диференціації акцизів на кольорові телевізори.

² Рішення судової колегії наводиться в документі COT WT/DS/R WTDS 55/R від 2 липня 1998 року.

2.3. Заборона кількісних обмежень імпорту. Стаття 14

2.3.1. Принцип

Відповідно до правил СОТ, заходи із захисту внутрішнього ринку підпадають під дію, головним чином, положень:

- статті II ГАТТ (94), яка зобов'язує держави - члени СОТ не запроваджувати щодо імпортованих продуктів більший митний тариф, ніж це було погоджено (це називають тарифними поступками або зобов'язаннями);
- пункту 1 статті XI, де визначаються усі заборони чи обмеження, окрім мита, податків або інших зборів, які застосовуються щодо імпорту та експорту.

Статтею 14 УПС передбачено, що імпорт товарів походженням з території Сторін має бути звільнено від кількісних обмежень (квот). Це не відповідає більш повній редакції пункту 1 статті XI ГАТТ, яким, між іншим, однаково врегульовано питання обмеження як експорту, так і імпорту. І хоча стаття 14 містить деякі винятки, вони відрізняються від відповідних винятків у пункті 2 статті XI ГАТТ. Стосовно УПС винятками є:

- застосування захисних заходів (або стаття 18 УПС, або Додаток II, який діє лише щодо України),
- торгівля текстильними виробами (стаття 21 УПС),
- торгівля вугіллям та сталлю (стаття 22 УПС).

Винятки, передбачені у статті 18 та Додатку II, пояснено у підрозділі 5 «Заходи комерційного захисту» частини III цього Посібника. Спеціальні режими стосовно торгівлі текстильними виробами та вугіллям і сталлю, а також торгівлі радіоактивними матеріалами (винятки щодо них не передбачено у статті 14) розглядаються у підрозділі 4 частини III цього Посібника.

Посилання у статті 14 УПС на Акт про приєднання Іспанії та Португалії до ЄС більше не мають значення, оскільки вже закінчився перехідний період для їх приєднання.

2.3.2. Коментар

Стаття 14 УПС стосується товарів, що мають «ввозитись» вільно від кількісних обмежень, та не стосується експорту, щодо якого такі зобов'язання не передбачено¹. Крім того, УПС не передбачено ніякої заборони щодо експортного мита. Але згідно Декларації 6, що додається до двосторонньої Угоди про торгівлю вугіллям та сталлю з ЄС (див. підрозділ 4.2.1), Україна зобов'язана не запроваджувати експортні обмеження та експортне мито щодо металевого брухту (Пункт 72.04 Комбінованої номенклатури).

¹ Це, фактично, може бути помилкою, з огляду на те, що стаття 20 УПС (див. нижче підрозділ 3.1 Посібника) дозволяє застосування експортних обмежень за особливих обставин.

2.4. Свобода транзиту. Стаття 11

Стаття 11 містить положення щодо взаємної свободи транзиту двостороннього характеру, визначеної більш докладно у статті 5 ГАТТ (пункти 2-5). Це не означає повне прийняття визначення ГАТТ, закріпленого у статті V. Стаття 11 УПС не стосується ані пункту 6 статті V ГАТТ (оскільки УПС - це двостороння угода), ані пункту 7 (щодо спеціального режиму повітряного транзиту). У пункті 3 статті 11 зазначено, що правила цієї статті не применшують значення спеціальних правил щодо конкретних секторів, зокрема таких, як транспорт або виробництво продукції, погоджене між Сторонами. Останнє положення не включено до УПС з Російською Федерацією.

Положення статті V ГАТТ залишилися незмінними у ГАТТ (94). Правилами пунктів 2-5 статті V ГАТТ, що застосовуються між сторонами відповідно до статті 11, передбачено:

- забезпечення свободи транзиту (пункт 2) шляхами, що є найбільш придатними для міжнародного транзиту, без будь-якої дискримінації на підставі прапору суден, місця походження, відправлення, заходу, виходу, призначення або будь-яких обставин стосовно власності на товар, судно або інші транспортні засоби. Може бути передбачено правило здійснення транзитних перевезень через відповідну вхідну митницю, але це не повинно призводити до таких затримок або обмежень, що не є необхідними;
- звільнення від сплати митних зборів і всіх транзитних або інших зборів, встановлених стосовно транзиту, за виключенням зборів за перевезення або зборів, що відповідають адміністративним витратам, зумовленим транзитом, або вартості наданих послуг (пункт 3). Термін «збори за перевезення» включає витрати щодо використання з метою транзиту залізниці або іншого виду транспорту, що перебувають у власності Держави;
- встановлення розумних зборів та правил з урахуванням умов перевезення (пункт 4). Принцип «визначення транзитних зборів на основі послуг, що надаються», повторено у пункті 4 статті III ГАТТ. Цим передбачено, що обов'язок надати «національний режим» не забороняє запровадження диференційованих внутрішніх транспортних зборів, що ґрунтуються виключно на економічному використанні засобів транспорту, а не на національному походженні товарів;
- надання режиму найбільшого сприяння стосовно усіх зборів, правил та формальностей, пов'язаних із транзитом (пункт 5).

Статтею 12 та Додатком I (стосовно наявних преференцій між Новими незалежними державами) передбачено, що до кінця 1998 року зобов'язання щодо транзиту згідно пунктів 2-5 статті V ГАТТ (зазначених у статті 11 УПС) не застосовуються. Це пояснюється тим, що Україна застосовує щодо Нових незалежних держав спеціальні умови транзиту, як зазначено у Додатку I УПС. Наприкінці 1998 року відповідні зобов'язання за статтею V ГАТТ (94) мають набрати чинності, і згідно режиму найбільшого сприяння, спеціальні пільги, якщо вони зберігатимуться, не повинні бути більшими, аніж ті, що застосовуються до умов транзиту для країн ЄС (див. також вище останній абзац у підрозділі 2.1.3.2 Посібника). Стаття XXIV ГАТТ (94) щодо економічної інтеграції не містить спеціальних положень стосовно транзиту для країн-учасниць зон вільної торгівлі

або митних союзів.

2.5. Тимчасове ввезення товарів. Стаття 13

2.5.1. Загальне правило

Стаття 13 УПС, що регулює питання тимчасового ввезення товарів, покладає на Сторони обов'язок звільняти іншу Сторону від податків на імпорт та мита на товари, які ввозяться згідно з міжнародними конвенціями, Сторонами яких вони є, а також згідно з їхнім внутрішнім законодавством. Ці конвенції визначають підстави та порядок для такого тимчасового ввезення. Статтею 13 не встановлюється ніяких нових зобов'язань для Сторін за винятком тих, за якими Сторони поширюють одна на одну найбільш сприятливий режим тимчасового ввезення, що надається будь-якій іншій країні відповідно до міжнародних конвенцій.

Переговори щодо багатьох конвенцій, які зазначаються в цій статті, у більшості випадків проводилися під егідою Світової митної організації та Економічної Комісії ООН в Женеві. До цих міжнародно-правових актів належать, наприклад, «Митна конвенція з питань сприяння ввезенню промислових зразків та рекламних матеріалів», «Митна конвенція з питань тимчасового ввезення професійного обладнання» та «АТА Carnet¹ для тимчасового ввезення товарів». І Україна, і ЄС приєдналися до цих конвенцій і, таким чином, зобов'язані надавати вільний від оподаткування режим щодо, наприклад, зразків для виставок та торгових ярмарок або машин, що ввозяться для випробувань.

Стаття 13, так само як і Протокол про надання адміністративними органами взаємної допомоги у вирішенні митних питань, що додається до УПС, мають сприяти Сторонам у здійсненні контролю, спрямованого на попередження ухилення від оподаткування та сплати мита.

2.5.2. Застосування

Переробка в Україні тимчасово ввезених на її територію товарів є різновидом митного режиму, який часто застосовують підприємці ЄС (для яких це переробка тимчасово вивезених товарів), особливо, для переробки тканин та пошиття одягу в Україні. Україна, зі своєї сторони, застосовує процедуру переробки як тимчасово ввезених, так і тимчасово вивезених товарів (це називається операціями з давальницькою сировиною). Зокрема, порядок тимчасового вивезення товарів використовується Україною, між іншим, для переробки за кордоном невичинених шкір перед реімпортом².

¹ Admission temporaire / temporary admission.

² Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1049 від 10 липня 1998 р. Україна призупинила вивезення брухту та відходів чорних і кольорових металів на основі взаємних поступок. Це не поширюється на товари СН 72.04 (зазначені вище у підрозділі 2.3.2), якщо вони експортуються для переробки на певні види готових товарів, які використовуються в електромашинобудівних підприємствах України.

Порядок тимчасового ввезення підпадає під дію положень статті VIII ГАТТ (94) «Збори та формальності, пов'язані з імпортом та експортом». Україна після вступу до СОТ буде зобов'язана згідно режиму найбільшого сприяння поширити на всіх інших членів СОТ такий самий режим тимчасового ввезення, який надано ЄС відповідно до статті 13 УПС.

2.6. Митна оцінка. Пункт 1 статті 16

2.6.1 Вступний коментар

При застосуванні різноманітних заходів торгової політики, головним чином для визначення розмірів адвалерних митних зборів з імпорту, необхідним є визначення вартості товарів. Сума обов'язкових платежів залежить не лише від ставки мита, але - при розрахунках адвалерного мита - і від визначення вартості товарів. Звідси і виникає потреба встановити, з метою попередження нерівності у тарифних поступках шляхом маніпулювання розмірами митної вартості, узгоджені методи визначення такої вартості. Пунктом 1 статті 16 УПС встановлено, що положення статті VII ГАТТ щодо митної оцінки з відповідними змінами застосовуються в відносинах між обома Сторонами. Положення пункту 4 статті VII ГАТТ стосовно ролі МВФ у питаннях визначення курсів обміну валют не застосовуються.

Проте УПС не визначає, чи передбачає застосування положень статті VII ГАТТ щодо митної оцінки також і застосування спеціального кодексу з питань митної оцінки, укладеного під час переговорів на Токійському раунді ГАТТ (1973-1979). Цим кодексом затверджено набагато більш деталізовані правила, ніж ті, що містяться у статті VII ГАТТ. Лише деякі з членів ГАТТ прийняли цей кодекс на момент переговорів щодо УПС. Нещодавно, під час Уругвайського раунду, кодекс було замінено «Угодою СОТ про застосування статті VII (митна оцінка)», сторонами якої стали всі члени СОТ. Оскільки правила митної оцінки двох угод є здебільшого ідентичними, виникає питання, чи можуть згідно УПС застосовуватись не лише положення статті VII ГАТТ, але і положення будь-якої з вищезазначених угод. Приєднання України до СОТ вирішить це питання.

2.6.2. Загальні принципи

Загальні принципи статті VII ГАТТ щодо оцінки вартості товарів з метою розрахунку розміру митних зборів полягають у такому:

- ключовим принципом є те, що оцінка ввезеного товару для митних цілей має бути заснована на дійсній вартості ввезеного товару, який обкладається митом, або аналогічного товару і не може бути заснована на вартості товару вітчизняного виробництва або на довільних чи фіктивних оцінках;
- під «дійсною вартістю» розуміють ціну, за якою в місці і в час, визначені законодавством країни імпортера, такий або аналогічний товар продається або пропонується до продажу при нормальному ході торгівлі в умовах вільної конкуренції;
- коли дійсна вартість товару не може бути визначена за наведеним вище

- правилами, оцінка для митних цілей має бути заснована на найближчому еквіваленті вартості (настільки, наскільки це може бути встановлено);
- оцінка для митних цілей будь-якого ввезеного товару не повинна включати суму будь-якого внутрішнього податку, що застосовується в країні походження або експорту, від сплати якої ввезений товар було звільнено або, в тому числі, буде звільнено шляхом повернення сплаченої суми.

Правила статті VII ГАТТ застосовують також при визначенні розміру мита та зборів з експорту та при розрахунках квот, заснованих на вартості товарів. Угода СОТ про митну оцінку, зазначена вище, докладно визначає принципи та методи розрахунків дійсного розміру мита з імпортованих товарів відповідно до статті VII ГАТТ. Вона не стосується інших питань, зазначених у цій статті.

Угодою СОТ встановлено, що «ціна правочину стосовно імпорту товарів» є основним методом митної оцінки, а п'ять інших застосовують у суворому ієрархічному порядку: наступний метод може бути застосований лише у випадку, коли митна вартість не може бути визначена з використанням попереднього. Додатково може здійснюватися регулювання ціни, дійсно сплаченої або такої, що може бути сплачена за товари, у випадку, коли її окремі елементи, що вважаються частиною вартості для митної оцінки, пов'язані із витратами покупця, але не включаються до ціни сплаченої або такої, що може бути сплачена за товари. Зазначені методи митної оцінки можуть бути коротко підсумовані таким чином:

- «ціна правочину», або ціна дійсно сплачена або така, що може бути сплачена за товари, експортовані до країни імпорту, з урахуванням окремих зазначених методів регулювання (як правило, це буде ціна, зазначена у комерційній документації, що є основою угоди);
- додаткові методи оцінки у зазначеному порядку: ціна правочину продажу ідентичних товарів; ціна правочину продажу подібних товарів; дедуктивний спосіб оцінки, або ціна, визначена шляхом окремих припущень на основі середньої ціни, за якою імпортовані товари найчастіше продаються у країні імпорту; розрахункова ціна¹; та, нарешті, метод «fall-back» або «опори» (використання розумних засобів оцінки, відповідно до Угоди та статті VII ГАТТ).

Угода також містить визначення заборонених методів оцінки та режиму транспортування, страхування та інших схожих витрат. Порядок визначення курсів обміну валют, конфіденційність та зобов'язання щодо публікації, права імпортерів та митної адміністрації також визначені в Угоді. У законодавстві кожної з країн-учасниць стосовно митної оцінки має бути передбачено право імпортера, зобов'язаного до сплати мита, на вільне звернення до суду. Спеціальний та диференційований режими надано країнам, що розвиваються.

2.6.3. Впровадження

Оскільки для того, щоб усі члени ГАТТ/СОТ почали застосовувати методи

¹ Порядок застосування цього та попереднього методу оцінки може бути змінено на прохання імпортера.

митної оцінки, які відповідають нормам, детально узгодженим під час Уругвайського раунду, знадобилося декілька десятиліть, досі у ГАТТ було не дуже багато формальних судових розглядів на підставі статті VIII ГАТТ. Більшість конфліктів було врегульовано експертами у спеціалізованих комітетах. Серйозною проблемою в попередні роки вважалося застосування митної оцінки, заснованої на визначених у адміністративному порядку або складених цінах. Одним з таких методів був розрахунок ціни митними органами на основі еквівалентного товару внутрішнього виробництва. Цю практику було припинено після проведення Раунду Кеннеді в 1968 році. Іншим забороненим методом оцінки вважається затвердження митними органами фіксованих цін як стандартної основи для розрахунків адвалерних митних зборів з імпортованих товарів. Цю техніку встановлення ціни інколи називали «відсилочною ціною», розрахунок мита згідно якої не відповідає правилам СОТ.

У Документі WT/ACC/UKR/50 від 28 квітня 1998 року Робоча група з питань приєднання до СОТ звітувала, що Україна розробляє процедуру митної оцінки як частину нового Митного кодексу, яка заснована на відповідній Угоді СОТ. У цьому контексті Україна повідомляє, що вона використовує мінімальні вартісні оцінки для розрахунку ПДВ та акцизів на імпортовані товари, але не для розрахунків митних зборів. Тоді виникає питання, чи використовується цей тип оцінки також і для розрахунків ПДВ та акцизів на внутрішньому ринку при оподаткуванні вітчизняних товарів. З першого погляду, це не практикується. Якщо це справді так, та беручи до уваги, що митні тарифи сплачуються на кордоні з вартості товарів з включенням ПДВ та акцизів, можна вважати, що наявними є дискримінаційні ознаки у основах митної оцінки.

2.7. Збори та формальності, пов'язані з імпортом та експортом. Пункт 2 статті 16

2.7.1. Вступні коментарі

У статті 16 УПС передбачено, що має застосовуватись стаття VIII ГАТТ. Цю статтю слід застосовувати у зв'язку із пунктом 2 (с) статті II ГАТТ, яким передбачено, що, незважаючи на тарифні поступки, країни-учасниці можуть вводити стосовно ввезення будь-яких товарів податки або інші збори, відповідні вартості наданих послуг, навіть стосовно товарів, які підлягають обкладенню митом.

2.7.2. Положення статті VIII ГАТТ (94)

Стаття VIII ГАТТ залишилася незміненою в документі ГАТТ (94). Її першим пунктом встановлено правило, що застосовується до всіх зборів, які стягуються на кордоні, за винятком тарифів та зборів, які прирівняно до внутрішніх податків. Цим правилом заборонено стягнення будь-яких з перелічених обов'язкових платежів, якщо вони не відповідають трьом критеріям, зазначеним у статті VIII ГАТТ:

- вони мають бути «обмежені за своїм розміром приблизною вартістю наданих

- послуг»; та
- не повинні «являти собою непрямий протекціонізм вітчизняних товарів»; та
 - не повинні «являти собою оподаткування імпорту та експорту з фіскальними цілями».

Під «послугами, що надаються», розуміють урядові заходи, тісно пов'язані з процедурами ввезення товарів.

Пунктом 4 статті VIII ГАТТ передбачено, що зазначене вище правило поширюється на податки, збори, формальності та вимоги, які встановлюються урядовими органами щодо імпорту та експорту. Описовий перелік у статті пояснює, що мається на увазі. Сертифікати відповідності також підпадають під дію цих положень, але роз'яснення щодо них дозволяє членам СОТ вимагати такі сертифікати лише у випадках, коли вони є обов'язково необхідними, наприклад, якщо це стосується товарів окремого виду, які підпадають під пільговий режим.

Деякі правові інструменти СОТ містять посилання на мито та збори, що стягуються у зв'язку із різними видами урядових заходів. Тут мається на увазі Угода про технічні бар'єри у торгівлі та Угода про санітарні та фітосанітарні правила. Загальним принципом, запозиченим із статті VIII ГАТТ, є правило, за яким будь-які збори, встановлені за перевірку імпортованої продукції,¹ мають бути пропорційними вартості наданих послуг та відповідними будь-яким зборам, що стягуються за перевірку товарів вітчизняного виробництва або вироблених у будь-якій іншій країні. Це саме стосується і зборів, що стягуються за здійснення реєстраційних процедур щодо товарів (включаючи, наприклад, фармацевтичні препарати та пестициди).

Пункт 3 статті VIII ГАТТ забороняє накладення великих штрафів за незначні порушення митних правил або процедурних вимог.

2.7.3. Застосування

Значна кількість спорів у ГАТТ/СОТ пов'язана саме із статтею VIII ГАТТ. Важливим серед них вважається той, що виник у зв'язку із введенням у 1987 році в США адвалерного митного збору. Незадоволені введенням такого правила стверджували, що такі митні збори, розміри яких залежали від вартості ввезеного товару, не відповідали «вартості наданих послуг». Тобто їх було введено без обмежень, і вони перевищували середню вартість митних заходів кожного разу, коли їх застосовували до ввезених товарів великої вартості. США, в свою чергу, стверджували, що стаття VIII ГАТТ та пов'язані із нею правила ГАТТ не вимагають точної відповідності між зборами та вартістю послуг, а передбачають лише, щоб збори були «домірні» вартості послуг або обмежені до розмірів «приблизної» вартості. Колегія арбітрів постановила, що під вартістю наданих послуг слід розуміти вартість послуг, наданих індивідуальному імпортеру, і що відповідно до системи, існуючої у США, збори були встановлені з перевищенням

¹ Перевірка включає підтвердження відповідності, визначення сортів, сертифікацію тощо. т.д.

вартості послуг, наданих індивідуальному імпортеру¹.

Україною стягуються збори у зв'язку із здійсненням сертифікаційних процедур або за реєстрацію та перереєстрацію товарів, таких як, наприклад, електронні та електричні прилади, будівельні матеріали, харчові продукти, фармацевтична продукція. На думку ЄС, в цьому випадку виникають проблеми щодо відповідності положенням УПС, оскільки ці збори не суперечать правилам недискримінації й імпортовані товари обкладаються значно більшими зборами, аніж місцеві.

2.8. Знаки походження. Стаття 16, пункт 3

2.8.1 Сфера застосування статті

Статтею 16 передбачається, що між Сторонами застосовується стаття IX ГАТТ стосовно знаків походження *mutatis mutandis* (з відповідними поправками). Стаття IX ГАТТ залишилася незмінною у ГАТТ (94), проте деякі питання щодо знаків походження регулюються також Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). Стаття IX ГАТТ стосується саме знаків походження і передбачає, що маркування продукції за іншими характеристиками, ніж її походження, охоплюється положеннями «національного режиму» пункту 4 статті III ГАТТ. Ці питання також охоплюються положенням режиму найбільшого сприяння (пункт 1 статті I ГАТТ).

2.8.2 Основні правила

Пунктом 2 статті IX ГАТТ встановлено, що труднощі та незручності, які виникають внаслідок маркування товару відомостями про країну походження, повинні бути зведені до мінімуму, проте водночас визнається необхідність захисту споживачів від позначень, що є оманливими, або таких, що можуть ввести в оману. Якщо це буде в адміністративному відношенні практично можливим, Сторони мають дозволити ставити знаки походження під час здійснення імпорту (пункт 3). Вимоги щодо маркування імпортованих товарів мають бути такими, щоб їх застосування не викликало серйозного пошкодження товарів або суттєвого зниження їх вартості, або нерозумного підвищення їх ціни (пункт 4). Відповідальність за недотримання правил маркування не встановлюється, якщо тільки виправлення маркування не буде невинуватим затримане, або якщо тільки не було зроблене оманливе маркування чи маркування, яке вимагається, не було умисно опущене (пункт 5).

Положення пункту 6 статті IX ГАТТ пов'язані з використанням торговельних найменувань у спосіб, що може призвести до хибного уявлення про справжнє походження товару. Це просто накладає на Сторони зобов'язання про співробітництво з метою попередження використання торговельних найменувань у такий спосіб, який хибно передає справжнє походження товарів, що шкодить відмінним регіональним або географічним найменуванням товарів, походженням

¹ Документ COT L/6264, затверджений 2 лютого 1988 року, 35 BISD/245.

з території Сторони, які охороняються законодавством цієї країни. Це положення значною мірою заміщене Угодою СОТ ТРІПС, її підрозділами 2 та 3 частини II стосовно торгових знаків та географічних позначок.

2.8.3. Застосування

В рамках ГАТТ/СОТ практично не було спорів щодо предмета походження товарів. Скарга проти Японії у 1987 році, пов'язана, між іншим, з використанням французьких слів, назв, інших європейських мов та європейського стилю позначень і символів японськими виробниками, яке призводило до хибного уявлення японських споживачів щодо джерела походження лікерів та вин, була відхилена з тієї підстави, що докази збитків, завданих національним виробникам, не були наведені. Така скарга зараз, найбільш імовірно, була б направлена з посиланням на положення Угоди ТРІПС та практику, визнану несумісною з цією Угодою.

2.9. Опублікування і застосування правил торгівлі. Стаття 16, пункт 4

2.9.1. Загальні принципи

Статтею 16 УПС встановлено, що між Сторонами застосовується стаття X ГАТТ стосовно опублікування і застосування торговельних правил з відповідними змінами. Стаття X ГАТТ залишилася незмінною у ГАТТ (94). Зобов'язання щодо опублікування у цій статті забезпечують право органів влади, державних службовців та особливо комерсантів знати про всі заходи, які впливають на торгівлю. Правила щодо застосування торговельних правил мають забезпечити здійснення цього у розумний спосіб.

Мають бути опублікованими, тобто стати загальновідомими згідно з пунктом 1 статті X ГАТТ і відповідно згідно із статтею 16 УПС:

- закони, правила, судові рішення та адміністративні розпорядження загального характеру, коли вони стосуються класифікації або оцінки товарів для митних цілей, ставок мита, податків або інших зборів, вимог, обмежень і заборон щодо імпорту та експорту або переказу платежів за імпорт і експорт, або таких, що впливають на продаж, розподіл, транспортування, страхування, зберігання на складах, огляд, розміщення на виставках, переробку або інше використання товарів;
- угоди між урядами або урядовими агентствами, що впливають на реалізацію міжнародної торговельної політики між Сторонами.

Зазначене вище має бути «офіційно опубліковане» (пункти 1 та 2 статті X ГАТТ, тобто стаття 16 УПС) швидко і у такий спосіб, щоб дати можливість урядам та комерсантам ознайомитися з ними. Офіційна публікація має передувати введенню в дію заходів загального характеру, які:

- пов'язані з підвищенням ставок імпортного мита або інших зборів у порядку встановленої одноманітної практики; або
- вводять нові чи більш обтяжливі вимоги, обмеження або заборони щодо імпорту чи переказу платежів за імпорт.

Опубліковані закони мають застосовуватись (пункт 3-а статті X ГАТТ, стаття 16 УПС) за стандартами, неупереджено та розумно. Сторони мають створити судові, арбітражні або адміністративні трибунали чи процедури в цілях, зокрема, належного перегляду та виправлення адміністративних заходів, що стосуються митних питань (пункт 3-б). Такі трибунали та процедури мають бути незалежними від органів, на які покладено виконання цих адміністративних функцій. Пункт 3-с дозволяє застосування наявних на момент вступу до СОТ процедур, які фактично забезпечують об'єктивний та неупереджений перегляд адміністративних рішень, навіть якщо вони і не є повністю незалежними від відповідних адміністративних органів.

2.9.2. Застосування

Згідно з правилами, затвердженими пунктом 4 статті 16 УПС, відповідно до статті X ГАТТ сама Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС має бути опублікована належним чином. Європейський Союз зробив це у Офіційному Віснику L/49 від 19 лютого 1998 року. В рамках ГАТТ/СОТ більшість спорів щодо застосування статті X ГАТТ було сконцентровано навколо порушення інших положень, часто стосовно квотування імпорту. У більшості з цих справ колегією арбітрів виносилося рішення стосовно самих заходів, які складали предмет спору та визнавалися такими, що порушують вимоги ГАТТ/СОТ, а додаткового характеру скарги щодо порушення статті X ГАТТ до уваги не бралися. Так, у нещодавньому рішенні судової колегії щодо Індонезійської програми автомобілебудування було встановлено, що відповідні заходи порушують положення статті I ГАТТ, та визнано, що немає необхідності розглядати також і скаргу Японії на підставі статті X ГАТТ. У іншій справі 1989 року судова колегія засудила Європейський Союз за те, що публічне повідомлення про розподіл квот було здійснене лише через два місяці після початку періоду дії квот¹.

2.10. Здійснення торгівлі товарами за ринковими цінами. Стаття 17

Статтею 17 впроваджено загальний принцип ринкової економіки щодо ціноутворення у торгівлі товарами. Це положення не включено до УПС з Російською Федерацією, але воно включене до інших Угод про партнерство та співробітництво, зокрема з Молдовою. Правило, встановлене у цій статті, може також розглядатися як просте підтвердження статті 2 УПС, в якій встановлено, що принципи ринкової економіки становлять істотний елемент УПС. Положення УПС щодо конкуренції та, зокрема, державних комерційних монополій та підприємств, які отримали виключні пільги, також мають відношення до питань ціноутворення (див. частину VI, підрозділ 2 щодо конкуренції, як визначено у

¹ Судова колегія з розгляду спору щодо введення ЄС обмежень на імпорт яблук. Документ СОТ L/6513, затверджений 22 червня 1989 року, 36 BISD/135.

статті 49). Дотримання цієї статті створює для сторін правову основу для отримання переваг від нормального застосування антидемпінгового режиму (див. також нижче підрозділ 5.3.6 Посібника щодо антидемпінгових заходів).

Вставка щодо ГАТТ/СОТ¹

Світову організацію торгівлі (СОТ) було засновано 1 січня 1995 року. Її створення стало результатом Уругвайського раунду багатосторонніх переговорів у рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ); СОТ стала правонаступником ГАТТ як організації.

ГАТТ, попередник СОТ, було засновано на тимчасових засадах у 1948 році як багатосторонню угоду з включенням зведення норм та створенням невеликого секретаріату. Цьому передувала невдала спроба заснувати у 1940-х роках Міжнародну організацію торгівлі. ГАТТ стосується лише торгівлі товарами; діяльність СОТ поширюється на торгівлю товарами, послугами та «ідеями», тобто на сферу інтелектуальної власності. Як і раніше, штаб-квартира СОТ розміщується у Женеві. Її найважливішими функціями є: сприяння імплементації багатосторонніх торговельних угод, які в сукупності створюють СОТ; створення форуму для подальших багатосторонніх переговорів; нагляд за дотриманням положень СОТ при реалізації країнами своєї національної торговельної політики та розгляд торговельних спорів.

ГАТТ залишається діючою угодою як ГАТТ (94), доповнена та оновлена версія ГАТТ (47). Вона є складовою частиною Угоди про заснування СОТ, яка, крім ГАТТ (94), включає також 28 інших правових документів, які поширюються на всі аспекти торгівлі товарами - від сільськогосподарських до текстилю та одягу, від урядового нагляду до правил щодо походження, а також угоди про торгівлю послугами та стосовно інтелектуальної власності. До цієї сукупності додаються ще й «рішення» та «протоколи про порозуміння», які встановлюють подальші зобов'язання для членів СОТ.

Кілька простих фундаментальних принципів стали засадовими для всіх правових інструментів, які в сукупності створюють багатосторонню торговельну систему. Заборона дискримінації в торгівлі є ключовим положенням, яке відображено в формі зобов'язання відповідних торговельних партнерів надавати «режим найбільшого сприяння» та «національний режим». Режим найбільшого сприяння, як відомо, вимагає від членів СОТ надавати імпортованим товарам походженням з певної країни режим, не менш сприятливий, ніж той, що надається товарам походженням з будь-якої іншої країни. Національний режим вимагає від них надання товарам, які надходять ззовні на ринок, режим, не менш сприятливий, ніж той, що надається відповідним товарам внутрішнього виробництва. Ці два базові правила мають численні винятки. Відповідні або подібні правила застосовуються й до торгівлі послугами та інтелектуальною власністю, але в цих сферах винятки є більш важливими.

Всі члени СОТ повинні дотримуватися основних правил щодо застосування

¹ Секретаріатом СОТ підготовлено описове видання обсягом 36 сторінок. Воно називається «Торгівля майбутнього» та може бути отримане у штаб-квартирі СОТ у Женеві, Швейцарія, за адресою Rue de Lausanne 154, CH-1211 Geneva 21. Switzerland. Цей текст побудовано на публікації СОТ.

митних та інших зборів. Митний тариф є єдиним загальноприйнятним засобом захисту національного товаровиробника. Митні ставки мають прогресивно зменшуватися шляхом переговорів на ґрунті взаємності та обопільної вигоди. Ця мета була досягнута впродовж восьми раундів багатосторонніх торговельних переговорів, які проходили починаючи з 1948 року, коли було створено ГАТТ. Останнім був Уругвайський раунд, який тривав з 1986 по 1994 рік та увінчався створенням СОТ.

Іншим ключовим правилом СОТ є зобов'язання країн-членів забезпечувати прозорість своїх національних законів, правил та практики їх застосування для забезпечення прогнозованості умов торгівлі. Більшість угод СОТ містять вимоги щодо прозорості та гласності на національному рівні, що забезпечується, наприклад, шляхом публікації в офіційних виданнях або шляхом відповіді на запити, або ж на багатосторонньому рівні - через офіційне повідомлення СОТ.

Значна кількість положень ГАТТ (94) та інших Угод мають на меті запобігти ухиленню від дотримання основних правил торгівлі шляхом застосування протекціоністських засобів, інших, ніж митний тариф. Для торгівлі товарами погоджено рівні митних ставок (так звані зобов'язання щодо обмеження), і вони повинні бути єдиним засобом захисту. «Зобов'язання щодо обмеження» означають надання гарантій того, що ставка митного тарифу на конкретний товар не буде підвищена інакше, ніж на компенсаційних засадах. Так, для захисту пільг, які надають Сторонам «зобов'язання щодо обмеження», діє правило, яке принципово забороняє «кількісні обмеження» (квоти), особливо на імпорт, які у випадку введення можуть звести нанівець переваги від «зобов'язань щодо обмеження». Положення щодо «митної оцінки», «митної класифікації», «державної торгівлі» та «субсидій» є іншим прикладом правил, розроблених з метою попередження отримання переваг від інших захисних засобів на заміну тих, які скасовано «зобов'язаннями щодо обмеження». Стосовно сфери торгівлі послугами було прийнято зведення таких правил з метою захисту взаємних поступок, що надають доступ на внутрішні ринки, від дискримінаційних умов, встановлених протекціоністськими національними правилами або іншими засобами. Як і стосовно тарифів, ці поступки закріплено у зобов'язуючих національних схемах, а їх кількість буде збільшуватися в процесі багатосторонніх переговорів між країнами-членами, які мають на меті встановлення додаткових взаємних поступок. Перший із таких раундів переговорів заплановано провести у 2000 році.

СОТ здійснює свою діяльність через секретаріат, який фінансується за рахунок внесків країн-членів, розмір яких визначається залежно від їхньої частки у загальносвітовому торговельному обороті. Кілька органів, включаючи вищі - Конференцію міністрів та Генеральну раду, забезпечують діяльність СОТ. Їм допомагають багато інших органів. Більшість країн світу є членами СОТ. До найбільш помітних винятків з цього правила можна віднести Російську Федерацію, КНР та Україну.

Останньою рисою СОТ, про яку варто згадати в цьому невеликому огляді через її важливість та унікальність у порівнянні з іншими міжнародними організаціями, є система «врегулювання спорів». Починаючи з моменту створення

ГАТТ, процедура врегулювання спорів була значним чином удосконалена на підставі світового досвіду шляхом незначних поступальних кроків, спрямованих на її зміцнення. Уругвайський раунд офіційно закріпив систему врегулювання спорів, яка перетворилася на дуже чітку судову систему. Процедури та терміни, яких Сторони мають дотримуватися при розв'язанні спорів, зараз чітко та детально визначені.

3. Винятки на підставі охорони громадської моралі, державної політики або державної безпеки. Статті 20 та 94

3.1 Винятки, впроваджені з мотивів охорони громадської моралі, державної безпеки, збереження природних ресурсів, захисту національних цінностей тощо. Стаття 20

Стаття 20 не просто відсилає до відповідного правила у статті XX ГАТТ - вона встановлює класичні винятки з принципу свободи імпорту та експорту товарів¹. Проте в деяких питаннях вона іде далі, ніж ГАТТ, а саме в тому, що нею було перейнято зміст положень первинного (ст. 36 Римського договору) та вторинного законодавства Європейського Союзу (Правила 519/94). Таким чином, на додаток до винятків, упроваджених з мотивів охорони громадської моралі, правопорядку та державної безпеки, було введено загальний виняток, який стосувався «державної політики». Щодо інших винятків, то вони викладені у стандартний спосіб, а не у вигляді переліку окремих винятків (як у статті XX ГАТТ). Деякі винятки, зазначені у ГАТТ, наприклад, такі, що стосуються «товарів, що виробляються ув'язненими особами», «міжурядових товарних угод», у статті 20 УПС не передбачено.

За відсутності конкретних визначень винятків, згаданих у статті 20, Сторони, відповідно до статті 89 УПС, «якнайповнішою мірою» беруть до уваги тлумачення, яке звичайно дається цим термінам, які містяться у відповідній статті ГАТТ, Договірними Сторонами ГАТТ. Не зовсім зрозумілим є питання, яким чином вони мають тлумачити терміни, які беруться з Римського договору, наприклад, «державна політика».

Стаття 20 дає вичерпний перелік винятків, а відтак до уваги можуть братися лише ті підстави, які наведені саме у ньому, і жодної нової не може бути додано. Крім того, цією статтею передбачено, що заборони та обмеження не повинні бути - за текстом статті XX ГАТТ - «заходами необґрунтованої дискримінації або прихованого обмеження торгівлі». Це стосується лише торгівлі товарами. В інших сферах, таких, як підприємницька діяльність (включаючи надання послуг) та інвестиції винятки, введені з мотивів охорони громадської моралі, державної безпеки або суспільного здоров'я, встановлюються статтею 41 УПС (див. нижче частину IV, розділ 6.3 Посібника).

3.2 Винятки, введені з міркувань безпеки. Стаття 94 УПС

3.2.1 Загальне правило

Інший класичний виняток (з мотивів необхідної (військової) безпеки), який передбачено у статті XXI ГАТТ, можна знайти у статті 94 УПС, що належить до частини X (установчі, загальні та заключні положення), а не частини III. Це положення має перевагу над всіма зобов'язаннями за УПС та дозволяє Сторонам

¹ Як було раніше зазначено, стаття 14 явно не забороняє запровадження кількісних обмежень на експорт.

обмежувати, зокрема, торгівлю товарами, якщо це вимагається інтересами охорони безпеки або дотримання положень міжнародних договорів, наприклад, щодо торгівлі промисловими товарами та технологіями подвійного призначення¹. Це положення також дозволяє розпочати дії, зумовлені виключно інтересами безпеки «у випадку серйозних внутрішніх безпорядків, які порушують закон і громадський порядок».

3.2.2 Застосування

Статті у двох вищезазначених розділах є традиційними положеннями, які включаються до більшості торговельних угод. Вони загалом не викликають серйозних проблем у системі ГАТТ/СОР, за винятком обмежень, які встановлюються з мотивів захисту життя та здоров'я. Заходи, що вживалися членами ГАТТ з мотивів безпеки, інколи викликали проблеми у ГАТТ, але їм так ніколи і не було надано оцінку. Деякі з цих питань охоплено в рамках Уругвайського раунду Угодою про технічні бар'єри в торгівлі та Угодою про застосування санітарних та фітосанітарних заходів. Україна при вступі до СОР повинна приєднатися до вказаних угод.

¹ Товари подвійного призначення - товари, які можуть використовуватися як у цивільних, так і у військових цілях.

4. Спеціальні торгові режими для чотирьох товарних секторів. Статті 21, 22 та 23 УПС і Європейська енергетична хартія

4.1 Торгівля текстильними виробами та одягом. Стаття 21

Як вже було зазначено у вступі до частини III цього Посібника, торгівля текстильними виробами регулюється положеннями двосторонніх договорів. Це не є предметом будь-яких положень частини III, включаючи положення, що стосуються режиму найбільшого сприяння, національного режиму та кількісних обмежень. Під текстильними виробами розуміють товари, визначені у главах 50 та 63 Комбінованої номенклатури¹. У разі відсутності зобов'язань за двосторонніми договорами щодо торгівлі зазначеними товарами, Сторонам дозволяється встановлювати між собою кількісні обмеження на імпорт у торгівлі текстильними виробами². Ці винятки (як і більш суворі винятки щодо торгівлі вугіллям та сталлю, що описані у наступному підрозділі Посібника) були включені до тексту УПС на вимогу ЄС.

Отже, Угода між Європейським Союзом та Україною про торгівлю текстильною продукцією від 1993 року, з урахуванням останніх переговорів наприкінці 1997 року, є спеціальною нормою права (*lex specialis*) та не зумовлена стандартними положеннями частини III щодо торгівлі товарами.

4.1.1 Двостороння угода³

Ця Угода про торгівлю текстильною продукцією є чинною до кінця 1998 року, і залишатиметься чинною на додатковій річній період, якщо дія її не буде припинена до 30 червня 1998 року. Її ключові положення стосуються запровадження Україною обмежень на експорт до ЄС 29 видів текстильних виробів (Додаток II до Угоди про торгівлю текстильною продукцією). Квоти встановлюються щорічно до кінця 1999 року та виражені у тоннах або поштучно у тисячах одиниць. Крім того, передбачено їх невелике щорічне зростання приблизно на 1-2%. Угода про торгівлю текстильною продукцією також передбачає встановлення обмежень (ре)експорту товарів з України до ЄС після переробки на території України ввезених товарів. Для такої торгівлі для 14 категорій товарів встановлено більші щорічні рівні зростання.

До експорту всіх зазначених товарів, а також додаткових 5 категорій товарів, перелічених у Додатку III до Угоди про торгівлю текстильною продукцією, застосовується система подвійного контролю, що включає

¹ В деяких джерелах цей документ можна зустріти під назвою «Гармонізована система опису та кодування товарів» – примітка перекладача.

² Саме це і зробила Російська Федерація, коли ввела тимчасові обмеження на ввезення килимових виробів з ЄС, коли ще не було укладено відповідний двосторонній договір про торгівлю текстильними виробами з ЄС. Зазначений договір між ЄС та РФ було укладено в липні 1998 року і ним вже було передбачено взаємне усунення обмежень у торгівлі товарами у цьому секторі.

³ Договір та відповідні Правила ЄС були опубліковані в Офіційному Віснику ЄС L/81 за лютий 1996 року. Україна не денонсувала Угоду у червні 1998 року, отже її положення є чинними до кінця 1999 року.

автоматичне ліцензування, як при вивезенні з України, так при ввезенні до ЄС. Проте при цьому зазначені п'ять додаткових категорій текстильних виробів не є предметом експортних обмежень. Механізм подвійного контролю, який визначено у Протоколі А до Угоди про торгівлю текстильною продукцією, має на меті забезпечення прозорості комерційних контрактів (включаючи умови ціни) та запобігання поставкам через територію Сторін товарів походженням з третіх країн.

В Протоколі до двосторонньої Угоди про торгівлю текстильною продукцією¹ зазначено, що Україна не застосовує до імпорту текстильних виробів походженням з ЄС будь-які кількісні обмеження, ліцензування або інші заходи нетарифного регулювання, а також не впроваджує практику подвійного ціноутворення на сировинні матеріали або на інші текстильні товари. Крім того, Сторони зазначили у цьому Протоколі, що мито має сплачуватися за існуючими ставками впродовж строку дії Угоди. На додаток Україна взяла на себе зобов'язання не впроваджувати будь-які заходи нетарифного регулювання до імпорту зазначених товарів. ЄС, зі свого боку, буде застосовувати ставку імпортного мита в середньому у розмірі 9% - до текстильних виробів і 12% - до одягу. ЄС взяв на себе зобов'язання проводити консультації з Україною у разі реструктуризації деяких митних тарифів шляхом упровадження процедури номенклатурного узгодження. Середня ставка мита в Україні, що застосовується до цієї групи товарів, є значно вищою.

4.1.2 Застосування

Деякі нещодавні рішення України щодо імпортової політики стосовно текстильних виробів та одягу викликали суперечки та непорозуміння. Протокол до Угоди про торгівлю текстильною продукцією від 1995 року встановлює взаємні зобов'язання щодо мита на термін дії цієї Угоди. Схоже, що ставки мита, що стягується в Україні при ввезенні зазначених товарів, були збільшені, крім того, були впроваджені нові спеціальні процедури сертифікації (і все це незважаючи на зобов'язання не впроваджувати будь-які нові тарифні або нетарифні бар'єри до торгівлі текстильними виробами або одягом походженням з ЄС).

4.1.3 Коментар

З вступом України до СОТ обмеження, що були впроваджені під впливом ЄС стосовно експорту текстильних виробів та одягу, мають бути переглянуті та, можливо, будуть скасовані, адже мало ймовірно, що деякі з обмежень на ці товари у відносинах з ЄС можуть бути включені до групи обмежень, що передбачені Угодою про текстильні вироби та одяг Уругвайського раунду, яка є одним з правових документів СОТ. Цією Угодою про текстильні вироби та одяг передбачається поступове скасування кількісних обмежень на ці товари до 2005 року². Чинною двосторонньою Угодою про торгівлю текстильною продукцією

¹ Він є складовою частиною Угоди про торгівлю текстильною продукцією.

² Проте досягнення цього навряд чи є можливим. ЄС та Російська Федерація нещодавно досягли домовленості щодо застосування всіх положень частини III Угоди про партнерство

встановлено, що у разі вступу України до СОТ, різні блоки цього правового інструменту співробітництва будуть застосовуватися і в подальшому як «адміністративні угоди» в розумінні статті 2 пункту 17 Угоди СОТ про текстильні вироби та одяг.

4.2 Торгівля вугіллям та сталю. Стаття 22

4.2.1 Двостороння угода

Статтею 22 УПС встановлено, що торгівля виробами, що підпадає під дію Договору про утворення Європейського об'єднання вугілля та сталі¹, регулюється положеннями розділу III частини III УПС, за винятком положень про кількісні обмеження (стаття 14 УПС), і положеннями двосторонньої угоди про взаємну торгівлю виробами із сталі після набуття нею чинності. Відповідно до пункту 2 цієї статті має бути створена спільна Контактна група з питань вугілля та сталі.

Ця Угода між Європейським Співтовариством по вугіллю та сталі та урядом України про торгівлю деякими сталеливарними виробами², переговори щодо якої проводились у рамках Тимчасової Угоди про торгівлю та питання, пов'язані з торгівлею, впродовж першої половини 1997 року, передбачає, що Україна у відповідь на вимогу ЄС обмежуватиме експорт деяких сталеливарних виробів впродовж п'яти років шляхом введення кількісних обмежень (квот), з їх підвищенням до 10% у першому році, 5% - у 1998 році та 2,5% щорічно аж до кінця 2001 року. Цей захід було запроваджено у відповідь на вимогу ЄС. До цієї продукції було включено «плоский прокат» («рулонний», «товстолистовий» та інший) та «сортовий прокат» («балки», «катанка» та інший). За останній рік експортні обмеження застосовувалися до менш ніж 20% українського експорту сталі до ЄС. Квоти на плоский прокат були заповнені майже до максимуму, натомість квоти на сортовий прокат залишилися майже незаповненими.

Вироби, що підпадають під експортні обмеження, є предметом застосування системи подвійного контролю, що включає автоматичне ліцензування як при їх вивезенні, так і при ввезенні. Як і у випадку з текстильними виробами та одягом метою цього механізму є забезпечення прозорості комерційних контрактів (включаючи умови ціни) та уникнення поставок через територію Сторін товарів походженням з третіх країн.

Угода про торгівлю деякими сталеливарними виробами передбачає здійснення заходів адміністративного співробітництва, з метою її імплементації (Протокол А), і охоплює питання конкуренції та екологічної безпеки. Вона включає питання ціноутворення та містить заяву про наміри європейської сторони

та співробітництво між Російською Федерацією та ЄС щодо торгівлі текстильними виробами та одягом та залишили за Сторонами право застосовувати при потребі захисні заходи цієї Угоди.

¹ Термін дії цього договору, який визначає товари, до яких він застосовується, закінчується у 2002 році. З того часу, якщо не буде прийнято інші рішення, до сектора вугілля та сталі в ЄС застосовуватимуться загальні положення договорів ЄС.

² Угода та відповідні Правила ЄС були опубліковані в Офіційному журналі ЄС L/210 від 4 серпня 1998 року.

не звертатися до процедур запровадження антидемпінгового та компенсаційного мита, якщо будуть дотримуватися умови встановлення цін.

Протокол В стосується питань конкуренції, державної допомоги та екологічної безпеки. Його загальна мета - сприяти впровадженню Україною в цих сферах стандартів на рівні тих, що існують у країнах ЄС. Україні дозволяється надавати державну допомогу у виробництві сталі за умови дотримання певних умов та обмежень. Сторони взяли на себе зобов'язання не застосовувати експортні обмеження, експортне мито або збори, які мають еквівалентну дію, до експорту відходів та брухту чорного металу (CN No 72.04).

До торгівлі вугіллям застосовують звичайні правила Частини III УПС за винятком положень щодо заборони запровадження кількісних обмежень на імпорт.

4.2.2 Коментар

Із вступом України до СОТ контроль та обмеження експорту сталі мають бути переглянуті та, ймовірно, будуть скасовані. Митні тарифи, встановлені в ЄС згідно з режимом найбільшого сприяння стосовно чавуну і сталі та відповідної продукції (в середньому 4% у 1997 році для CN по 72 та 73), тим часом поступово скасовуються, що є частиною імплементації документів Уругвайського раунду. Вони будуть остаточно скасовані 1 січня 2004 року.

4.3 Спеціальні режими для торгівлі ядерними матеріалами. Стаття 23 УПС

Положення УПС не застосовують до торгівлі ядерними матеріалами (на відміну від УПС з Російською Федерацією). Відповідно до статті 23 УПС торгівля ядерними матеріалами між Сторонами має здійснюватися на підставі положень спеціальної угоди, яка буде укладена між Європейським агентством з атомної енергії (яке підписало УПС з боку ЄС) та Україною. Україна офіційно зверталася з пропозиціями щодо укладення такої торговельної угоди, проте Співтовариство до цього часу відмовлялося вступити у переговори. Разом з тим були завершені переговори щодо спеціалізованих угод у галузі ядерної безпеки та контролю, які пройшли у Відні 16 жовтня 1998 року. Для того, щоб вступити у переговори стосовно більш широкої угоди, Європейська комісія потребує позитивного рішення Ради ЄС про це та повноважень на проведення переговорів. Угода, яка стане предметом переговорів з Україною, могла б бути за типом «угоди-парасольки» та охоплювати різноманітні сфери ядерних досліджень та розвитку, питання транспортування ядерних матеріалів та надання відповідних послуг у мирних цілях, торгівлю ядерними матеріалами поряд із схемою, що вже погоджена з Росією.

Згідно з Договором, що засновує Європейське співтовариство з атомної енергії, торгівля ядерними матеріалами здійснюється відповідно до положень статті 64 цього Договору. Договором визначено виробу, до яких застосовуються його положення, та встановлено однакові митні тарифи на ці виробу. Європейське співтовариство з атомної енергії проводить спільну політику щодо поставок руди,

вихідних матеріалів та спеціальних розщеплюваних матеріалів, які ввозяться з-поза меж Співтовариства. Ця політика реалізується спеціальним Агентством, що має виключні права на проведення переговорів або укладення контрактів на поставку цих матеріалів, за винятком специфічних обставин, які передбачені у статті 66 Договору, що засновує Європейське співтовариство з атомної енергії.

Для того, щоб укласти або продовжити дію контрактів, якими, зокрема, передбачено поставку продукції, що належить до компетенції Агентства, має бути отримана попередня згода Комісії ЄС (стаття 73 Договору, що засновує Європейське співтовариство з атомної енергії); разом з тим, якщо постачається невелика партія, вимога щодо отримання попередньої згоди може бути знята (стаття 75 Договору, що засновує Європейське співтовариство з атомної енергії). Перед укладенням договору постачання потенціальні покупці та виробники повинні повідомити про це Агентство (стаття 60 Договору, що засновує Європейське співтовариство з атомної енергії); цей обов'язок поширюється і на контракти, якими передбачено постачання ядерних матеріалів поза меж Співтовариства (стаття 65 Договору, що засновує Європейське співтовариство з атомної енергії).

Вищезазначені положення щодо торгівлі ядерними матеріалами, за винятком положень щодо інформування, не застосовують до зобов'язань щодо обробки, переробки та фасонування руди, вихідних матеріалів або спеціальних розщеплюваних матеріалів, якщо матеріали після цього повертаються до особи, що їх надала, або за умов існування обставин, які детально викладені у статті 75 Договору, що засновує Європейське співтовариство з атомної енергії.

4.4. Питання торгівлі товарами, що належать до сфери дії Європейської Енергетичної Хартії. Стаття 100

Стаття 100 УПС встановлює, що Енергетична Хартія і Протоколи до неї після набуття чинності застосовуються до питань, які охоплюються УПС та Хартією та Протоколами до неї. Вставка з питань Європейської енергетичної хартії коротко пояснює значення цього положення.

Вставка щодо Європейської енергетичної хартії

Європейська енергетична хартія є політичною Декларацією, яку підписано в грудні 1991 року більше ніж п'ятдесятьма країнами і яка встановлює принципи та цілі у галузі енергетики. Її основною метою є впровадження співробітництва у галузі енергетики в межах Європи та надання допомоги республікам колишнього СРСР і країнам Центральної та Східної Європи у переході до ринкової економіки та залученні зовнішніх інвестицій у енергетичний сектор. Незважаючи на назву документа, неєвропейські країни - Японія та Австралія (але не США і Канада) - приєдналися до Хартії, яка, натомість, не має обов'язкового характеру.

Для забезпечення ефективної реалізації Хартії країни, які її підписали, уклали *Договір до енергетичної хартії*. Метою цього було створення стабільної правозобов'язуючої структури для здійснення заходів щодо розвитку досліджень, виробництва, торгівлі, транзиту та інвестицій в енергетичному секторі, зокрема в східному регіоні Європи. Договір до Енергетичної Хартії стосується захисту та сприяння інвестиціям, торгівлі, транзиту, інших вимог та врегулювання міжнародних спорів між країнами, так само як і між країнами та компаніями. Також цей Договір стосується торгівлі енергією, енергоносіями, обладнанням для енергетичного сектора.

У сфері інвестицій цей Договір пов'язаний з постінвестиційною фазою, тобто стосується режиму, який надається іноземним фізичним та юридичним особам, які вже здійснюють підприємницьку діяльність. У Договорі закріплено, що країни, які підписали Хартію, повинні створити стабільні та справедливі умови, які будуть сприятливими та прозорими, шляхом надання режиму найбільшого сприяння або національного режиму, залежно від того, який буде кращим. Загальною метою цього є залучення та захист іноземних інвестицій в енергетичному секторі задля забезпечення економічного розвитку та політичної стабільності в країнах-учасниках. Договір до Енергетичної хартії набув чинності 16 квітня 1998 року після того, як тридцять країн, включаючи Україну та ЄС, надіслали свої ратифікаційні грамоти депозитарію¹.

Цей перший Договір до Енергетичної хартії стосувався передінвестиційної фази заходів у енергетичному секторі і лише закликав держави-члени завжди надавати іноземним інвесторам національний режим «на основі максимального сприяння». Додатковий Договір до Енергетичної хартії, переговори щодо укладення якого ведуться, матиме обов'язковий характер і стосуватиметься передінвестиційної стадії діяльності в енергетичному секторі, тобто важливого етапу, впродовж якого потенційні іноземні інвестори намагаються отримати інформацію, допомогу, дозвіл на розробку проекту, концесії тощо, пов'язані з майбутніми інвестиціями. Національний режим має бути гарантований інвесторам протягом цієї фази стосовно всіх цих питань. Оскільки країни-учасниці мають повноваження робити спеціальні застереження щодо національного режиму, вони беруть

¹ Російська Федерація ще не ратифікувала цю угоду.

на себе зобов'язання поступово скасувати такі дискримінаційні відхилення. Найближчим часом вони зобов'язані переглянути доцільність усіх існуючих дискримінаційних заходів. Україна та ЄС беруть участь у переговорах щодо цього другого Договору до Енергетичної хартії. Всупереч очікуванням переговори не могли бути завершені на кінець 1998 року.

Держави-члени також затвердили «Доповнення до положень Договору до Енергетичної хартії, які стосуються торгівлі», що стосуються питань торгівлі товарами, врегульованих чинним Договором до Енергетичної хартії. По суті, цей документ зобов'язує дев'ятнадцять країн-учасниць Договору, які ще не набули членства у СОТ, дотримуватися норм СОТ стосовно торгівлі товарами аж до їх приєднання. Ця додаткова угода набула чинності 23 липня 1998 року.

Секретаріат Хартії має сприяти країнам-учасникам з питань імплементації зобов'язань, що випливають із Доповнень, які стосуються торгівлі.

5. Захисні заходи у сфері торгівлі

Статті 18, 19, 20 та Додаток II

5.1. Застережні заходи. Стаття 18

5.1.1. Загальні принципи

Основним загальним винятком з правил торгівлі, встановлених у частині III, вважається традиційне та постійне «рятівне положення», яке міститься у статті 18 УПС. Воно дозволяє кожній із Сторін вживати відповідних (іншого визначення не дається) заходів, коли ввезення товарів завдає або може завдати значних збитків місцевим виробникам подібної або прямо конкурентної продукції. Серед таких можливих захисних заходів можна зазначити кількісне обмеження імпорту. У виборі заходів пріоритет має надаватися тим, які найменше зашкодять у досягненні цілей УПС (пункт 5). Цією статтею не передбачено недискримінаційного застосування захисних застережень щодо імпорту відповідних товарів, які ввозяться з інших країн, крім України або ЄС.

Стаття 18 УПС значною мірою є відображенням статті XIX ГАТТ (94) як стосовно підстав, так і стосовно порядку застосування. Наприкінці Уругвайського раунду статтю XIX ГАТТ було замінено Угодою про захисні заходи, досконалим правовим інструментом, який включає 14 статей, викладених на 10 сторінках. Відповідно до преамбули, Угода дає роз'яснення та гарантії застосування положень ГАТТ (94) та, зокрема, її статті XIX. Ні стаття XIX ГАТТ, ні більш актуальна Угода СОТ не застосовуються між Україною та ЄС: у Спільній декларації стосовно статті 18, яка є частиною УПС, Сторони заявили, що текст стосовно захисних застережень не встановлює захисний режим ГАТТ. Хоча ця редакція і є дещо двозначною - щодо того, чи передбачає це для Сторін менші або більші обмеження - вона підтверджує, що згідно з УПС система захисних застережень ГАТТ не застосовується. Проте вона буде застосовуватися, коли

Україна приєднається до СОТ. Також у Спільній декларації не зазначено, чи розуміють під системою застережень ГАТТ Угоду про захисні застереження СОТ.

5.1.2. Умови застосування (стаття 18, пункт 1)

Умовами застосування є:

- збільшення кількості ввезення відповідних товарів;
- ввезення товарів з таким перевищенням кількості та за таких умов, що завдають або можуть завдати збитків (має бути встановлений прямий наслідковий зв'язок між збільшенням імпорту та настанням або загрозою настання збитків);
- ці збитки спричинено місцевим виробникам подібних або прямо конкурентних товарів.

5.1.3. Види заходів

Захисні заходи мають бути такими:

- будь-якого виду: кількісні обмеження імпорту, підвищення або введення додаткових тарифів, введення попереднього імпортного депозиту тощо;
- які застосовуються вибірково, тобто стосовно ввезення відповідних товарів з території іншої Сторони або на підставі недискримінації стосовно також ввезення з території усіх інших країн;
- вводяться у такому обсязі і на такий строк, які необхідні для запобігання збиткам або їх відшкодування або для застосування інших відповідних заходів.

5.1.4. Процедури (стаття 18, пункти 2-4)

За нормальних умов:

- попереднє надання всієї необхідної інформації Комітету з питань співробітництва;
- проведення консультацій з метою пошуку взаємоприйняттого рішення;
- право на обмеження імпорту виникає у випадку недосягнення згоди між Сторонами впродовж 30 днів з моменту звернення до Комітету з питань співробітництва.

За критичних обставин, коли зволікання могло б спричинити збитки, які важко відшкодувати, Сторони можуть вживати заходи до проведення консультацій, за умови, що вони будуть проведені відразу після вжиття такого заходу.

На відміну від УПС з Російською Федерацією, у статті 18 УПС відсутні положення, які дозволяли б Сторонам застосовувати у відповідь подібні заходи стосовно торгівлі товарами.

5.1.5. Коментар

Зазначені вище умови та порядок введення відрізняються від порядку введення захисних застережень ГАТТ. Наприклад, статтею XIX ГАТТ передбачено, що обов'язковим є підтвердження завдання «серйозних збитків»; статтею 18 УПС передбачено лише доведення «значних збитків». Стаття 18 УПС

дозволяє вводити відповідні захисні заходи та просто зобов'язує Сторони дотримуватися принципу найменшої шкоди у досягненні цілей УПС (пункт 5 статті 18 УПС); Стаття XIX ГАТТ більш обмежено визначає види заходів, що можуть бути вжиті (як правило, вводиться принцип недискримінації відносно території походження імпорту відповідних товарів), та - більше того - дозволяє вживати потерпілим від захисних застережень Сторонам компенсаційних заходів, чого не дозволяє стаття 18 УПС. Саме ці відмінності і примусили Сторони УПС під час переговорів зазначити у Спільній декларації, що текст стосовно захисних застережень не встановлює захисний режим ГАТТ, тобто, іншими словами, дотримання більш суворих умов не вимагається.

5.2. Спеціальне положення щодо захисних заходів. Додаток II

5.2.1. Загальні принципи

УПС включає, на користь України, тимчасове захисне застереження, озаглавлене: «Виняткові заходи, які частково скасовують положення статті 14» (це стаття, яка забороняє введення кількісних обмежень імпорту). Описане у Додатку II УПС захисне положення відрізняється від того, що передбачено статтею 18 УПС. У більшості відношень воно є менш суворим, оскільки не передбачає, наприклад, таку умову застосування, як спричинення «значних збитків», а вимагає лише наявності труднощів (для нових галузей промисловості або деяких секторів, що проходять процес реструктуризації). Також положення Додатку II не передбачає встановлення прямого наслідкового зв'язку між підвищенням кількості ввезення відповідних товарів та появою труднощів. Проте сфера застосування цього положення є більш обмеженою: воно може застосовуватися лише у деяких випадках, зазначених у пункті 2 Додатку II УПС.

5.2.2. Умови та процедури

Додаток II УПС дозволяє застосовувати кількісні обмеження імпорту лише Україні та на недискримінаційній основі, тобто відносно всіх джерел ввезення, за наявності наступних умов:

- заходи можуть стосуватися лише нових галузей промисловості або деяких секторів, що знаходяться в процесі реструктуризації чи стикаються з серйозними труднощами, особливо коли такі труднощі викликають значні соціальні проблеми (пункт 2); проте збільшення кількості ввезення товарів не є необхідним;
- обмеження не повинні стосуватися більше ніж 15% від загального імпорту до України із Співтовариства впродовж року, що передує застосуванню відповідних заходів, для яких маються у наявності статистичні дані (пункт 3);
- дія всіх заходів, застосованих згідно з цим положенням, закінчується 31 грудня 1998 року, якщо тільки Сторони не домовляться про інше або Україна не приєднається до СОТ раніше (пункт 4);
- про заходи, які Україна має намір упровадити, вона повинна попередньо інформувати Раду з питань співробітництва, крім того, до впровадження заходів на прохання ЄС мають відбутися відповідні консультації.

При цьому не передбачено ніяких критичних обставин, які б дозволили вжиття відповідних заходів до надання інформації та проведення консультацій.

5.2.3. Коментар

Якщо тільки обидві Сторони не домовляться про продовження зазначених строків, Україна фактично не матиме змоги використати ці положення.

УПС з Російською Федерацією також містить дуже подібне захисне положення, строк дії якого закінчується у 1998 році. Заходи, які можуть бути здійснені за цим положенням, є більш обмеженими, проте до підстав вжиття заходів додано ситуації, коли російські компанії або громадяни ризикують втратити всю чи майже всю свою частку на внутрішньому ринку.

5.3. Антидемпінгові процедури та заходи компенсаційного характеру. Стаття 19

5.3.1 Загальні положення

Стаття 19, як і Спільна декларація, що є додатком до УПС, чітко зазначає, що торговельні положення Глави III жодним чином не обмежують або не зумовлюють упровадження Сторонами антидемпінгового або компенсаційного мита відповідно до статті VI ГАТТ та двох кодексів, прийнятих на Токійському раунді стосовно цих двох видів захисних заходів. Це - Угода про застосування статті VI ГАТТ та Угода про тлумачення та застосування статей VI, XVI та XXIII ГАТТ. Лише деякі з членів ГАТТ приєдналися до цих обох угод в 1979 році¹.

На відміну від інших вищезазначених статей УПС, які мають посилання на правила ГАТТ, стаття 19 чітко посилається на два кодекси, які були прийняті до Уругвайського раунду. Отже, наступні Угоди Уругвайського раунду «Про субсидії та заходи компенсаційного характеру» та «Про застосування статті VI ГАТТ» (антидемпінг) як частини правового механізму СОТ та заміник двох попередніх кодексів ГАТТ не застосовуватимуться, доки Україна не набуде членства у СОТ.

5.3.2 Антидемпінгові заходи

Визначення демпінгу надано у статті VI ГАТТ (94), а Антидемпінговий кодекс Токійського раунду та, навіть більшою мірою, Угода про захисні заходи Уругвайського раунду (яка у цьому випадку не застосовуватиметься) уточнюють матеріальні норми та встановлюють у деталях процесуальні положення. Їхньою метою є забезпечення балансу інтересів, з одного боку, експортерів, імпортерів, споживачів, а, з іншого - виробників демпінгової продукції.

Демпінг - це вид цінової дискримінації, яка має місце у випадку, коли товар однієї країни надходить на ринок іншої країни за «експортною ціною», нижчою

¹ Хоча Угода щодо статті VI Уругвайського раунду має таку ж саму назву, що і Угода Токійського раунду, з її контексту випливає, що це саме попередня угода, тобто кодекс, про який тут ідеться.

ніж його «нормальна ціна». Ця ціна в принципі визначається на підставі порівнюваної ціни, що складається за звичайних умов торгівлі на аналогічний товар, коли останній призначено до споживання у країні-експортері (пункт 1 статті VI ГАТТ та стаття 2 Кодексу). Якщо демпінговий товар не реалізується на вітчизняному ринку, то для визначення цієї «нормальної ціни» використовують додаткові альтернативні критерії.

Коефіцієнт демпінгу визначається сумою, на яку «нормальна ціна» товару перевищує його «експортну ціну». Антидемпінгове мито не повинне перевищувати цей коефіцієнт. Як стаття VI ГАТТ, так і Антидемпінговий кодекс підтверджують неухильне застосування викладеного у домовленості щодо тлумачення статті VI ГАТТ принципу, який полягає в тому, що суворе дотримання правила порівняння цін на вітчизняному ринку не завжди може бути прийнятним, наприклад, у випадку імпорту з країн, які мають монополічне становище на ринку цього товару або є практично виключними монополістами в торгівлі цими товарами; якщо ціни на всі вітчизняні товари встановлюються державою (пункт 7 статті 2 Антидемпінгового кодексу).

Антидемпінгове мито може бути застосоване з метою нейтралізації цінової переваги, отриманої в результаті демпінгу, тільки якщо імпорт демпінгового товару заподіює або загрожує заподіяти «значну шкоду» «вітчизняній промисловості», яка виробляє аналогічні товари, або суттєво затримує розвиток цієї промисловості. Мають бути надані вірогідні докази щодо існування зазначених «елементів» та наявності причинно-наслідкового зв'язку між демпінгом та заподіяною шкодою. Ряд конкретних процедур має бути дотриманий як представниками вітчизняного виробника, що подає клопотання на впровадження захисних заходів, так і органами, що проводять антидемпінгове розслідування.

5.3.3 Компенсаційні мита

Компенсаційне мито, тобто мито, що застосовується проти субсидій, може бути впроваджене країною-імпортером, що зазнає негативних наслідків від субсидованого імпорту. Питання субсидій стисло охоплюються у розділі А статті XVI ГАТТ та досить докладно в Угоді про субсидії та компенсаційні заходи, яка була прийнята під час Уругвайського раунду. Ця Угода, проте, докорінно змінила попередні правила, що були закладені у статтях VI та XVI ГАТТ та Антидемпінговому кодексі Токійського раунду і стосувалися лише субсидій, а не компенсаційного мита як такого (*per se*).

Відповідні положення ГАТТ в рамках УПС щодо заходів компенсаційного характеру віддзеркалюються у статті VI ГАТТ, а також у положеннях Угоди Токійського раунду щодо застосування статей VI, XVI та XXIII ГАТТ. Відповідно до розділу А статті XVI ГАТТ субсидією є будь-яка форма державної підтримки доходів або цін, прямим або опосередкованим результатом якої є збільшення експорту з її території, або скорочення імпорту на її територію будь-якого товару. Ставки компенсаційного мита не можуть перевищувати розмір субсидій, отриманих виробниками субсидованих товарів. Має бути доведено факт заподіяння значної шкоди, як і наявність її причинно-наслідкового зв'язку з

імпортом. При цьому повинні бути дотримані процедури, подібні до антидемпінгових. Замість застосування компенсаційних мит країна-імпортер у відповідь на субсидований імпорту має право обрати впровадження антидемпінгового мита.

5.3.4 Процедури

Пункт 2 статті 19 УПС передбачає, що Сторони мають здійснити попереднє взаємне повідомлення про порушення антидемпінгового або компенсаційного розслідування, та закликає Сторони до оподаткування певним антидемпінговим або компенсаційним митом здійснити все можливе для досягнення конструктивного розв'язання проблеми. Спільна декларація стосовно статті 19 УПС має на меті звуження змісту цього положення, встановивши, що вони не ставлять за мету і не уповільнюють, не перешкоджають або не блокують процедури, передбачені відповідним законодавством Сторін стосовно антидемпінгових розслідувань та розслідувань стосовно дотацій.

5.3.5 Застосування

Антидемпінгове мито завжди широко використовувалось економічно розвиненими країнами, компенсаційні – набагато менше. Водночас поряд із скороченням та заморожуванням своїх митних тарифів згідно з тенденцією до більш відкритого ринку для імпорту, країни, що розвиваються, особливо більш передові, поступово приймають антидемпінгове та компенсаційне законодавство та впроваджують відповідне мито.

Оскільки Україна відповідно до УПС не брала на себе зобов'язання не підвищувати свої митні тарифи (крім тарифів на текстильні вироби та одяг), замість проходження через антидемпінгові або компенсаційні процедури для неї, можливо, було б легше просто підвищити ставки мита, проте лише на підставі правила *erga omnes* (як наслідок у кожному конкретному випадку) - з метою запобігання імпорту з ЄС за цінами, які не є «нормальними» у розумінні ГАТТ.

Часте застосування антидемпінгового мита та його розмір (у грошовому виразі) пояснює, чому так часто порушувалися в рамках ГАТТ, а з останнього часу і в рамках СОТ, справи стосовно механізмів впровадження антидемпінгового мита. В ЄС порядок розгляду справ є також внутрішнім. справи порушуються перед Європейським судом імпортерами, або, якщо справа порушується проти структур ЄС, від імені експортерів.

Якщо в системі ГАТТ/СОТ мають місце численні спори щодо субсидій, особливо в сільськогосподарському секторі, то позовів стосовно впровадження компенсаційного мита насправді небагато. Причина - незначна кількість впровадження таких митних тарифів. Для запобігання субсидованому експорту надається перевага зверненню до антидемпінгового мита.

5.3.6 Коментар щодо антидемпінгового мита

Як вже було зазначено вище у підрозділі 2.10 Посібника, Україна у разі

застосування Співтовариством антидемпінгового мита може скористатися правом порушення питання щодо дотримання нею положень статті 17 УПС щодо ринкових цін з метою вимоги отримання переваг ринкової економіки. Нова риса в антидемпінговому режимі ЄС надає можливість для компаній, стосовно яких проводиться розслідування, отримати у кожному конкретному випадку режим «ринкової економіки», якщо ними буде доведено, що їхня діяльність повністю обґрунтована ринковими міркуваннями. ЄС вже поширило дію цього правила на свої стосунки з Російською Федерацією та КНР - двома країнами, які останніми роками були основною метою для застосування антидемпінгових процедур з боку ЄС. Україна, яка досить суворо критикує деякі антидемпінгові процедури, впроваджені ЄС проти її експорту, здебільшого може отримати можливість скористатися цим новим положенням у разі подальшого розвитку її структурних економічних реформ у напрямку ринкової економіки.

ЧАСТИНА IV ПОЛОЖЕННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

(Частина IV УПС)

1. Загальний вступ

Структура частини IV УПС є досить складною. Розділ I частини IV стосується умов праці, але найбільш важливі лібералізуючі положення стосовно пересування деяких категорій працівників віднесено до розділу II. Цей розділ визначає правила, що регулюють питання створення та діяльності компаній. Незважаючи на назву, більшість положень розділу III «Транскордонні послуги» не встановлюють майже ніяких жорстких зобов'язань у цьому аспекті, за винятком тих, що стосуються морських та деяких інших транспортних послуг. Останній розділ IV містить деякі положення загального застосування щодо умов праці, підприємницької діяльності та інвестицій, транскордонних послуг, які обмежують або розширюють сферу прав та обов'язків Сторін. У цьому Посібнику було здійснено спробу змінити порядок та спростити у деякому розумінні виклад матеріалу, проте залишається необхідним уважне вивчення всіх положень частини IV УПС для того, щоб у кожному окремому випадку з'ясувати їх точний зміст та значення.

2. Умови праці

2.1. Вступ

УПС встановлює для Сторін лише кілька конкретних зобов'язань стосовно пересування працівників та умов праці. Реальне виконання зобов'язань Сторін, згідно з якими вони «намагатимуться» забезпечити встановлений режим, вимагатиме від України проведення серйозних змін у її трудовому та соціальному законодавстві.

Розділ I частини IV УПС містить положення щодо «умов праці», як описано нижче у підрозділі 1.1. Посібника. Стаття 35 у наступному розділі II щодо «створення та діяльності компаній» містить додаткові положення щодо «умов праці» та встановлює важливі спеціальні свободи пересування ключового персоналу, що працює в компаніях, заснованих на території, відповідно, України або Співтовариства. Потім йдуть інші статті і усі вони встановлюють застереження щодо зобов'язань УПС у сферах, які стосуються такого:

- Стаття 47 Частини IV УПС встановлює, що Сторони залишають за собою право відмовляти особі у в'їзді або перебуванні на їх власній території, за винятком тих прав, що виникають на основі різних положень УПС.
- Відповідно стаття 42 УПС підтверджує, що Сторони залишають за собою право застосовувати свої закони і правила стосовно в'їзду і перебування,

роботи, умов праці і влаштування фізичних осіб і надання послуг за умовами, що при цих діях вони не застосовують їх таким чином, що скасовує або зменшує переваги, які будь-яка Сторона має згідно з умовами конкретного положення Угоди.

- Стаття 41 УПС встановлює, що питання державної політики, державної безпеки або охорони здоров'я населення залишаються підставою для обмеження пільг, встановлених у розділі IV УПС.

2.2. Умови праці. Статті 24, 27, 28 та 29 УПС

У статті 24 УПС Сторони погодилися намагатися забезпечити, щоб громадяни однієї Сторони, які на законних засадах працюють на території іншої, отримали національний режим у деяких сферах. Вони також погодилися докладати зусиль для недопущення стосовно громадян іншої Сторони будь-якої дискримінації з причин громадянства у порівнянні з їх власними громадянами стосовно трьох сфер: умов праці, винагороди за працю або звільнення з роботи. Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС виносить з цих питань рекомендації (стаття 29 УПС). Недискримінаційний режим, проте, застосовується лише з дотриманням законів, умов та процедур, які застосовуються в кожній із Сторін. Слід зазначити, що національний режим стосовно доступу до ринку праці, вільного пересування працівників та взаємного визнання кваліфікації (освіти) не є предметом цієї статті.

Крім того, у статтях 28 та 29 УПС передбачено, що Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС вивчить питання та надасть рекомендації стосовно того, як можна поліпшити умови діяльності для бізнесменів, включаючи й ті з них, що визначені в документі Боннської Конференції НБСЄ¹. На цій нараді між іншим було погоджено, що держави-члени намагатимуться забезпечити надання віз та умов перебування для бізнесменів та, більш загально, забезпечити, щоб бізнесмени не були обмежені в їхніх професійних поїздках або при виконанні своєї роботи.

Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС також має вивчити питання стосовно того, які спільні зусилля можуть бути зроблені з метою стримування незаконної імміграції, беручи до уваги принцип і практику повторного в'їзду (стаття 27 УПС), та надати рекомендації щодо застосування заходів контролю (стаття 29 УПС). Останнє означає, що Сторони погодилися щодо принципу або практики повторного в'їзду, згідно ї якими Сторона, з території якої нелегальний іммігрант в'їхав на територію іншої Сторони, має прийняти його назад, якщо запит щодо цього надіслано іншою Стороною. Проте, виконання цього положення залежить від прийняття рекомендацій, чого на цей момент зроблено не було. Можливо, що та чи інша держава - член ЄС вже має двосторонні угоди з Україною, якими вже передбачено зазначене зобов'язання.

¹ Діяльність Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі вже розглядалася у підрозділі 2.2.1 частини I цього Посібника.

2.3. В'їзд та перебування на території Сторін

Як зазначено у вступі до розділу I частини IV УПС, положення стосовно умов праці також можна знайти і в інших розділах УПС, зокрема у статті 47, яка однозначно підтверджує, що, за винятком статті 35 УПС щодо свободи пересування ключового персоналу (описується нижче у наступному розділі Посібника), жодне положення УПС не повинно тлумачитися як таке, що надає право будь-якій особі відповідно в'їжджати або перебувати на території Сторін у будь-якому статусі: чи в статусі працівника, чи акціонера, чи партнера компанії або її менеджера. Громадяни, які мають такий намір, повинні дотримуватися правових умов, встановлених кожною із Сторін. Окремо згадуються тимчасові суб'єкти господарювання, які законно створюються на території іншої Сторони для найму та працевлаштування робітників; вони також не мають права вільно надавати працівників, які є громадянами їх країн. Більше того, як було вже зазначено у вступі до цього розділу Посібника, Сторони у статтях 41 та 42 УПС залишають за собою право застосовувати у різних обставинах свої закони і правила стосовно в'їзду і перебування, роботи, умов праці і влаштування фізичних осіб і надання послуг за умови, якщо при цих діях вони не застосовують їх таким чином, що скасовує або зменшує переваги, які будь-яка Сторона має згідно з умовами конкретного положення Угоди.

2.4. Координація соціального забезпечення. Статті 25 та 26 УПС

2.4.1. Цілі

Метою пункту 1 статті 25 УПС є забезпечення координації систем соціального забезпечення держав - членів ЄС стосовно робітників, які мають українське громадянство і працюють на законних засадах на території цих країн. Точніше кажучи, Сторони повинні укласти угоди з тим, щоб їх положення, зокрема, забезпечували, щоб:

- всі періоди страхування, праці або проживання робітників, які мають українське громадянство і працюють у різних державах - членах ЄС, склалися разом з метою отримання пенсій за віком, у випадку інвалідності та смерті і з метою медичного обслуговування таких робітників;
- будь-які пенсії за віком, у випадку смерті, інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійного захворювання, за винятком спеціальних пільг, що не передбачають внесків до пенсійного фонду, вільно переводилися за курсом, який застосовується по закону держави-члена - дебітора (держав-членів - дебіторів);

Зазначене вище право переказу пенсій також має бути погоджене та надане в Україні робітникам, які є громадянами держави-члена ЄС і на законних засадах працюють в Україні, згідно з умовами та порядком, які застосовуються в Україні.

Стаття 26 УПС встановлює, що мають переважно застосовуватися положення двосторонніх угод між Україною і державами-членами з питань

соціального забезпечення, якщо ці угоди передбачають більш сприятливий режим для громадян України або держав-членів, ніж положення тих Угод, що будуть укладені згідно із статтею 25 УПС. Це стосується як чинних, так і майбутніх двосторонніх угод. Наприклад, одна з таких угод була підписана між Україною та Іспанією 7 жовтня 1996 року. Вона детально визначає умови співробітництва та взаємного сприяння у галузі соціального захисту осіб, що працюють на території іншої сторони, та передбачає, що члени сімей працівників, біженці та особи без громадянства також підпадають під дію цієї Угоди.

2.4.2. Впровадження

Стаття 25 УПС не встановлює самостійно конкретні правила, вона лише передбачає укладення Угод, що стосуватимуться зазначених осіб, але не встановлює строків для здійснення таких заходів. Укладення таких угод може забезпечити адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, як це передбачено у статті 51 УПС.

На сьогодні національний режим стосовно питань соціального забезпечення на взаємних засадах Сторонами не надано в жодному з випадків, так само як і не передбачено встановлення такого режиму для сімей працівників. УПС між Російською Федерацією та ЄС встановлює такий режим для сімей, що є резидентами у тій самій країні, що і працівник (стаття 24.ii, третій абзац).

3. Створення та діяльність компаній

3.1. Вступ

Розділ II частини IV УПС має на меті створення сприятливого та стабільного клімату для заснування та діяльності українських компаній, дочірніх компаній та філіалів на території ЄС та навпаки. З цією метою передбачено встановлення режиму найбільшого сприяння, або національного режиму, або в інших випадках застосування більш сприятливого з цих двох режимів. Сторони також мають створити стабільні умови у цій сфері. Транспортні послуги є предметом спеціального режиму, який описано окремо у розділі 4 цієї частини Посібника.

Цей розділ частини IV УПС є досить складним. Він встановлює різницю між «створенням» та «діяльністю» компаній та передбачає у кожному з випадків різні права та обов'язки, що не є ідентичними для обох Сторін. Інше розділення робиться між «компаніями», з одного боку, та «дочірніми компаніями та філіями» - з іншого, для яких - знову ж таки - встановлено різні правила. І ці зобов'язання та права не стосуються, за деякими винятками, більшості видів транспорту (статтю 31 УПС описано у розділі 4 цієї частини Посібника). Частина також містить правила щодо найму «ключового персоналу», тобто менеджерів, адміністраторів або спеціалістів у країні, на території якої розміщено компанію іншої Сторони.

3.2. Визначення термінів. Статті 32 та 43 і Спільна Декларація стосовно статті 43 УПС

3.2.1. Поняття «компанія», «контрольована компанія», «дочірня компанія» та «філія». Статті 32, 43 та Спільна Декларація стосовно статті 43

В цілях УПС «компанія Співтовариства» або «компанія України» відповідно означають:

- компанію, що відповідає двом таким критеріям:
 - заснована згідно із законодавством відповідно держави - члена ЄС або України,
 - має зареєстроване службове приміщення або центральну адміністрацію чи головне місце ділової діяльності на території відповідно Співтовариства або України;
- або компанію, яка відповідає трьом таким критеріям:
 - була заснована згідно із законодавством відповідно держави-члена або України,
 - має тільки зареєстроване службове приміщення на території відповідно Співтовариства або України, в той час як центральна адміністрація чи головне місце ділової діяльності знаходяться на території третьої країни;
 - її діяльність має реальний і безперервний зв'язок з економікою відповідно однієї з держав - членів ЄС або України.

Крім того, відповідно до статті 43 УПС на компанії, які контролюються і є виключно спільною власністю українських компаній і компаній Співтовариства, також поширюється дія положень розділу IV частини IV УПС. У Спільній декларації стосовно статті 43 УПС (та пункту b статті 32, яким визначено поняття «дочірньої компанії», коментар до якого дається нижче) Сторони погодилися, що визначення поняття «контрольований» залежить від фактичних обставин окремого випадку, і вважається, що компанія «контролюється» іншою компанією, якщо ця інша компанія володіє безпосередньо або опосередковано більшістю прав при голосуванні, або ця інша компанія має право призначати або звільняти більшість співробітників адміністративного, керівного або контрольованого органу і водночас є акціонером або членом дочірньої компанії. Також встановлено, що Сторони вважають зазначений вище критерій невичерпним.

У цілях УПС «дочірня компанія» означає компанію, яка цілком підконтрольна материнській компанії. «Філія» компанії означає місце здійснення підприємницької діяльності за відсутності статусу юридичної особи, яке:

- має такі ознаки постійності, як продовження діяльності материнського господарюючого суб'єкта,
- має своє керівництво, а також -
- є настільки матеріально підготовленим для здійснення підприємницької діяльності з третіми сторонами, що останні не зобов'язані безпосередньо співпрацювати з основним органом, а можуть здійснювати підприємницьку

діяльність за місцем знаходження установи, що є продовженням діяльності основного органу.

3.2.2. Поняття «право заснування». Стаття 32

«Право заснування» означає право компаній Співтовариства або України розпочинати економічну діяльність шляхом заснування відповідно в Україні або в Співтоваристві дочірніх компаній і філій.

3.3. Зобов'язання Сторін щодо «заснування». Стаття 30

3.3.1. Зобов'язання Співтовариства та держав-членів. Стаття 30, пункт 1.а

Співтовариство і його держави-члени надають режим найбільшого сприяння, тобто режим, що є не менш сприятливий, ніж той, який наданий будь-якій третій країні, стосовно створення українських компаній на їх території, згідно із своїми законодавством та правилами¹ (стаття 30 УПС, пункт 1.а). Іншими словами, створення українських компаній на території Співтовариства має бути не більш складним, ніж створення компаній будь-якої іншої країни. Щодо транспортних послуг, які підпадають під спеціальний режим, дивися нижче розділ 4 Посібника.

3.3.2. Зобов'язання України. Стаття 30, пункт 2.а

3.3.2.1. Зобов'язання загального характеру

За загальним правилом Україна надає національний режим, тобто режим, що є не менш сприятливий, ніж той, що надається її власним компаніям на її території, або режим найбільшого сприяння, залежно від того, який з них є кращий, стосовно заснування компаній Співтовариства, і це робиться Україною згідно із своїми законодавством та правилами (стаття 30 УПС, пункт 2.а). Проте Україна може відмовити у наданні національного режиму (але не режиму найбільшого сприяння) стосовно заснування компаній у деяких із сфер співробітництва, визначених у додатку V до УПС та підрозділі 3.3 Посібника. Стосовно фінансових та страхових послуг право у відмові у національному режимі є тимчасовим.

3.3.2.2. Винятки на користь України. Додаток V та Доповнення до додатку V

Зазначені вище зобов'язання стосовно заснування (але не діяльності) не застосовуються або застосовуються не повністю у таких секторах товарів та послуг:

¹ Значення фрази, поданої курсивом, пояснюється у розділі 2.4.1.

- Власність та використання природних ресурсів, включаючи видобувні роботи; придбання та продаж природних ресурсів, включаючи надра.
- Рибальство, тобто використання та доступ до біологічних ресурсів та районів рибальства, розташованих в українських територіальних водах та українських виключних економічних зонах; полювання.
- Придбання та продаж сільськогосподарських земель та лісів; історичні будови та пам'ятки; оренда державного майна (може висуватися вимога про сплату у вільно конвертованій валюті).
- Широке коло фінансових послуг, включаючи банківські та пов'язані з ними фінансові послуги, страхові послуги. Доповнення до додатку V УПС дає визначення цих послуг (так само детально, як і ГАТС) та встановлює, що під визначення фінансових операцій не підлягають деякі види фінансових заходів, що здійснюються державними органами або для державних органів, так само як це робить і ГАТС. Проте термін дії застережень України щодо цих фінансових послуг закінчується через п'ять років після підписання УПС, тобто 16 червня 1999 року. Україна взяла на себе зобов'язання, що впродовж перехідного періоду, визначеного вище, не можуть впроваджуватися нові правила чи заходи, згідно з якими зростає міра дискримінації стосовно дочірніх компаній чи філій компаній Співтовариства у порівнянні з українськими компаніями.
- Послуги електрозв'язку; засоби масової інформації;
- Деякі види професійної діяльності: медицина, освіта, юридичні послуги, (включаючи бізнес консультації з відповідних юридичних аспектів). Застосування цих положень дозволено лише для українських громадян або у спеціально передбачених випадках.

3.3.2.3. Коментар

Положення стосовно заснування створюють, на перший погляд, уявлення щодо нерівності зобов'язань не на користь України, оскільки у цій сфері (стосовно процедури заснування, як описано нижче) ЄС лише зобов'язується надати режим найбільшого сприяння, натомість Україна зобов'язується надати режим найбільшого сприяння або національний режим, залежно від того, який з них є кращим. З точки зору європейської сторони зазначена нерівність є лише зовнішньою. Вона вказує на те, що обидва правила, режиму найбільшого сприяння та національного режиму, лише передбачають умови недискримінації: перше - щодо третіх країн, друге - між українськими та іноземними громадянами та компаніями. Іншими словами, обидва правила не визначають рівень відкритості зазначеного режиму стосовно заснування (та діяльності) компаній. Режим найбільшого сприяння, що застосовується в ЄС, є значним чином ліберальним і прозорим і поширюється на всі треті країни, яким надано таке право¹. ЄС взяв на себе зобов'язання стосовно створення відповідного режиму в цій сфері в рамках ГАТС та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також згідно з двосторонніми договорами з багатьма країнами. Європейська сторона зазначає, що, на відміну від цього, український відповідний

¹ Наріжним каменем ліберального режиму ЄС є поєднання майже повної свободи заснування компаній для іноземних інвесторів на території ЄС та правил статті 58 Римського договору (основного установчого договору ЄС), якими, зокрема, передбачено, що не повинно бути ніякої дискримінації з питань заснування між компаніями, створеними відповідно до законів країн - членів ЄС, та громадянами країн - членів ЄС.

режим заснування (та діяльності) компаній не є так само відкритим та, більше того, не є повністю та однозначно стабільним або обов'язковим для України у порівнянні з ЄС. Просте зобов'язання України щодо надання режиму найбільшого сприяння не мало б великого значення для ЄС.

На сьогодні в Україні обмежено участь іноземного капіталу до 49% (або менше) в статутному фонді компаній у деяких секторах послуг, таких, як страхові послуги. Таке обмеження не відповідає вимогам національного режиму та має бути скасоване згідно з пунктом 2.а статті 30 УПС, за винятком тих випадків, коли це стосується сектора фінансових послуг (включаючи страхові). Щодо цього сектора встановлено кінцевий термін перехідного періоду - 16 червня 1999 року (дивитись Додаток V УПС, пункт 1)¹. Що стосується сектора електрозв'язку, зазначеного у Додатку V до УПС, Україна може продовжувати без обмежень застосовувати існуючі вимоги до заснування компаній, контроль над якими здійснюють іноземці. Так само зобов'язання національного режиму матимуть перевагу над законами та правилами, якими передбачено, що іноземні банки повинні мати мінімальний статутний фонд у розмірі 10 мільйонів євро, натомість національні банки повинні мати лише 1 мільйон євро. У проекті Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про банки та банківську діяльність» запропоновано надати Національному банку України право регулювати у майбутньому такі вимоги щодо мінімального статутного фонду, дотримуючися таким чином вимог УПС. Інший Закон України, яким було встановлено вимогу щодо того, що загальна частка іноземного капіталу у банківській системі України не повинна перевищувати 15%, вже скасовано.

Відповідні положення статті 28 УПС з Російською Федерацією не є настільки жорсткими, і Російська Федерація, наприклад, приймає на своїй території стосовно компанії ЄС лише зобов'язання режиму найбільшого сприяння (а не національного режиму)². Більше того, положення статті 29 відходять від положень статті 28 та встановлюють режим, який надається Російською Федерацією стосовно діяльності з надання банківських та страхових послуг банків ЄС та страхових дочірніх компаній та філій на території Російської Федерації. Згідно зі статтею 29 Російська Федерація взяла на себе деякі зобов'язання щодо невведення нових обмежень, але також отримала право обмежувати присутність (та діяльність) іноземних дочірніх компаній та філій у банківському та страховому секторі.

3.3.3. Ключовий персонал компаній або дочірніх компаній. Стаття 35

Як виняток із загальних правил розділу I частини IV УПС³, стаття 35 надає компаніям однієї Сторони право направляти ключовий персонал (менеджерів, адміністраторів або висококласних спеціалістів) до своїх дочірніх компаній або філій, розташованих на території іншої Сторони, відповідно до чинного законодавства приймаючої країни. Такі компанії або організації, як їх називають у

¹ Україна вже повідомила про скасування «49-відсоткового обмеження» стосовно фінансових послуг, за винятком страхування.

² ЄС та країни-члени також погодилися надати лише режим найбільшого сприяння.

³ Див. пояснення щодо загального правила у розділі 2.1. частини IV Посібника.

цій статті, повинні бути юридичними особами та мати головне місце ділової діяльності на території однієї з Сторін. Дозволи на проживання та працевлаштування видаються таким робітникам і службовцям тільки на строк такого найму.

Визначення «ключового персоналу»

Для отримання статусу «ключового персоналу» особи мають відповідати таким умовам:

- бути громадянами України або держави-члена ЄС;
- бути переведеним по роботі в межах своєї корпорації, тобто:
 - бути найнятими корпорацією або бути її партнерами (але не як власники контрольного пакету акцій) впродовж принаймні року, що безпосередньо передував такому переміщенню;
 - бути переведеними до компанії, дочірньої компанії або філії «материнської» організації в контексті здійснення економічної діяльності на території іншої Сторони;
- належати до таких категорій працівників:
 - або осіб, що займають керівні посади в компанії та відповідають за управління організацією, відділом чи підрозділом організації, включаючи здійснення нагляду і контролю за роботою інших контрольних, професійних або управлінських кадрів; мають повноваження на особисте здійснення наймання і звільнення або внесення рекомендацій щодо наймання, звільнення чи інших дій стосовно персоналу; отримують повноваження на загальний нагляд або управління, переважно від ради директорів чи акціонерів або осіб, які прирівнюються до них;
 - або осіб, що мають нестандартні знання, які є суттєвими в галузі послуг, що надаються організацією, дослідницького обладнання, технічних методів чи управління. Особисті знання можуть відображати, крім конкретних знань, необхідних для роботи в організації, високий рівень кваліфікації щодо виду праці або спеціальності, що вимагають спеціальних технічних знань, включаючи належність до офіційно визнаних професій;

3.4. Зобов'язання Сторін стосовно «функціонування» компаній. Стаття 30

3.4.1. Визначення термінів. Стаття 32 (пункти b, c, e, f)

Визначення термінів «діяльність», «дочірня компанія» та «філія», які зустрічаються у статті 30.1, пунктах b, c та статті 30.2 пункт b, дається у статті 32 УПС.

«Діяльність» означає здійснення економічної діяльності, тобто діяльності виробничого, комерційного і професійного характеру. Визначення термінів

«компанія», «дочірня компанія» та «філія» було надано вище у підрозділі 2.1.1 Посібника.

3.4.2. Зобов'язання Сторін стосовно «діяльності» компаній. Стаття 30

3.4.2.1. Зобов'язання Співтовариства. Стаття 30, пункт 1.б

Співтовариство та його держави-члени надають дочірнім компаніям українських компаній, заснованим на їх території, національний режим щодо їх діяльності, тобто не менш сприятливий режим, ніж той, що надається будь-яким компаніям Співтовариства стосовно їх діяльності, і це робиться Співтовариством *згідно із своїми законодавством і правилами*¹ (стаття 30, пункт 1.б УПС). Іншими словами, функціонування українських компаній на території Співтовариства має бути не більш складним, ніж для місцевих компаній. Стосовно діяльності філій українських компаній надається лише режим найбільшого сприяння (стаття 30, пункт 1.с УПС).

Проте ЄС та країни-члени мають право відмовити у наданні національного режиму (але не режиму найбільшого сприяння) стосовно діяльності українських дочірніх компаній у деяких із галузей діяльності, перелік яких дається у Додатку IV до УПС, як описується у наступному підрозділі.

3.4.2.2. Винятки на користь Співтовариства. Додаток IV

Як у більшості інших угод, ЄС та країни-члени зробили деякі застереження щодо їх зобов'язання надати національний режим стосовно функціонування дочірніх компаній іншої Сторони. Ці традиційні застереження пов'язані із спеціальними правовими нормами ЄС або країн-членів. Деякі з них, як, наприклад, у сфері послуг електрозв'язку, поступово скасовуються впродовж триваючого процесу приватизації. Застереження стосуються таких сфер діяльності:

- Видобувна промисловість. У деяких державах-членах для отримання компаніями, що не контролюються ЄС, прав на видобувну діяльність та розробку корисних копалин може вимагатися ліцензія. Було зазначено, що спільні підприємства, які є виключно спільною власністю українських компаній і компаній Співтовариства, також отримують відповідні права (дивитись статтю 43 та Спільну декларацію, коментар до яких надано в кінці підрозділу 2.1 Посібника);
- Рибальство. Доступ надається лише рибальським суднам під прапором держави-члена Співтовариства та зареєстрованим на території Співтовариства, якщо не передбачене інше;
- Придбання нерухомого майна у деяких державах-членах;
- Аудіо-візуальні послуги, в тому числі радіо. Національний режим може обмежуватися аудіо-візуальними творами, які відповідають певним критеріям походження;

¹ Коментар щодо цього положення надається пізніше у підрозділі 3.5.1 Посібника.

- Послуги агентств новин. У деяких державах-членах існують обмеження на участь іноземців у видавничих та телерадіомовних компаніях.
- Послуги в галузі електрозв'язку. Деякі з видів послуг є зарезервованими і у деяких державах-членах доступ до додаткових послуг та інфраструктур є обмеженим;
- Професійні послуги. Послуги, зарезервовані для фізичних осіб - громадян держав-членів. Проте за певних умов ці особи можуть створювати компанії та отримувати таким чином загальні пільги;
- Сільське господарство. У деяких державах-членах національний режим не застосовується до компаній, які не контролюються ЄС і які бажають займатися сільськогосподарською діяльністю. Придбання виноградників компаніями, які не контролюються ЄС, вимагає офіційного дозволу.

3.4.3. Зобов'язання України. Стаття 30.2.b

Україна надає дочірнім компаніям і філіям компаній Співтовариства, заснованим на її території, стосовно їх діяльності національний режим або режим найбільшого сприяння, залежно від того, який з них є кращий, і робить це *згідно із своїми законодавством та правилами* (Стаття 30.2.b УПС)¹. Цим передбачено надання такого самого режиму як і щодо заснування компаній.

3.4.4. Коментар

Відповідні положення статті 28 УПС з Російською Федерацією не є настільки жорсткими, і Російська Федерація, наприклад, лише допускає щодо функціонування дочірніх компаній ЄС застосування режиму найбільшого сприяння (а не національного режиму).

3.5. Інші положення щодо права регулювати «заснування» та «функціонування» компаній

3.5.1. Звичайні застереження щодо зобов'язань стосовно регулювання. Спільна Декларація щодо статті 30 УПС

Кожне із зобов'язань, які Сторони беруть на себе згідно з пунктами 1 та 2 статті 30 УПС стосовно заснування та діяльності компаній та дочірніх компаній і філій, супроводжується стандартним положенням, яким зазначено, що зобов'язання надавати конкретний режим виконуються Стороною *«згідно із своїми законодавством та правилами»*. Спільна Декларація стосовно статті 30 УПС підтверджує, що завдяки цьому положенню кожна Сторона зберігає за собою право регулювати заснування і діяльність компаній, але за умови, що нові правила не створюють режим, що є менш сприятливим, ніж режим найбільшого сприяння або національний режим. Це додаткове положення, так само як і Спільна Декларація стосовно статті 30 УПС є фактично зайвим, оскільки текстом відповідних положень не передбачено жодного обмеження права регулювати

¹ Коментар щодо цього положення надано в підрозділі 3.5.1 Посібника.

«заснування» та «діяльність» компаній іншим чином, ніж це визначено зобов'язаннями за УПС.

3.5.2. Застереження стосовно заходів щодо перестороги. Стаття 33

Обидва пункти статті 33 УПС відтворюють відповідно пункти 2.a та 2.b Додатку щодо фінансових послуг ГАТС, якими встановлено виключення стосовно заходів щодо перестороги.

Пунктом 1 цієї статті Сторонам дозволено вводити нові регулюючі заходи з причин перестороги (стаття 33 УПС). Для того, щоб бути віднесеними до заходів щодо перестороги та відповідати таким чином вимогам УПС, ці заходи повинні мати на меті забезпечення:

- захисту інвесторів, вкладників, власників страхових полісів або осіб, яким фідучіарні обов'язки доручені особою, яка надає фінансові послуги; або
- цілісності і стабільності фінансової системи.

Заходи щодо перестороги, як визначено у статті 33 УПС, які не відповідають іншим положенням УПС, не повинні використовуватися Стороною як засіб уникнення своїх зобов'язань. Так, оскільки вимоги щодо мінімального статутного капіталу для іноземних банків можуть за деяких умов бути встановлені на вищому рівні, ніж для місцевих банків, нерівний режим має бути виправданий причинами перестороги, з об'єктивним підтвердженням цього факту.

Пункт 2 цієї статті дозволяє Сторонам уникнути розкриття інформації, пов'язаної із справами і рахунками окремих клієнтів, чи будь-якої конфіденційної або приватної інформації, якою володіють державні організації.

3.5.3. Зобов'язання «докладати максимум зусиль» для встановлення незмінних правил. Стаття 36

Сторони намагатимуться не вживати будь-яких заходів чи дій, якими встановлюватимуться більш обмежені умови для створення і функціонування компаній Сторін в порівнянні з умовами, які склалися на день, що передує даті підписання УПС (стаття 36, пункт 1 УПС). Пунктом 3 цієї статті також передбачено обов'язок України попередньо інформувати Співтовариство про свої наміри щодо затвердження нового законодавства або прийняття нових правил, які можуть створити більш обмежені умови для заснування чи діяльності компаній. Також Співтовариство може попросити Україну надати проекти такого законодавства або правил і провести консультації стосовно цих проектів. Пунктом 4 встановлено, що стосовно дочірніх компаній і філій компаній Співтовариства, які вже були створені в Україні на момент набуття чинності будь-яким новим законодавчим актом України, який встановлює більш обмежені умови щодо функціонування компаній, таке законодавство чи правила не застосовуються впродовж трьох років.

Зобов'язання «робити все залежне» для встановлення незмінних правил не застосовується до спеціальних випадків, описаних у підрозділі 2.4.4 Посібника.

3.5.4. Відмова третім країнам у доступі. Стаття 34

Для запобігання використанню третіми країнами положень УПС стосовно заснування та діяльності компаній з метою обходу правил Сторін, які регулюють доступ на їхній ринок, стаття 34 УПС дає їм право застосування будь-якого необхідного заходу для попередження таких дій. Це положення відображає побоювання Сторін, що в результаті неточного визначення національного походження компаній фірми третіх країн можуть знайти спосіб отримувати пільги від наданого Сторонами одна одній певного режиму. У деяких секторах послуг, таких, як транспортування, ризик обходу регулюючих правил досить високий.

4. Транскордонне надання послуг

4.1. Вступ

УПС не дає визначення того, що таке послуги. Так само цього не робить і ГАТС, за винятком положення, в якому зазначено, що послуги включають будь-який вид послуг у будь-якому секторі, за винятком послуг, що надаються під час виконання своїх функцій державними органами». Римський договір про ЄС визначає послуги у негативний спосіб: усе, що не стосується товарів, людей або капіталу, належить до сфери послуг. ГАТС визначає, що «надання послуг» включає виробництво, розповсюдження, випуск на ринок, продаж та доставку послуг.

Оскільки назва розділу III частини IV УПС посилається на «транскордонне» надання послуг, редакція пункту 1 статті 37 УПС ясно дає зрозуміти, що цей розділ стосується не лише надання послуг компанією з території однієї Сторони особам на території іншої («транскордонне надання послуг» у розумінні ГАТС), але також і послуги, що надаються компанією однієї Сторони особам іншої Сторони на своїй власній території (ГАТС називає це «споживанням послуг за кордоном»)¹. В останньому випадку реальне переміщення споживача часто є необхідним, як у туристичних послугах, але деякі послуги, як, наприклад, ремонт суден за кордоном, де переміщується лише майно споживача, також мають до цього стосунок.

Фактично у ГАТС передбачено чотири моделі торгівлі послугами: перші дві є двома описаними вище варіантами транскордонного надання послуг (навіть у ГАТС лише перша з них називається так), а третя та четверта є відповідно наданням послуг через засновані за кордоном компанії та наданням послуг фізичною особою однієї Сторони на території іншої Сторони.

Сторони відповідно до положень розділу III частини IV УПС зобов'язуються лише вжити у майбутньому необхідних заходів з метою поступового збільшення

¹ Відповідна частина Європейської угоди, яка містить такі положення, називається «Надання послуг». Вилучення слова «транскордонне» може відображати бажання більш точного визначення сфери застосування положення.

обсягу послуг. Крім того, у цьому розділі детально розглядаються питання надання послуг у сфері міжнародних морських перевезень та передбачено здійснення деяких заходів в інших галузях міжнародних перевезень.

4.2. Загальні положення, що стосуються транскордонного надання послуг. Стаття 37

Стаття 37 УПС накладає на Сторони зобов'язання вживати необхідних заходів з метою поступового збільшення обсягів транскордонних послуг, що надаються компаніями Співтовариства або України, створеними на території іншої Сторони «з огляду на розвиток сектора послуг Сторін». Рада з питань співробітництва дає рекомендації з метою забезпечення виконання цього зобов'язання щодо поступової лібералізації. Важливо зазначити, що УПС не накладає на Сторони обов'язків щодо невведення нових обмежень, що стосуються транскордонного надання послуг.

Жодних кроків досі не було зроблено з метою імплементації статті 37 УПС. Проте загальний режим ЄС стосовно транскордонного надання послуг та надання послуг іноземним споживачам на своїй території, який підлягає регулюванню ГАТС, є загалом дуже ліберальним. Україна зі свого боку взяла на себе значну кількість зобов'язань стосовно цих двох режимів надання послуг в контексті її переговорів про приєднання до СОТ, що обіцяли підтримувати до моменту набуття членства у СОТ існуючий рівень регулювання та ліберальний доступ стосовно значної кількості секторів послуг.

В УПС з Російською Федерацією стаття 36 передбачає взаємне надання режиму найбільшого сприяння у сфері транскордонного надання послуг стосовно обмеженої кількості видів послуг, визначених у додатку V до цієї Угоди. Цей перелік включає кілька видів бізнес-послуг та інших послуг, таких, як послуги з доданою вартістю у галузі електрозв'язку, послуги агентств новин, деякі послуги у галузі страхування та перестраховування; обробки, надання і передачі фінансових даних та інформації. Необхідно зазначити, що у Декларації стосовно статті 36 Співтовариство відчувало потребу у зазначенні того, що транскордонне надання послуг не стосується ні режиму переміщення постачальника послуг на територію країни, для якої призначено послуги, ні режиму переміщення споживача послуг на територію, з якою надаються послуги. Якби така Декларація була додана до УПС з Україною, вона значною мірою суперечила б положенням статті 37 цієї Угоди (дивитись вище розділ 3.0 Посібника).

Стаття 37 Угоди про партнерство та співробітництво між Російською Федерацією та ЄС також передбачає можливість тимчасового переміщення фізичних осіб однієї Сторони на територію іншої, але лише з метою проведення переговорів або укладення договорів про транскордонне надання послуг, а не з метою безпосереднього надання послуг¹.

¹ ЄС взяв на себе зобов'язання щодо дозволу на тимчасове переміщення постачальників послуг в рамках ГАТС, так само як і Україна - відповідно до переліку зобов'язань стосовно торгівлі послугами у контексті переговорів про приєднання до СОТ.

Стаття 38 Угоди про партнерство та співробітництво між Російською Федерацією та ЄС передбачає проведення Сторонами переговорів через три роки після підписання Угоди з метою вивчення заходів, що застосовуватимуться на той момент стосовно транскордонного надання послуг, та визначення того, чи є можливим досягнення угоди щодо невведення нових обмежувальних заходів. Положення щодо проведення консультацій передбачено для того, щоб обговорити нові обмеження та можливості, у випадку недосягнення такої угоди, здійснення компенсаційних заходів (за винятком послуг з обробки фінансових даних).

4.3. Спеціальний режим для України. Стаття 38

Вбачається, що зазначення у пункті 1 статті 37 УПС того, що Сторони діють «з огляду на розвиток сектора послуг Сторін», є посиланням на менш розвинений стан індустрії послуг в Україні і, можливо, має розглядатися у сукупності зі статтею 38 УПС. Цією статтею передбачено, що Сторони співпрацюють з метою розвитку орієнтованого на ринок сектора послуг в Україні. Частина VII УПС «Економічне співробітництво» передбачає співробітництво у більшості сфер послуг, включаючи перевезення, фінансові послуги, поштові послуги, телекомунікації та туризм.

5. Спеціальні положення щодо окремих транспортних послуг

5.1. Заснування та функціонування компаній в окремих транспортних секторах. Статті 31 та 32

5.1.1. Повітряний, річковий і морський транспорт

Статтею 31 УПС передбачено, що положення статті 30 УПС (див. підрозділи 2.2 та 2.3 Посібника) стосовно режиму, який надається стосовно заснування та діяльності компаній, не застосовуються до повітряного, річкового і морського транспорту. Проте положення статті 104 УПС гарантують збереження будь-яких прав, які фізичні особи та компанії Сторін могли отримати у цих транспортних секторах згідно з діючими двосторонніми угодами, які є обов'язковими для однієї чи кількох держав-членів з одного боку і України з іншого боку (див. підрозділ 2.5 частини I цього Посібника).

5.1.2. Міжнародний морський транспорт та змішаний транспорт. Статті 31 та 32.g

Як виняток із зазначеного вище секторального винятку з правил статті 30 УПС пароплавні компанії, які надають послуги в галузі міжнародних морських перевезень, включаючи змішані операції на відрізку морського шляху, мають право на «комерційну присутність» (заснування і діяльність) у формі дочірніх компаній або філій на території іншої Сторони на умовах режиму найбільшого сприяння або національного режиму, залежно від того, який з них є кращим. Такі пароплавні компанії, незалежно від їхньої правової форми, отримують найкращий можливий режим як при заснуванні, так і при функціонуванні, що загалом є

кращими умовами, ніж ті, що передбачені статтею 30 УПС (підрозділи 2.2 та 2.3 Посібника).

Діяльність пароплавних компаній, яка підпадає під зазначений вище режим, описується у пункті 2 статті 31 УПС. Шість видів діяльності, які мають стосунок до морських перевезень або змішаних транспортних операції на відрізку морського шляху, у цьому підрозділі Посібника не коментуються.

Дочірні компанії або філії компаній іншої Сторони мають отримати найкращий можливий режим, як цього вимагає пункт 2 статті 31 УПС. Крім того, відповідно до статті 32.g УПС деякі категорії фізичних осіб або компаній також є бенефіціарами цих положень, якщо їхні судна зареєстровані відповідно в цій державі-члені або в Україні згідно з їхнім відповідним законодавством. До цих категорій фізичних та юридичних осіб віднесено:

- громадян відповідно держав-членів або України, які мешкають відповідно за межами Співтовариства або України,
- пароплавання, засновані за межами Співтовариства або України і контрольовані відповідно громадянами держави-члена або громадянами України. Поняття «контролю» було прокоментоване вище у підрозділі 2.1.1 Посібника.

Як і у випадку торгівлі товарами, національний режим надається зазначеним вище фізичним та юридичним особам *крім іншого* і стосовно всіх зборів, що стягуються з судовласників та пароплавання. Це включає портові збори та збори і плати за послуги, що надаються судам в портах ЄС та України.

5.2. Транскордонне надання послуг з морських перевезень. Стаття 39

5.2.1. Загальні правила для цього сектора. Стаття 39

Сторони зобов'язуються ефективно застосовувати принцип необмеженого доступу до міжнародного ринку морських перевезень і перевезень на комерційних засадах (пункт 1 статті 39 УПС). Це досягається завдяки скасуванню - з моменту набуття чинності УПС - всіх односторонніх заходів, адміністративних, технічних та інших перешкод, які могли б справляти обмежувальний або дискримінаційний вплив на вільне надання послуг у міжнародних морських перевезеннях (пункт 2.d).

До суден, що мають прапор Сторін, застосовується національний режим стосовно доступу до портів, відкритих для міжнародної торгівлі, використання інфраструктури і допоміжних морських послуг у портах, а також відповідних сплат і зборів, митних послуг і надання якірних стоянок і засобів навантаження і розвантаження (пункт 2.d). Судна, що використовуються громадянами або компаніями іншої Сторони, які ходять під прапором третьої країни, мають отримати такий самий режим після перехідного періоду, але не пізніше 1 липня 1997 року (пункт 2.d). Проте, оскільки УПС набула чинності лише 1 березня 1998 року, це зобов'язання стало дійсним лише з цієї дати.

Сторони не повинні включати ніякі положення стосовно розподілу вантажу

до майбутніх двосторонніх угод з третіми країнами (пункт 2.b). Такий розподіл вантажу на підставі двох рівних часток був частиною більшості двосторонніх угод, укладених СРСР. Винятком з цього правила є передбачені у пункті 2.b статті 39 УПС виняткові обставини, коли судноплавні компанії тієї чи іншої Сторони не змогли б іншим чином мати законну можливість здійснювати торговельні поставки як в третю країну, так і з неї. Такі ситуації все ще мають місце, зокрема у морському сполученні з деякими західноафриканськими країнами.

5.2.2. Лінійні послуги. Стаття 39, пункт 1.a

Принцип вільного доступу до ринку послуг у сфері міжнародних морських перевезень також стосується і лінійних перевезень, стосовно яких передбачені спеціальні права та обов'язки, що виникають на підставі Статуту лінійних конференцій ООН¹. УПС визнає ці лінійні конференції, але вони мають дотримуватися принципу чесної конкуренції на комерційних засадах і не перешкоджати вільному доступу до ринку морських суден, на які Статут не поширюється.

5.2.3. Торгівля насипними та наливними товарами. Стаття 39 УПС, пункти 1.b, 2.a та 2.b

Сторони підтверджують свою прихильність умовам вільної конкуренції як суттєвій особливості торгівлі насипними та наливними товарами. Заборона розподілу вантажу стосується також і торгівлі насипними та наливними товарами.

5.2.4. Змішаний транспорт. Стаття 39, пункт 3

Цим положенням передбачено, що громадяни і компанії Сторін, які надають послуги в міжнародних морських перевезеннях, вільні надавати міжнародні послуги «ріка-море» на внутрішніх водних шляхах іншої Сторони.

5.2.5. Коментар

Передбачені у статті 39 УПС розширені зобов'язання Сторін щодо вільного доступу до транскордонного надання послуг у сфері міжнародних морських перевезень, а також міжнародних перевезень «ріка-море» на внутрішніх водних шляхах контрастують з набагато обмеженішими лібералізуючими зобов'язаннями в інших галузях транспортних послуг та у сфері транскордонного надання послуг загалом. Можливо, це відображає сильний взаємний економічний інтерес обох Сторін у розвитку цього сектора послуг.

5.3. Автотранспорт, залізниця, річковий транспорт та повітряний транспорт. Стаття 40 УПС

¹ Цей Статут лінійних конференцій було укладено під егідою Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). Ним передбачено розподіл вантажу на основі двох рівних часток по 40% та виділення 20%, що залишаються, для транспортних агентств третіх країн.

Умови взаємного доступу до ринку та забезпечення перевезень автотранспортом, залізницею, річковим та повітряним транспортом можуть регулюватися окремими угодами, що укладатимуться Сторонами з метою забезпечення узгодженого розвитку перевезень. Такі угоди можуть укладатися між Україною та ЄС і країнами-членами відповідно до їхніх власних повноважень (стаття 99 УПС коментується у підрозділі 1.1 частини I Посібника).

6. Інші загальні положення щодо підприємницької діяльності та інвестицій розділу IV частини IV

6.1. Право Сторін переглянути свої зобов'язання. Стаття 44

Стаття 44 УПС надає Сторонам право не застосовувати режим, наданий одна одній, якщо це не відповідатиме зобов'язанням, взятим Сторонами під час приєднання до СОТ/ГАТС. Взаємні зобов'язання Сторін на основі ГАТС набудуть чинності для України, коли вона приєднається до СОТ. Це досить незвичне положення може бути застосоване від дня за один місяць до дати набуття чинності відповідних зобов'язань ГАТС. На відміну від статті 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Російською Федерацією та ЄС, у випадку перегляду зобов'язань на підставі статті 44 УПС не передбачено жодного додаткового положення щодо взаємного врегулювання балансу прав та обов'язків Сторін.

Використання цієї статті Співтовариством, коли Україна приєднається до СОТ, означатиме, що воно бажає відкликати пільги, надані Україні згідно з УПС, які суперечать вимогам ГАТС. Ця ситуація навряд чи виникне, а отже, лише Україна може практично застосувати положення статті 44 УПС, за умови, що захоче це зробити.

6.2. Економічна інтеграція. Стаття 45

Стаття V ГАТС встановлює винятки із загального правила недискримінації стосовно торгівлі послугами на користь інтеграційних угод, пов'язаних з торгівлею послугами. Стаття 45 УПС дозволяє Сторонам не поширювати одна на одну режим, який надано їх відповідним партнерам по інтеграції. У випадках, коли Україна має право отримати національний режим ЄС, вона має право вимагати надання відповідного режиму; коли вона має право на режим найбільшого сприяння, Україна не може вимагати надання спеціального режиму, наданого Співтовариством третім країнам, з якими укладено відповідні угоди, що відповідають умовам статті V ГАТС. Це повною мірою стосується і Співтовариства.

Необхідно зазначити, що стаття V ГАТС крім транскордонної торгівлі послугами стосується лише умов - яким мають відповідати інтеграційні угоди - стосовно заснування та діяльності фізичних осіб та компаній, дочірніх компаній і філій у сфері надання послуг. Вона не стосується умов заснування та діяльності

фізичних осіб та компаній у сфері торгівлі товарами. Права на заснування та діяльність іноземних компаній, діяльність яких пов'язана з товарами і які розміщуються на території України або ЄС, не є предметом регулювання спеціальних обов'язкових міжнародних норм ні в рамках ГАТС, ні в рамках СОТ.

6.3. Загальний виняток на підставах державних інтересів. Статті 41 та 94 УПС

У статті 41 УПС передбачено, що державна політика, державна безпека або охорона здоров'я населення є підставами для обмеження дії положень розділу IV. Редакція цього положення відрізняється від положень статті 20 частини III УПС стосовно торгівлі товарами (див. підрозділ 3.1 частини III Посібника). Проте вона є аналогічною редакції пункту 3 статті 48 Римського договору, яким було засноване ЄС у 1958 році. Різні положення розділу IV частини III УПС також не поширюються на дії, які на території будь-якої Сторони пов'язані, навіть в окремих випадках, з діями органів влади.

Крім цього, загальний виняток з підстав безпеки, як це закріплено у статті 94 УПС, також застосовується до цих положень (див. підрозділ 4.3 частини I та підрозділ 3.2 частини III Посібника).

6.4. Спільні підприємства. Стаття 43 та Спільна декларація стосовно статті 43

Відповідно до статті 43 УПС на компанії (включаючи дочірні компанії), які контролюються і є виключно спільною власністю українських компаній і компаній Співтовариства, також поширюється дія положень розділу IV частини IV УПС.

У Спільній декларації стосовно статті 43 УПС Сторони погодилися, що питання «контролю» залежить від фактичних обставин окремого випадку, і компанія вважається такою, що «контролюється», якщо інша компанія володіє безпосередньо або опосередковано більшістю прав при голосуванні, або інша компанія має право призначати або звільняти більшість співробітників адміністративного, керівного або контрольного органу і водночас є акціонером або членом дочірньої компанії. Крім того, підкреслюється, що обидві Сторони вважають зазначені вище критерії невичерпаними.

6.5. Спеціальний режим стосовно оподаткування. Статті 46 та 95

6.5.1. Виключення конвенцій з питань оподаткування із сфери дії режиму найбільшого сприяння. Стаття 46

Режим найбільшого сприяння не застосовується до податкових пільг, які Сторони надають або надаватимуть у майбутньому на підставі угод про

уникнення подвійного оподаткування чи інших домовленостей щодо оподаткування (пункт 1 статті 46 УПС).

6.5.2. Фіскальні заходи, які Сторони можуть здійснювати. Статті 46 та 95

Ніщо в УПС не стоїть на заваді прийняттю чи впровадженню Сторонами будь-яких заходів, спрямованих на запобігання уникненню або ухиленню від сплати податків відповідно до податкових положень угод про уникнення подвійного оподаткування та інших домовленостей щодо оподаткування чи внутрішнього фінансового законодавства (пункт 2 статті 46 УПС). Україна та дев'ять країн-членів уклали двосторонні угоди з питань оподаткування, зокрема з метою уникнення подвійного оподаткування та запобігання уникненню від оподаткування податком на прибуток та нерухоме майно¹.

Ніщо в УПС не перешкоджає державам-членам чи Україні враховувати різницю при застосуванні відповідних положень їх фінансового законодавства між платниками податків, які знаходяться не в однаковому становищі, зокрема що стосується їх місця проживання (пункт 3 статті 46 УПС). Це положення повторюється у пункті 2 статті 95 УПС з метою роз'яснення того, що положення пункту 1 цієї статті, яким заборонено дискримінацію громадян України, її компаній та фірм і так само громадян, компаній та фірм ЄС та країн-членів, не застосовуються до законодавчих фіскальних винятків.

¹ Цими країнами є Австрія, Бельгія, Фінляндія, ФРН, Франція, Італія, Нідерланди, Швеція та Великобританія.

ЧАСТИНА V ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПОТОЧНИХ ПЛАТЕЖІВ ТА КАПІТАЛУ (частина 5, стаття 48 УПС)

1. Вступ

Дії Сторін щодо контролю ввезення та вивезення іноземної валюти можуть стримувати рух товарів, послуг, осіб та капіталу, якому УПС повинно сприяти. Основною метою статті 48 (частина V УПС) є недопущення обминання положень інших частин УПС – зокрема тих, що стосуються торгівлі товарами, підприємницької та інвестиційної діяльності – у формі накладання обмежень руху платежів та капіталів. Стаття також встановлює підстави для лібералізації руху капіталів між Сторонами.

Відповідно до норм СОТ член СОТ, який опинився в критичній ситуації щодо зовнішніх платежів (як правило, це називають «серйозними проблемами з платіжним балансом») або стоїть перед загрозою виникнення такої ситуації, може – за згодою МВФ – ввести тимчасові обмеження на імпорт товарів (стаття 12 і стаття 18-В ГАТТ(94)). Член СОТ може також обмежити відповідні платежі та трансфери. Аналогічно – і знову ж таки відповідно до правил МВФ – при виникненні такої критичної ситуації щодо платежів стаття 12 Генеральної угоди з торгівлі послугами прямо дозволяє встановлювати обмеження на:

- торгівлю послугами;
- платежі;
- трансфери та транскордонний рух капіталів у зв'язку з торгівлею послугами, щодо яких країна прийняла зобов'язання з лібералізації (так званий план реалізації зобов'язань по лібералізації).

Ніяка застережна умова щодо платіжного балансу не потрібна для платежів, трансферів та руху капіталів, не пов'язаних з такими зобов'язаннями, оскільки в інших сферах члени СОТ мають свободу дій. Крім сфери торгівлі товарами, компетенція СОТ поширюється на питання інвестицій лише тією мірою, якою її члени взяли на себе зобов'язання щодо торгівлі послугами, що передбачає заснування іноземних фірм, які надають послуги.

Як нижче буде детально розкрито, захисне застереження щодо платіжного балансу, що міститься в статті 48 УПС, встановлює лише тимчасові обмеження на рух капіталу, не пов'язаний з прямими інвестиціями. Ця стаття не дозволяє вживати будь-які інші обмежувальні заходи щодо поточних платежів та руху капіталу.

2. Поточні платежі Стаття 48, пункт 1

Стаття 48 стосується режиму платежів, який має застосовуватись між резидентами двох Сторін. Платежі, пов'язані з товарообігом, наданням послуг або

переміщенням осіб, які проведені відповідно до УПС і які стосуються балансу поточних операцій платіжного балансу, повинні бути дозволені у вільно конвертованій валюті. Аналогічне положення міститься і в пункті 1 статті 52 УПС з Російською Федерацією.

Проте УПС з Російською Федерацією включає ще й Спільну Декларацію, яка визначає терміни, використані в статті 48. В цій декларації «вільно конвертована валюта» визначена як «будь-яка валюта, що вважається такою Міжнародним валютним фондом». Визначення «поточних платежів», вжите в Декларації, використовує таке ж саме формулювання, яке міститься в пункті 1 статті 48. Крім того, декларацією закріплено, що такі поточні платежі проводяться за звичайною міжнародною підприємницькою практикою. Крім того, в ній стверджується, що це визначення не стосується домовленостей, які являють собою суттєво відмінні комбінації поточних та капітальних операцій (таких, як відстрочка платежів та передплата, що означає обминання законодавства сторін). Декларація не має для України та ЄС зобов'язувальної сили, проте може розглядатися як джерело індикативного визначення цих термінів, прийнятих в ЄС.

3. Вільний рух деяких видів капіталу **Стаття 48, пункти 2 та 4**

Згідно з пунктом 2 статті 48 УПС, Сторони повинні дозволяти рух капіталів, пов'язаний з:

- прямими інвестиціями, вкладеними в компанії, створені відповідно до законів приймаючої країни. У Спільній Декларації з Російською Федерацією, про яку вже згадувалося вище, термін «прямі інвестиції» визначено як «інвестиції з метою встановлення тривалих економічних відносин з підприємством». Таке тлумачення охоплює інвестиції, які надають можливість дієвого впливу на менеджмент підприємства, наприклад, створення і розширення підприємства, дочірнього підприємства або філії, придбання підприємства, або участь в новому підприємстві, або надання позики на п'ять чи більше років;
- інвестиціями, наданими відповідно до УПС (частина 4, розділ 2, статті 30-36) для створення та забезпечення діяльності компаній;
- ліквідацією, репатріацією інвестицій та пов'язаних з ними прибутків. Відповідні положення УПС з Російською Федерацією, крім цього, містять «компенсацію платежів за вжиття таких заходів, як експропріація, націоналізація, або заходів, що мають еквівалентну дію».

Вказане правило вільного руху капіталу не стосується, наприклад, портфельних інвестицій (інвестицій в акції), комерційних кредитів, фінансових позичок, наданих резидентами однієї із Сторін резидентам іншої Сторони. Таким чином, необхідність отримання ліцензії від Національного банку України для продажу або випуску в Україні нерезидентами цінних паперів, так само як продаж, випуск або придбання за кордоном цінних паперів резидентами України все ще застосовується. Така ж схема ліцензування діє і щодо колективних інвестиційних цінних паперів. Відповідно до частини 4, проте, Сторони повинні в

майбутньому проводити спільні консультації задля сприяння руху різних видів капіталу, крім тих, які мають негайно бути лібералізовані відповідно до пункту 2.

Російська Федерація зберегла за собою право вводити обмеження на інвестиції російських резидентів за кордон (пункт 3 статті 52 УПС з Російською Федерацією).

4. Положення щодо перешкод руху капіталу **Стаття 48, пункт 3**

Сторони зобов'язуються не вводити ніяких нових валютних обмежень на рух капіталу і поточні платежі, пов'язані з ним, між резидентами Співтовариства та України. Існуючі домовленості не можуть змінюватися з метою встановлення більш жорстких обмежень. Російська Федерація користується перевагою перехідного періоду (п'ять років від дня набуття чинності Угоди про партнерство та співробітництво між Російською Федерацією та ЄС) до моменту, коли аналогічне зобов'язання набуде чинності для Росії.

5. Винятки **Стаття 48, пункти 5 та 6**

Пункти 5 та 6 статті 48 встановлюють два винятки із загальних правил

Перший виняток втратив чинність у вересні 1996 року, коли гривня стала повністю конвертованою валютою в значенні статті 8 Угоди МВФ. Цей виняток надавав Україні право застосовувати валютні обмеження у зв'язку з наданням або отриманням коротко- чи середньострокових позичок, застосування обмежень було умовою надання позичок і дозволялось МВФ (пункт 5). Визнавши статтю 8 (пункти 1, 3, 4 Угоди з МВФ), Україна вже не може надалі накладати такі обмеження.

Інший виняток, який міститься у частині 6 цієї ж статті, дозволяє Сторонам застосовувати застережні заходи щодо руху капіталу між ними у виключних ситуаціях, коли вільний рух капіталу спричиняє або загрожує спричинити серйозні труднощі для реалізації політики обмінного курсу валют або монетарної політики. Такі обмежувальні заходи не повинні негативно впливати на лібералізацію, про яку йдеться у пунктах 1 і 2 – відповідно для поточних платежів та операцій за поточними статтями платіжного балансу. Крім того, вони не повинні перевищувати необхідних меж і не можуть тривати більше ніж шість місяців.

6. Відсутність режиму найбільшого сприяння стосовно поточних платежів та руху капіталу

В статті 48 відсутня вимога до Сторін про надання одна одній режиму найбільшого сприяння щодо поточних платежів, руху капіталів та у зв'язку з

методами платежів. УПС з Російською Федерацією має вказане положення, яке розкрито в обміні листами, де Росія підтверджує, що ніяке положення в статті 52 не може тлумачитися як таке, що обмежує переведення резидентами ЄС інвестицій, вкладених ними в Росії, за кордон. Це включає будь-який компенсаційний платіж, викликаний такими заходами, як експропріація, націоналізація, або заходами, що мають еквівалентну дію, та будь-яким прибутком, втраченим через такі заходи.

7. Застосування

Що стосується проблеми утворення критичних ситуацій з платіжним балансом, УПС включає лише положення, що стосуються руху капіталів та в чітко визначених галузях, до того ж дуже обмеженої гнучкості. Проте слід пам'ятати, що Україна, за винятком певних секторів, таких, як текстиль, не взяла на себе зобов'язань щодо обмеження рівня ввізного мита, то ж, таким чином, вона в будь-який час може ввести додаткове мито на імпорт товарів задля захисту свого платіжного балансу, не порушуючи зобов'язань за УПС. Таким чином, на відміну від «Європейських угод», УПС не вимагає включення спеціальної умови, що дозволяє вживати квазітарифні заходи на кордоні для зменшення імпорту. Після отримання членства в СОТ така дія з боку України має відповідати умовам, встановленим МВФ. Здатність Сторін і, зокрема, України, повністю слідувати вимогам, встановленим цією статтею, ретельно перевіряється в умовах теперішньої фінансової та грошової кризи.

ЧАСТИНА VI ПОЛОЖЕННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ КОНКУРЕНЦІЇ, ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ІНШОЇ ВЛАСНОСТІ, А ТАКОЖ СПІВРОБІТНИЦТВА У ЗАКОНОДАВЧІЙ СФЕРІ

Частина VI УПС та Додаток III до УПС

1. Вступ

Частина VI охоплює три сфери; кожна з них стосується однієї відповідної статті. Більш широкий предмет охоплюється статтею 49: в ній ідеться про питання «конкуренції», тобто про закони, що стосуються конкуренції, державних субсидій, монополій та підприємств з виключними правами. Стаття 50 присвячена захисту інтелектуальної власності і встановлює програму для України щодо приєднання до різних міжнародних конвенцій у різних сферах захисту інтелектуальної власності. При цьому слід зважати і на положення Додатку III до УПС, який фактично є важливим розширенням статті 50. Стаття 51 стосується зближення певних норм українського законодавства з відповідними нормами законодавства ЄС і передбачає надання для цього технічної допомоги Україні з боку ЄС.

Різні положення УПС, що стосуються конкуренції, порушують широке коло складних питань стосовно різних форм, які використовує держава для надання допомоги, а також стосовно антимонопольних принципів та зобов'язань. Така велика тема не може бути повністю охоплена в цьому Посібнику і, таким чином, має розглядатися, в окремій брошурі, присвяченій «субсидіям та конкуренції». В огляді питань конкуренції в цьому Посібнику здійснено спробу коротко описати ключові принципи, норми та процедури, передбачені щодо конкуренції в Угоді про партнерство та співробітництво.

2. Конкуренція Стаття 49

2.1. Загальний огляд

Стаття 49, пункт 1, зобов'язує Сторони – або негайно, або після завершення перехідного періоду – вдатися до зменшення або усунення обмежень щодо конкуренції, які створюються або самими підприємствами, або через втручання держави, оскільки ці обмеження можуть негативно впливати на двосторонні торговельні зв'язки. Зобов'язання «вживати заходів для зменшення» є менш суровим, ніж зобов'язання «зменшувати». Водночас пункт 2 статті 49 УПС містить положення, яке має більш зобов'язувальний характер. В ній передбачені різні види дій. Положення статті 49 містяться у статті 17 Тимчасової угоди про торгівлю¹.

¹ В Тимчасову угоду про торгівлю було включено навіть деякі положення стосовно послуг, які, в принципі, не повинні були охоплюватися нею. Це сталося, мабуть, через неувважність.

2.2. Зобов'язання щодо конкуренції, які набувають чинності. Стаття 49, пункти 2.1 та 2.2

2.2.1. Закони, що спрямовані проти обмежень конкуренції між підприємствами.

Стаття 49, пункт 2.1

Сторони повинні усувати обмеження конкуренції, що чиняться приватними підприємствами, і повинні не тільки мати закони, що протидіють таким обмеженням, але й ефективно їх реалізовувати (частина 2.1).

Основні норми ЄС щодо конкуренції містяться в Римському договорі 1958 року (частина 1, розділ 1, глава 1, присвячені нормам щодо конкуренції). Відповідні положення містяться в статті 85 (контроль за угодами, що викривлюють конкуренцію) та статті 86 (норми щодо запобігання зловживанню домінуючим становищем). З 1958 року вказані норми доповнилися численними положеннями та правовими прецедентами. Правозастосування цих положень покладено на Комісію ЄС.

В 1992 році Україна прийняла закон про обмеження монополізму та запобігання недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності, який поєднав в собі правові інструменти захисту від недобросовісної конкуренції та норми антимонопольного законодавства. Пізніше, в 1996 році, після прийняття Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» та кількох постанов про контроль за діяльністю монопольних утворень ці два питання були розділені. В Україні діє Антимонопольний комітет, затверджено Державну програму демонополізації економіки та розвитку конкуренції. Паралельно було створено Міжвідомчий комітет, який займається питаннями демонополізації. Норми щодо конкуренції було включено в деякі інші закони, такі, як, зокрема, Закони України «Про підприємництво», «Про банки і банківську діяльність» тощо.

2.2.2. Положення УПС щодо державної допомоги. Пункт 2.2

Сторони відмовляються від надання державної допомоги певним підприємствам або допомоги, що виділяється для виробництва товарів, інших, ніж товари повсякденного вжитку, як це визначено в ГАТТ, але це стосується тільки тієї допомоги, яка перешкоджає або загрожує конкуренції, і тільки тоді, коли вона негативно впливає на двосторонню торгівлю. Так само, Сторони не повинні надавати допомогу суб'єктам господарювання в сфері послуг за умови, якщо така допомога має таку ж саму негативну дію.

Положення стосовно державної допомоги не визначають чітко перелік товарів, яких вони стосуються. Формулювання, вжите в цій статті, все ще базується і – більш того – прямо посилається на визначення, подане в ГАТТ в редакції, яка була чинна в період, що передував створенню СОТ, тобто яке вже не

є повністю чинним¹. Слова «інші, ніж товари повсякденного вжитку», які вжиті в статті 16 ГАТТ, визначають товари, до яких загальна заборона субсидування експорту застосовується в ГАТТ. Субсидування експорту сільськогосподарської продукції розглядалося більш ліберально. Новий договір, укладений в рамках СОТ, «Угода про субсидії та компенсаційні заходи», не будучи застосовуваним до сільськогосподарської продукції, вводить більш широке коло визначень для різних видів субсидій, яке досить істотно відрізняється від вжитого у ГАТТ, – незалежно від того, чи надано її сільськогосподарським чи несільськогосподарським товарам повсякденного вжитку, і, крім того, незважаючи на те, чи надано допомогу на виробництво продукції, яка виробляється для внутрішнього ринку чи на експорт. Прийнята пізніше угода СОТ, яка стане обов'язковою для України після її приєднання до Світової організації торгівлі, визначає субсидії, розрізняючи специфічні й неспецифічні субсидії і, по суті, встановлює три категорії субсидій:

- заборонені субсидії;
- дозволені субсидії, які інші члени СОТ не можуть встановлювати на взаємних засадах;
- всі інші види субсидій, від яких Сторони зазнали негативного впливу і щодо яких вони можуть вдаватися до різних процедурних чи матеріальних заходів.

Субсидії в секторі сільського господарства регулюються Угодою СОТ про сільське господарство. Водночас – принаймні зараз – найбільш значущі зобов'язання, прийняті в рамках СОТ щодо субсидування сільськогосподарської продукції, можна відшукати в національних програмах поступок, затверджених під час Уругвайського раунду переговорів ГАТТ, а для нових членів – закріплених у їхніх протоколах про прийняття. Чітко зобов'язання України в рамках СОТ у цьому секторі не можна передбачити на цій стадії процесу приєднання України до СОТ. Зобов'язання ЄС містяться у відповідній погоджувальній схемі, яку додано до ГАТТ (94).

До вступу України до СОТ старе визначення товарів, що міститься у статті 16 ГАТТ, має застосовуватись Сторонами. Отже для товарів, які не є товарами повсякденного вжитку, Сторони не можуть надавати субсидії, які зашкоджують або загрожують викривленням конкуренції, а також коли субсидії негативно впливають на торгівлю між ЄС та Україною. Що ж до торгівлі товарами повсякденного вжитку, тобто переважно сільськогосподарської продукції, Сторони не взяли на себе таких зобов'язань.

Зобов'язання Сторін УПС не надавати в сфері послуг субсидій, які можуть зашкодити конкуренції та негативно вплинути на двосторонню торгівлю, не мають відповідних аналогічних норм у Генеральній угоді з торгівлі послугами, яка – принаймні на цій стадії – не містить спеціальних положень щодо субсидій. Не міститься такого зобов'язання і в УПС з Російською Федерацією. Після свого вступу до СОТ Україна може застосувати статтю 44 УПС стосовно підприємств

¹ Див. коментар щодо УПС та її зв'язок з ГАТТ у частині I, розділ 5 Посібника.

сфери послуг¹ для зняття з себе зобов'язання за статтею 49, пункт 2.2, щодо субсидій у сфері послуг. ЄС досі не вдавався до застосування статті 44.

2.3. Відстрочені зобов'язання щодо конкуренції. Стаття 49, пункти 2.4, 2.5, 2.6

Дві умови статті 49 (пункти 2.4 та 2.5) передбачають дії, які можуть вживатися тільки після закінчення перехідного періоду, який, щоправда, може бути продовжений на підставі укладання відповідної угоди (пункт 2.6):

- Сторони повинні, починаючи з четвертого року набуття чинності УПС, забезпечувати відсутність дискримінації між громадянами Сторін стосовно умов придбання або продажу товарів державними монополіями комерційного характеру (пункт 2.4). Водночас стаття 109 УПС містить положення про те, що має пройти чотири роки від моменту введення в дію (1 лютого 1996 р.) нечинної вже Тимчасової угоди про торгівлю. Дата набуття чинності вказаного зобов'язання 1 лютого 1999 року. Зобов'язання щодо монополій не дискримінувати (тобто не надавати перевагу вітчизняним виробникам перед їхніми іноземними конкурентами в іншій формі, ніж шляхом встановлення митних тарифів) має велике значення і відображає схожі положення, що містяться в статті 90 глави Римського договору ЄС, де викладено норми щодо конкуренції;
- у випадку, коли підприємство в Україні або в країнах - членах ЄС отримує виключні права від відповідних органів, Сторони повинні забезпечити, починаючи з того ж моменту, який оговорено в попередньому абзаці, щоб не був введений або підтриманий будь-який захід, який зашкоджує двосторонній торгівлі та суперечить відповідним інтересам Сторін. Водночас певна гнучкість передбачена умовою, яка зазначає, що це положення не повинно ускладнювати виконання у правовому або фактичному значенні певних завдань, покладених на такі підприємства. Знову ж, схожі формулювання можна знайти у статті 90 Римського договору ЄС.

2.4. Зобов'язання інформувати та консультувати. Стаття 49, пункти 2.3 та 3

Кожна Сторона повинна на вимогу інформувати іншу про програми державної допомоги та відповідні факти надання державної допомоги (пункт 2.3.) та, також на вимогу, проводити консультації щодо обмежень або викривлення конкуренції, передбаченої цією статтею, та щодо застосування норм стосовно конкуренції (пункт 3). Такі консультації можуть, крім того, охоплювати питання тлумачення пунктів 1 та 2 статті 49 УПС. Інформація, яка підпадає під вимоги законодавства щодо захисту професійної чи комерційної таємниці, надаватися не повинна.

¹ Про це питання йдеться у підрозділі 6.1 частини 4 цього Посібника.

2.5. Співробітництво у сфері конкуренції. Стаття 49, пункт 4

Сторона, яка має досвід застосування правил конкуренції, повинна приділяти велику увагу питанню надання «іншим сторонам» технічної допомоги для розвитку та введення в дію відповідних правил конкуренції. Множинна форма формулювання, найімовірніше, охоплює і незалежні установи, які відповідають за питання конкуренції, в тому числі і ті, що діють в державах - членах ЄС.

2.6. Право вживати захисні заходи. Стаття 49, пункт 5

Право застосовувати антидемпінгове або компенсаційне мито (стаття 19 УПС) або інші, не визначені конкретно «адекватні заходи» як у сфері торгівлі товарами, так і у сфері торгівлі послугами, ніякою мірою не заперечуються статтею 49.

2.7. Коментар

Різні положення УПС стосовно конкуренції ставлять перед нами широке коло проблем, які стосуються різних форм державної допомоги та антимонопольних принципів і зобов'язань. Ця велика тема не може бути повністю охоплена в цьому Посібнику і, таким чином, має бути висвітлена в окремій брошурі, присвяченій «субсидіям та конкуренції».

3. Захист інтелектуальної власності

Стаття 50 та 93 УПС, Додаток III до УПС та Спільна Декларація

3.1. Вступ

Питання захисту інтелектуальної власності є практично в усіх сучасних економічних угодах та угодах про торгівлю з більш широким економічним та комерційним контекстом. Мета цього – запобігти недозволеному використанню, імпорту або експорту творів мистецтва, патентів, товарних знаків, програмного забезпечення тощо. Норми щодо захисту прав інтелектуальної власності були введені в систему СОТ під час Уругвайського раунду переговорів. Її члени вважали, що більш суворий захист може забезпечити більше бажання передавати технології у формі іноземних інвестицій, щоб усі країни – на якій би стадії економічного розвитку вони не знаходились – могли б отримати від цього переваги.

Україна як молода держава ще не має рівня захисту інтелектуальної власності на рівні ЄС та його країн-членів. То ж основні положення УПС у цій сфері передбачають зобов'язання України підписати та застосовувати певні міжнародні конвенції, укладені в рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). Ці конвенції визначають об'єкти інтелектуальної власності, що

підлягають охороні, права, які повинні бути надані з огляду на існування вказаної охорони, встановлюють винятки з таких прав і мінімальний строк захисту.

Положення щодо захисту інтелектуальної власності містяться в різних частинах УПС: стаття 50, що складається з двох пунктів, доповнюється Додатком III, який вдвічі більший, ніж сама стаття, і важливою Спільною Декларацією, яка визначає, які категорії прав інтелектуальної власності охоплюються Угодою. Більш того, пункт 1 статті 93 УПС дозволяє фізичним та юридичним особам Сторін недискримінаційний доступ до судових установ Сторін для захисту своїх індивідуальних та майнових прав, в тому числі, зокрема, і тих, що спеціально визначені в статті 50. Нижче в цьому розділі Посібника здійснено спробу систематизувати різні положення, що стосуються питання інтелектуальної власності. Нарешті, варто розглянути статтю 15 УПС щодо «національного режиму», який застосовується до всіх матеріальних та процесуальних положень щодо торгівлі товарами.

Слід також зазначити, що стаття 18 Тимчасової угоди про торгівлю вже поклала на Україну зобов'язання щодо поступового наближення до рівня ЄС у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Додаток до статті 18 наводить перелік шести нормативних актів ЄС, на які Україна, як очікується, має орієнтуватись при розробці свого законодавства. Оновлене законодавство має бути введене до кінця п'ятого року після набуття Угодою чинності (тобто до 1 лютого 2001 року). Цей перелік нормативних актів ЄС не міститься в УПС. Натомість, по суті, УПС розвиває Тимчасову угоду в питаннях охорони інтелектуальної власності і набагато ширше охоплює цю сферу.

3.2. Захист інтелектуальної власності за УПС. Спільна Декларація щодо статті 50

Спільна Декларація подає невичерпний перелік категорій інтелектуальної власності, які охоплюються зобов'язаннями, прийнятими в рамках УПС:

- авторське право, або копірайт (право на літературні та музичні твори, в тому числі право на комп'ютерні програми, та суміжні права);
- топографії інтегральних мікросхем;
- патенти (наприклад, на екологічно безпечний підводний насос);
- промислові зразки (форма моделі вантажівки);
- найменування місця походження товару;
- товарні знаки та знаки послуг;
- захист від недобросовісної конкуренції, як про це зазначено в статті 10-bis Паризької конвенції з охорони промислової власності та ноу-хау (зокрема, захист комерційної таємниці)¹.

¹ Юридично захист комерційної таємниці розглядається в контексті недобросовісної конкуренції, яка підпадає під дію статті 10-bis Паризької конвенції, де, зокрема, говориться, що країни «зобов'язані забезпечувати для громадян таких країн ефективний захист від недобросовісної конкуренції».

Спільна Декларація визначає, що поняття «Intellectual, industrial and commercial property», що застосовується в УПС, має перекладатися українською мовою як «інтелектуальна власність».

3.3. Основні суттєві зобов'язання

3.3.1. Приведення законодавства та системи правозастосування до стандартів ЄС. Стаття 50, пункт 1 та Додаток III до УПС, пункти 1, 3, 4

Стаття 50, пункт 1, та Додаток III закріплюють зобов'язання України продовжувати удосконалювати національну систему захисту інтелектуальної власності з тим, щоби на кінець п'ятого року після набуття чинності УПС, тобто до 1 лютого 2001 року¹, рівень захисту прав інтелектуальної власності відповідав би рівню ЄС, в тому числі повинні бути впроваджені засоби забезпечення дотримання таких прав. У рамках ЄС було прийнято багато внутрішніх директив стосовно прав інтелектуальної власності. Так, в той час коли Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів передбачає захист авторських прав впродовж 50 років, законодавство ЄС передбачає строк такого захисту впродовж 70 років. Такий же строк захисту повинна встановити і Україна. Це підкріплюється і положеннями статті 15 УПС, пункт 2, щодо «національного режиму», тобто застосування і в сфері інтелектуальної власності та при реалізації відповідних процедур, пов'язаних з торгівлею товарами, однакових, недискримінаційних правил як до національних фізичних і юридичних осіб, так і до юридичних чи фізичних осіб іноземних. Таке зобов'язання застосовується на взаємних засадах, починаючи з 1 лютого 1996 року (див. частину III цього Посібника)².

3.3.2. Вдосконалення стандартів шляхом участі в багатосторонніх конвенціях. Стаття 50, пункти 2 та Додаток III, пункти 1, 2 та 4

Відповідно до пункту 2, Україна повинна до тієї ж самої дати (1 лютого 2001 року) приєднатися до багатосторонніх конвенцій, перелічених у частині 1 Додатку III до УПС. Це конвенції з охорони інтелектуальної власності, до яких приєдналися країни - члени ЄС або які вони застосовують де-факто. Рада з питань співробітництва може рекомендувати розширення цього переліку (пункт 3 Додатку III).

Нижче наведено назви шести багатосторонніх конвенцій, до яких Україна має приєднатися:

- Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів (Паризький акт 1971 року). Україна приєдналась до конвенції у 1995 р.;

¹ Уточнений строк відповідно до статті 109 УПС.

² Група спеціалістів ГАТТ визнала можливість цього застосування в 1989 році у справі за розділом 337 Закону США про тарифи. Документ L/6439 від 7 листопада 1989 року 36S/345.

- Міжнародна конвенція про охорону прав акторів-виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (Рим, 1961 рік);
- Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків (Мадрид, 1989 рік);
- Ніщцька угода про міжнародну класифікацію товарів та послуг для реєстрації знаків (із змінами, Женева, 1977 рік, та доповненнями, внесеними в 1979 році);
- Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури (1977 рік, з змінами, внесеними у 1980 році). Україна приєдналася до договору у 1996 р.;
- Міжнародна конвенція по охороні нових сортів рослин (Женевський акт 1978 року). Україна приєдналася до конвенції у 1995 р.

Україна повинна також відповідно до пункту 2 Додатку III до УПС вжити максимум заходів для приєднання без безпідставних зволікань до Женевського акту 1991 року Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин.

Більш того, в пункті 4 Додатку III Сторони підтверджують, що «вони надають важливого значення зобов'язанням, які виникають з таких трьох багатосторонніх конвенцій»:

- Паризька конвенція з охорони промислової власності (Стокгольмський акт 1967 року, з поправками, внесеними у 1979 році);
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (Стокгольмський акт 1967 року з поправками, внесеними в 1979 році);
- Договір про патентну кооперацію (Вашингтон, 1970 рік, з поправками, внесеними у 1979 та 1984 роках).

Україна є учасником цих трьох договорів.

3.3.3. Режим найбільшого сприяння стосовно охорони інтелектуальної власності. Додаток III, пункт 5

Пункт п'ятий Додатку III до УПС покладає на Україну зобов'язання від набуття чинності УПС надавати фізичним та юридичним особам ЄС режим найбільшого сприяння стосовно визнання та захисту прав інтелектуальної власності, тобто режим, який буде не менш сприятливий, ніж той, що наданий будь-якій іншій країні та її громадянам згідно з двосторонніми договорами. Проте, згідно з пунктом 6, це зобов'язання не стосується переваг, наданих Україною будь-якій іншій третій країні на двосторонніх засадах, або переваг, наданих країнам, які входили до складу СРСР. Національний режим повинен вже надаватись юридичним та фізичним особам іншої Сторони стосовно товарів, що продаються (стаття 15), до того ж національний режим встановлюють і різні міжнародні конвенції щодо прав інтелектуальної власності.

3.4. Процедурні зобов'язання Сторін. Додаток III, пункт 3

Пункт 3 Додатку III до УПС дозволяє Сторонам отримувати негайні консультації, які мають проводитись в разі, якщо проблеми, пов'язані з охороною інтелектуальної власності, негативно впливають на умови торгівлі, задля досягнення обопільно задовільного рішення. Більш того, фізичні або юридичні особи сторін повинні мати рівний доступ до судових установ одна одної задля захисту прав інтелектуальної власності (стаття 93, пункт 1).

3.5. Впровадження

Україна здійснює заходи з удосконалення законодавства для забезпечення дієвого захисту прав інтелектуальної власності. Вже прийнято кілька законів у цій сфері, проте значний обсяг робіт має бути проведений з удосконалення законодавства та створення дієвих механізмів його реалізації. Серед пріоритетів є негайне створення центру патентної інформації в Україні з вільним доступом винахідників та фахівців, здатного забезпечити сучасною інформацією про винаходи, товарні знаки тощо, що відповідало б зобов'язанням України відповідно до Паризької конвенції з охорони промислової власності.

Застосування Україною існуючих і нових положень, в тому числі і на кордоні, вимагає створення дієвої адміністративної та судової інфраструктури, яка, в свою чергу, вимагає спеціальної підготовки персоналу та технічних засобів. В статті 51, про яку йдеться в наступній, четвертій частині цього розділу посібника, УПС накладає на ЄС обов'язок надавати Україні різноманітну технічну допомогу в різних сферах, в тому числі і у сфері «інтелектуальної власності».

3.6. Коментар

Після приєднання до СОТ для України стане обов'язковим додержання положень Угоди СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності – Угоди ТРІПС, якщо, щоправда, вона не скористується «правом перехідного періоду», яким передбачається відстрочка дії зобов'язань, передбачених СОТ, для країн-членів з перехідною економікою¹. Угода СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності базується на основних існуючих міжнародних конвенціях щодо певних категорій прав інтелектуальної власності і встановлює вищі та додаткові стандарти їх захисту. Ця Угода також вводить у сферу захисту інтелектуальної власності на додаток до принципу національного режиму, принцип надання безумовного режиму найбільшого сприяння. В рамках ВОІВ раніше практикували надання режиму найбільшого сприяння на умовах взаємності.

Загалом сфера захисту прав інтелектуальної власності відповідно до Угоди ТРІПС не є настільки широкою, як в ЄС. Україні ж доведеться забезпечувати

¹ Початковий адаптаційний період в п'ять років після створення СОТ (тобто після 1 січня 1995 року) передбачений для таких країн (стаття 65 п. 3 Угоди СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності).

стандарти ЄС. Водночас членство України в СОТ потребуватиме від України взяття на себе зобов'язань безумовно надавати режим найбільшого сприяння. Таким чином, винятки за Додатком III до УПС, пункт 6, на користь країн колишнього Радянського Союзу, а також на користь країни, з якою укладено двосторонні угоди на умовах взаємності, мають бути переглянуті.

З кількома країнами - членами ЄС Україна уклала двосторонні договори, які охоплюють інші сфери діяльності, проте містять і посилання на питання інтелектуальної власності.

Механізм правозастосування, що діє в рамках СОТ, її система врегулювання спорів можуть виявитись більш дієвими, ніж відповідні механізми, передбачені в рамках УПС. Справді, Угода ТРІПС дуже детально визначає зобов'язання членів СОТ впроваджувати дієві засоби реалізації прав інтелектуальної власності, так само як і забезпечувати таку реалізацію прав на справедливих та недискримінаційних засадах. Мають застосовуватися процедури як всередині країни, так і на кордоні та передбачатися як прелімінарні, так і остаточні засоби цивільного-правового захисту. Засоби цивільного-правового захисту повинні надаватись для запобігання або припинення порушень прав, для збереження відповідних доказів та захисту носіїв права. Засоби, що повинні застосовуватися на кордоні, мають реалізуватися митними органами і призначаються для блокування випуску у внутрішній товарообіг контрафактних товарів. При цьому слід передбачити кримінальну відповідальність за умисні дії з контрафактними товарами. Стосовно міжнародної системи правозастосування Угода ТРІПС є найбільш оновленою.

4. Співробітництво у сфері законодавства **Стаття 51**

4.1. Мета зближення законодавства. Стаття 51, пункт 1

Співробітництво у сфері законодавства передбачено статтею 51, проте тільки у формі встановлення зобов'язань «докладати максимум зусиль». Сторони визнають, що зміцнення економічних зв'язків між ними значною мірою залежить від міри зближення існуючого та перспективного українського законодавства з законодавством Співтовариства, Україна намагатиметься забезпечити, щоб її законодавство поступово було приведено у відповідність до законодавства ЄС.

4.2. Міра зближення законодавства. Стаття 51, пункт 2

УПС не обмежує зближення законодавства окремими галузями права. Проте деякі галузі законодавства, де Україна вживатиме заходи щодо зближення, визначені окремо: митне законодавство, законодавство про підприємства, банківське законодавство, бухгалтерський облік на підприємствах та їх оподаткування, інтелектуальна власність, охорона праці, фінансові послуги, норми, що регулюють конкуренцію, питання захисту здоров'я, життя людей, тварин та рослин, охорона навколишнього середовища, захист споживачів,

непряме оподаткування, технічні норми та стандарти, законодавство у сфері ядерної безпеки, транспорт.

Щодо деяких згаданих галузей УПС уже містить окремі обов'язкові положення (положення *lex specialis*), щодо яких фактично вимагається висока міра зближення, іноді навіть в чітко визначених часових межах. Так, норми щодо оподаткування є предметом статті 15, а зближення в питаннях інтелектуальної власності значною мірою охоплені статтею 50.

Горизонтальні (наприклад, конкуренція) та вертикальні (наприклад, банківська сфера, транспорт) галузі законодавства, щодо яких передбачене зближення законодавства, включають в себе багато гострих питань (наприклад, банківська сфера, транспорт, ядерна промисловість, сфера охорони здоров'я, охорона рослин та ветеринарія, технічні норми та стандарти). Досвід ЄС у створенні спільного ринку показує, що необхідна велика міра зближення, але в багатьох сферах і вона не завжди достатня для забезпечення лібералізації.

4.3. Засоби зближення законодавства. Стаття 51, пункт 3

Відповідно до пункту 3 статті 51 ЄС надає Україні належну технічну допомогу для зближення законодавства. Зокрема, може надаватися допомога з:

- обміну експертами;
- навчання персоналу;
- надання інформації, особливо стосовно відповідного законодавства;
- організації семінарів;
- перекладу законодавства ЄС у відповідних секторах.

Програма технічної допомоги ЄС Тасіс передбачає різні види технічної допомоги. Крім того, службовці Комісії ЄС можуть залучатись для допомоги в проведенні навчання. Очевидно, що така допомога відіграватиме ключову роль для забезпечення дотримання Україною своїх зобов'язань за УПС у різних сферах, таких, як, наприклад, сфера інтелектуальної власності (див. також опис статті 50 у попередньому підпункті цієї частини Посібника).

4.4. Коментар щодо впровадження

В статті 51 зближення законодавства передбачено без визначення яких-небудь певних строків. Стаття 51 не визначає план реалізації робіт щодо зближення законодавства, а також відповідні організаційні механізми. Таким чином, є ризик, що претенціозні цілі, викладені в статті 51, не будуть досягнуті та дієво реалізовані. Політична гострота охоплених інтересів та технічні складнощі можуть уповільнити процес зближення законодавства.

Проте зближення законодавства у згаданих вище сферах йде в одному річищі з реформами, які Україна проводить для забезпечення кращого функціонування ринкової економіки та поступового зближення з ЄС та Спільним

ринком. Сторони можуть визначити пріоритетні сфери зближення законодавства з урахуванням потреб України щодо впровадження належних економічних норм для підтримки своїх структурних реформ. Пріоритет може бути відданий зближенню законодавства в тих сферах, де воно найефективніше допоможе побудувати дієву ринкову економіку. Увагу слід приділити якісному аспекту нового законодавства та механізму ефективного застосування, ніж обсягу узгодженого законодавства. Для того, щоб закони працювали належним чином, увагу треба приділити людським ресурсам, вдосконаленню судової і технічної інфраструктури.

Багато з цього слід зробити в контексті економічного та інших видів співробітництва, передбачених у частинах 7 та 8 УПС, в яких відповідно йдеться про економічні та фінансові питання. Певне зближення може бути досягнуто у зв'язку з реалізацією положень УПС, описаних в інших розділах цього посібника, як, наприклад, у розділі про торгівлю товарами та послугами та у зв'язку з вступом до СОТ.

Незважаючи на «м'яку» природу зобов'язань за статтею 51, зрозуміло, що Україна зацікавлена розвивати своє законодавство задля досягнення рівня стандартів та практики, поширених у ЄС. Такий інтерес підкріплюється й тим фактом, що західні сусіди України та її найбільші партнери розгорнули роботу щодо наближення свого законодавства до законодавства ЄС і відповідно до вимог членства в ЄС.

Таким чином, передбачається, що робота стосовно зближення є найважливішим елементом технічного співробітництва між Україною та ЄС. У травні 1997 був створений Українсько-Європейський консультативний центр з питань законодавства для надання на постійних засадах консультацій українському урядові та парламенту. У червні 1998 року була створена Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства ЄС; провідну роль у цій Раді відіграє Міністерство юстиції України, на яке покладено завдання координації процесу зближення законодавства на урядовому рівні.

ЧАСТИНА VII СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ, КУЛЬТУРИ ТА ФІНАНСІВ (Частини VII, VIII та IX УПС)

1. Вступ

В цій частині Посібника йдеться про положення щодо передбаченого УПС співробітництва в трьох сферах – економічній, культурній та фінансовій. Спочатку розглядається фінансове співробітництво (частина IX), потім іде співробітництво економічне (частина VII), тісно пов'язане з першим. Частина VIII УПС щодо культурного співробітництва складається лише з однієї статті та коротко описана в останньому, третьому розділі цієї частини Посібника.

2. Співробітництво у сфері економіки та фінансів

Частини IX та VII УПС

2.1. Фінансове співробітництво. Частина IX: статті 81-84.

Надання фінансової допомоги та її відповідні моделі. Статті 81-84

Частина IX щодо фінансового співробітництва встановлює правову основу та деталізує програму економічного співробітництва, описану в попередньому розділі УПС. Між цими статтями, які встановлюють і регламентують два види фінансового співробітництва, існують певні збіги. Стаття 81 УПС встановлює, що ЄС надаватиме тимчасову фінансову допомогу шляхом технічної допомоги у вигляді субсидій для сприяння досягненню цілей УПС. Ця фінансова допомога надається в рамках Програми Тасіс, передбаченої відповідними Правилами Ради ЄС, так званих «Правилами Тасіс» (стаття 82 УПС)¹. Періодично розробляється орієнтовна програма допомоги, яка встановлює пріоритети, що мають бути погоджені між Сторонами з урахуванням потреб України, місткості секторів та просування реформ (стаття 83 УПС). Отже, ЄС зобов'язане тісно співпрацювати з Україною з метою визначення того, яким чином мають витратитися кошти, щоб допомога була адекватною політиці реформ та пріоритетам одержувача допомоги. Сторони також забезпечують тісну координацію надходжень у рамках технічної допомоги Співтовариства з надходженнями з інших джерел, таких як, держави-члени, інші країни та міжнародні організації (стаття 84 УПС).

2.2. Економічне співробітництво. Частина VII: статті 52-79

2.2.1. Цілі економічного співробітництва. Пункти 1-4 статті 52

Співробітництво в рамках УПС сприятиме процесу економічних реформ, відродженню і сталому розвитку України, зміцненню і розвитку

¹ Додається відповідна вставка з питань програми сприяння Тасіс.

економічних зв'язків на благо обох Сторін (пункт 1). Пункт 2 додає до цього, що напрямки співробітництва мають визначатися вимогами сталого та гармонійного соціального розвитку, враховуючи також і екологічні аспекти.

У пункті 3 статті 52 визначено двадцять сім напрямків, на яких має бути сконцентровано економічне співробітництво; в наступних двадцяти семи статтях Угоди подано опис цих напрямків (статті 53-79 УПС). Раді з питань співробітництва належить право надавати рекомендації щодо розвитку співробітництва у цих сферах (пункт б), що означає, що вона може визначати додаткові напрямки співробітництва, крім спеціально передбачених у різних статтях УПС.

Сторони також погодилися приділяти особливу увагу заходам, що сприяють співробітництву між Україною та сусідніми країнами (пункт 4). З боку ЄС цей напрямок політики знайшов відображення у тій допомозі, що надається ЄС угодам регіонального співробітництва, учасницею яких є Україна, таких як Чорноморське економічне співробітництво (ЧЕС), Центральноевропейська ініціатива (ЦЄІ), інші схеми співробітництва, що вважаються взаємовигідними для всіх залучених сторін. Крім того, це має сприяти забезпеченню безпеки, стабільності та процвітання в регіоні та в Європі в цілому. Певне фінансування з боку ЄС в окремих випадках надається для реалізації невеликих інфраструктурних проектів в контексті міждержавного прикордонного співробітництва та з метою сприяння прикордонним регіонам.

2.2.2. Значення та порядок реалізації економічного і фінансового співробітництва в рамках УПС

Коли міждержавні угоди між розвиненими країнами включають положення щодо економічного співробітництва, звичайною основою відповідного співробітництва є взаємний інтерес: кожного разу Сторони спільно вирішують, яким чином здійснюватиметься співробітництво та що запропонувати на взаємних засадах одна одній. Таким – принаймні теоретично – можна вважати співробітництво, передбачене УПС у сфері культури, що розглянуто нижче в розділі 3 цієї частини Посібника.

Проте, співробітництво, визначене в УПС, здебільшого є «співробітництвом з метою сприяння». У пункті 5 статті 52 зазначено, що «при необхідності» реалізація співробітництва «може бути підтримана технічною допомогою з боку Співтовариства». Іншими словами, розв'язання питання про надання технічної допомоги для економічного та інших форм співробітництва в певних сферах, передбачених різними статтями УПС, залежить уже від Співтовариства та країн-членів. Під «іншими формами співробітництва» розуміють співробітництво, яке виходить за рамки економічних питань та включає, наприклад, соціальні аспекти: зокрема, соціальні наслідки реструктуризації важкої промисловості. Пункт 5 статті 52 встановлює, що при наданні допомоги ЄС має враховувати:

- відповідну постанову Ради ЄС стосовно технічної допомоги Новим незалежним державам (та Монголії), тобто постанову про Тасіс;
- пріоритети, узгоджені в орієнтовній програмі про технічну допомогу Україні, так званій багаторічній орієнтовній програмі;
- встановлені ЄС процедури координації та імплементації.

Отже, порядок прийняття рішень та процедури реалізації програм ЄС з надання допомоги визначаються програмою Тасіс. Вони описані у вставці в кінці цієї частини Посібника.

2.2.3. Поточне технічне співробітництво в рамках програми Тасіс

Співробітництво і надання технічної допомоги між Україною та ЄС розпочалося із здобуттям Україною незалежності у 1991 році. Набуття чинності УПС у березні 1998 року створило для цього процесу міцну договірну основу.

На сьогодні програма Тасіс дедалі більше орієнтується на досягнення цілей багатостороннього співробітництва в рамках УПС у різних сферах через реалізацію проектів технічної допомоги. Приблизно у чверті із 27 статей УПС, присвячених різним сферам співробітництва, прямо йдеться про технічну допомогу. В решті статей про технічну допомогу не згадується, але це не виключає ці напрямки співробітництва із сфери технічного сприяння, якщо запит про це буде надіслано Україною та підтримано ЄС.

Керівний персонал програми Тасіс у Європейській Комісії¹ тісно співпрацює зі своїми українськими партнерами з метою оптимізації спрямування коштів. Україною, як і іншими країнами - одержувачами допомоги, призначено Національного координатора програм Тасіс та створено Координаційне бюро в рамках національних адміністративних структур. Делегація Європейської Комісії в Україні відіграє ключову організаційну роль у реалізації програм технічного сприяння та тісно співпрацює з Координаційним бюро програми Тасіс в Україні.

Україна також отримує допомогу через інші програми Тасіс, які не мають суто національного характеру, тобто спрямовані на дві, три та більше країн - одержувачів допомоги. Так, Програма ТЕМПУС, трансєвропейська схема допомоги, спрямована на сприяння реформам у галузі вищої освіти у державах Центральної та Східної Європи та Незалежних Державах, серед яких є і Україна. ІНОГЕЙТ, багатостороння програма допомоги у сфері управління системою газових та нафтових трубопроводів у Східній Європі, є іншим прикладом таких схем, у рамках яких Україна отримує допомогу, зокрема, як важлива транзитна країна та серйозний імпортер енергоносіїв.

¹ З липня 1998 року обов'язки щодо розв'язання питань програми Тасіс в Європейській Комісії, які було віднесено до компетенції Головного Директорату ІА, передано до нової служби «Сервіс коммун релекс» («Service Commun Relex»), до компетенції якої віднесено управління програмами ЄС, орієнтованими на треті країни.

2.2.4. Обсяги допомоги в рамках співробітництва

У період між 1991 та 1997 роками Україні в рамках програми Тасіс була надана допомога у розмірі до 658 мільйонів ЕКЮ. Головними галузями технічної допомоги, визначеними у Багаторічній орієнтовній програмі для України на 1996-1999 роки, вважаються: інституційна реформа та розвиток (включаючи людські ресурси); економічна реформа та розвиток приватного сектора (включаючи сільськогосподарський комплекс); енергетичний сектор і охорона навколишнього природного середовища (включаючи ядерну безпеку). Багаторічна орієнтовна програма була погоджена з Україною та країнами-членами (див. вставку в кінці цієї частини) з урахуванням положень УПС щодо співробітництва.

Кошти, асигновані на 1998 рік для України в рамках програми Тасіс, складають приблизно 36 мільйонів ЕКЮ. Програма 1998 року головним чином зосереджується на інституційній реформі та соціальному розвитку, розвитку приватного сектора, енергетичного сектора і охороні навколишнього природного середовища. Ця цифра не включає ту частину допомоги, яку Україна одержує в рамках зазначених вище трансєвропейських програм, таких, як регіональна програма ядерної безпеки та деякі інші спеціальні програми.

2.2.5. Двадцять сім сфер економічного співробітництва

Не вбачаємо доцільним перелічувати та детально коментувати в цьому Посібнику всі двадцять сім статей стосовно напрямків економічного співробітництва. Проте для того, щоб проілюструвати допомогу, яка надається в рамках співробітництва з митних питань та технічних бар'єрів у торгівлі, ці питання коротко описано нижче у розділі 4 цієї частини Посібника.

2.3. Коментар щодо співробітництва ЄС та країн - членів ЄС з Україною

Положення частини IX УПС щодо фінансового співробітництва та частини VII щодо економічного співробітництва повинні розглядатися лише у поєднанні одне з одним. У статті 52 УПС стосовно економічного співробітництва роз'яснюється, що до допомоги, яка надається згідно з УПС, належать лише ті напрямки сприяння, що зазначені в програмах Тасіс. Інші види фінансової підтримки, приклади яких наведено вище, виходять за межі програми Тасіс і за межі УПС.

З 1994 року ЄС надає Україні макроекономічну допомогу у вигляді стабілізаційних кредитів з метою сприяння підтримці платіжного балансу і курсу національної грошової одиниці та полегшення проведення соціальних та економічних реформ. Рішення щодо надання таких кредитів приймається міністрами фінансів ЄС та реалізуються Європейською Комісією, яка

забезпечує позику коштів на ринку капіталів та передає ці кошти Україні¹. Країни - члени ЄС значною мірою залучені до цього процесу. Третє рішення ЄС щодо макрофінансування було прийняте 15 жовтня 1998 року після того, як МВФ підтвердив надання свого трирічного «кредиту розширеного фінансування» в розмірі 2,2 млрд. доларів США трьома траншами за умови дотримання Україною визначених умов. Рішення Фонду у цьому випадку стало каталізатором при наданні Європейським Союзом Україні 150 мільйонів ЕКЮ – також двома траншами.

Іншим прикладом фінансової допомоги за межами УПС є офіційне зобов'язання ЄБРР надати 100 мільйонів доларів США на здійснення проекту ремонту «укриття» ЧАЕС. До цієї суми має бути додано внесок країн - членів ЄС у розмірі 105 мільйонів ЕКЮ, тобто 52% від загального обсягу фінансування складає частина ЄС та країн-членів. Зобов'язання щодо надання фінансування з боку ЄС також є суттєвою частиною² допомоги, передбаченої для надання Україні для завершення будівництва двох додаткових ядерних реакторів як компенсації за закриття існуючих потужностей ЧАЕС. Якщо ж говорити про двосторонні програми допомоги, то можна зазначити, що ЄС є найбільшим джерелом фінансового сприяння для України. Починаючи з 1991 року допомога на загальну суму 4 мільярди ЕКЮ була надана Європейським Союзом та країнами-членами як технічна допомога, допомога на підтримку платіжного балансу України, як гуманітарна допомога та на сприяння розвитку енергетичного сектора, включаючи заходи, пов'язані з ліквідацією наслідків аварії на ЧАЕС.

3. Співробітництво в галузі культури. Стаття 80 частини VIII УПС

У статті 80 УПС Сторони зобов'язуються сприяти та допомагати розвитку культурного співробітництва. Передбачене цим положенням співробітництво фактично належить до «традиційних видів» співробітництва, описаних у підрозділі 2.2.2 Посібника, тобто полягає у сприянні та розвитку співробітництва, де і коли це необхідно для Сторін, та не передбачає надання технічної допомоги. У цій статті зазначено, що таке співробітництво може розвиватися на основі програм культурного співробітництва Співтовариства або однієї чи кількох держав-членів; крім того, можуть здійснюватися додаткові заходи, що становлять обопільний для Сторін інтерес.

Культурні аспекти не було включено ні до договору про створення ЄС (Римський договір 1958 року), ні до Єдиного Європейського акту 1985 року. Проте питання культури не виключено із сфери інших напрямків політики ЄС: деякі з яких передбачають і культурні аспекти. Лише 1 листопада 1993 року, з набуттям чинності Маастрихтським договором, яким створено Європейський Союз, вперше було визнано, що питання культури

¹ Відділ послуг з фінансових операцій Головного Директорату II.

² До 50% загального обсягу витрат.

належать до компетенції ЄС. Пунктом 5 нової статті 128 зазначеного договору встановлено правову структуру «європейських дій» у галузі культури, а пунктом 4 передбачено, що «Співтовариство бере до уваги культурні аспекти при здійсненні заходів згідно з іншими положеннями договору».

4. Сучасні приклади допомоги в рамках співробітництва з ЄС

4.1. Співробітництво в митних питаннях. Стаття 76

4.1.1. Цілі співробітництва

Стаття 76 УПС закріплює принцип співробітництва між Сторонами у митних питаннях, включаючи зближення законодавства. Мета співробітництва, спрямована на виконання всіх відповідних положень УПС, має передбачати, зокрема, забезпечення відповідності всіх положень стосовно торгівлі та положень про взаємовигідну торгівлю, зближення української митної системи з митною системою Співтовариства. Співробітництво може набувати різних форм, серед яких сприяння у впровадженні об'єднаної номенклатури та єдиного адміністративного митного документа ЄС; забезпечення взаємозв'язку між транзитними системами Співтовариства та України; підтримка введення сучасних митних інформаційних систем.

4.1.2. Митне співробітництво за Протоколом УПС

Стаття 86 УПС також посиляється на спеціальний Протокол (складається з 15 статей), що додається до УПС. Він стосується взаємної допомоги, що надається адміністративним органам обох Сторін у розв'язанні митних питань, та зобов'язує їх у різні способи сприяти одна одній шляхом запобігання, виявлення та розслідування порушень митного законодавства. До таких порушень віднесено, зокрема, торгівлю контрафактними (виготовленими з порушенням прав інтелектуальної власності) товарами та послугами (стаття 50 УПС), наркотичними і психотропними речовинами (також передбачено у статті 79 УПС щодо співробітництва у цій сфері).

4.1.3. Впровадження

Схожий Протокол вже міститься в Тимчасовій торговельній угоді України з ЄС, отже діяльність у цій сфері співробітництва вже мала місце до набуття чинності Угодою про партнерство і співробітництво. З боку ЄС Головний Директорат DG XXI (Мито та непряме оподаткування) Європейської Комісії відповідає за розвиток співробітництва та за окремі питання, пов'язані з митною адміністрацією країн - членів ЄС. Стаття 15 Протоколу зазначає, що він сприяє, а не перешкоджає застосуванню будь-яких угод про взаємну допомогу, які укладені або можуть бути укладені між

однією або кількома державами-членами Європейського Союзу та Україною.

За результатами проведення Круглого столу, який відбувся в Брюсселі в грудні 1997 року, Керівник Головного Директорату DG XXI та Голова Державної митної служби України погодили План дій у сфері митних питань. Ці заходи головним чином стосуються питань організації митної системи, її послуг та процедур гармонізації. Пріоритетну увагу приділено правовій підтримці, що надаватиметься Україні у підготовці її [нового] Митного кодексу та відповідних впроваджувальних норм. Сфери співробітництва включають навчання службовців, зокрема у Дніпропетровській митній академії, сприяння у створенні процедур митного оформлення та контролю (зокрема, на митному кордоні між Україною та Угорщиною і Польщею), допомогу в забезпеченні обладнанням та у сфері інформаційних технологій. Усі ці заходи належать до сфери дії програми Тасіс.

Очікуваними результатами співробітництва є: підвищення ефективності контрольних механізмів, що призведе до покращення можливостей торгівлі, більш повне дотримання митних правил, вдосконалення системи стягування митних зборів.

4.2. Співробітництво в галузі стандартизації та оцінки відповідності [сертифікації]. Стаття 56

4.2.1. Цілі та механізми статті 56 УПС

Сторони сприяють: 1) створенню відповідності до міжнародно визнаних критеріїв, принципів та орієнтирів у питаннях взаємного визнання стандартів та оцінки відповідності; а також 2) покращенню якості української продукції. З цією метою передбачено розвиток відповідного співробітництва з організаціями та установами, що спеціалізуються в цих галузях, та застосування технічних правил Співтовариства та європейських стандартів і процедур оцінки відповідності. Всі ці питання пов'язані з відповідними положеннями статті 75 УПС щодо захисту прав споживачів, якщо співробітництво матиме на меті досягнення відповідності між системами захисту прав споживачів України та ЄС. Питання зближення законодавства, передбачені у статті 51 УПС, також стосуються цих положень.

4.2.2. Питання, що виникають у галузі стандартів та сертифікації

Оскільки під загальноживаним терміном «стандарти» розуміють і технічні норми, які затверджено державними органами та є загальнообов'язковими, і стандарти, які є приватними нормами, головним чином написаними та затвердженими відповідними національними або міжнародними організаціями, узгодженість між ними є довільною. Проте ці два види норм слід розглядати окремо. Такі стандарти та технічні правила, певна річ, розробляють у співробітництві із зацікавленими сторонами, які мають відповідний рівень наукових та технічних знань і необхідний досвід.

«Оцінка відповідності» є офіційною перевіркою компетентним органом того, що товар, система, організація або особа відповідають певним вимогам, закріпленим у стандартах або правилах. Процедура оцінки відповідності має підтвердити клієнту або споживачу, що якість товару, системи або послуг відповідає існуючому зведенню норм.

Технічним правилам та стандартам (включаючи вимоги до пакування, маркування та позначення товарів), процедурам оцінки відповідності технічним правилам і стандартам у міжнародній торгівлі приділяють велику увагу, оскільки вони створюють певні перешкоди в міжнародній торгівлі.

Країни, що входили до складу СРСР, не розділяли технічні норми на два види та мали спільні технічні правила, включаючи правила стосовно процедури оцінки відповідності, які у більшості випадків відрізнялися від міжнародних норм. Значна кількість положень УПС стосується різних аспектів цих питань, як, наприклад, правило недискримінації між внутрішніми та іноземними товарами у встановленні розмірів зборів за проведення оцінки відповідності (інспекції). Існуючий в Україні порядок значною мірою також суперечить і вимогам щодо приєднання до СОТ: положення Угоди про технічні бар'єри в торгівлі, а також Угоди про санітарні та фітосанітарні норми мають обов'язковий характер для всіх членів СОТ. Отже, співробітництво в рамках УПС також сприяє Україні в її намірах стати членом СОТ.

4.2.3. Співробітництво з ЄС

Починаючи з кінця 1995 року деякі проекти технічної допомоги в рамках програми Тасіс були впроваджені в галузі стандартизації та оцінки відповідності: спочатку щодо більш загальних питань, потім – у спеціальних секторах у поєднанні з наданням консультацій на мікрорівні. Держстандарт, який є одним з головних державних органів України, що відповідає за питання стандартизації та сертифікації, був одержувачем допомоги в рамках цих проектів. З боку ЄС національна організація стандартизації однієї з країн-членів надавала консультативну допомогу. Ці проекти були сконцентровані на розробку проекту закону України про відповідальність виробника за випуск недоброякісної продукції та пов'язану з цим сертифікацію, проекту закону України про якість та безпеку харчових продуктів та сільськогосподарської сировини та закону про акредитаційні процедури.

На сьогодні співробітництво сконцентровано на наданні допомоги у впровадженні Постанови Кабінету міністрів України № 244 від 19.03.1997 року «Про заходи щодо поетапного впровадження в Україні вимог директив Європейського Союзу, санітарних, екологічних, ветеринарних, фітосанітарних норм та міжнародних і європейських стандартів».

Вставка щодо Програми Тасіс

Абревіатуру Тасіс утворено від перших англійських літер Програми технічного сприяння Співдружності Незалежних Держав (TACIS - Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States). Основи програми Тасіс та способи, у які вона здійснює свою діяльність, описано нижче.

Програма Тасіс надає фінансування для передачі ноу-хау, спрямованого на сприяння розвитку ринкової економіки та демократичного суспільства у Нових незалежних державах та Монголії. Правовою основою програми Тасіс є Правила Ради ЄС від 25 червня 1996 року «Про надання допомоги економічним реформам та відновленню у Нових незалежних державах та Монголії». Ці правила приймаються вже втретє; четверта редакція правил готується до прийняття у 1999 році. Правилами засновано програму технічної допомоги Тасіс, яка фактично є єдиним джерелом фінансування з боку ЄС співробітництва, передбаченого УПС. Правила визначають загальний обсяг фінансування (кошторис витрат) на чотирирічний період та закріплюють розроблене внутрішнє зведення процедур координації та прийняття рішень, якого мають дотримуватися країни - члени ЄС та Європейська Комісія при наданні допомоги. З цією метою Правилами створено Комітет (його називають Комітет Управління Тасіс), до складу якого входять представники країн-членів, для сприяння Європейській Комісії в управлінні процесом надання Європейським Союзом допомоги.

Правила передбачають розробку для кожної з країн-партнерів – одержувачів допомоги Орієнтовної чотирирічної програми. Такі програми визначають принципові цілі та орієнтири для надання Європейським Союзом допомоги у зазначених напрямках. Обрані напрямки надання допомоги спершу обговорюють з кожною країною-партнером – одержувачем допомоги, а потім розглядають на Комітеті Управління перед тим, як вони стають частиною орієнтовних національних програм.

Орієнтовні програми слугують основою для затвердження щорічних Програм дій, які визначають та деталізують головні проекти, які будуть профінансовані в різних сферах співробітництва. Для країн - одержувачів допомоги, крім Російської Федерації та України, затверджують дворічні програми. І знову, їх проекти розробляють у тісній співпраці з країнами-партнерами, а потім вже обговорюють з країнами - членами ЄС та остаточно затверджують Європейським Союзом з дотриманням встановлених складних процедур. Інколи такий процес може істотно затягуватися.

Реалізація програм передбачає, зокрема, проведення тендерів, метою яких є вибір безпосередніх постачальників товарів, виконавців робіт, послуг. Як і будь-які інші тендерні процедури, вони часто затягуються, здебільшого через те, що допомога, яка надається Тасіс, фінансується п'ятнадцятьма членами Співтовариства. З метою належного досягнення цілей Тасіс, Європейською Комісією було впроваджено процедури моніторингу та

оцінки, результати яких подаються країнам-членам, Європейському Парламенту та Суду аудиторів ЄС.

Сказане вище показує, що країни-члени залучені до процесу надання допомоги на кожній його стадії та в усіх його аспектах. Вони спільно з Європейською Комісією розробляють основні правила, що мають бути одностайно затверджені Радою ЄС. Вони також спільно працюють над розробленням орієнтовних програм та програм дій. Європейський Парламент та Економічна і Соціальна Рада ЄС теж залучені до цього процесу. Крім того, країни-члени на індивідуальних засадах є активними надавачами допомоги у деяких сферах, таких, як, наприклад, охорона навколишнього середовища. Вони та Рада ЄС вільно можуть ініціювати надання додаткової допомоги.

ЧАСТИНА VIII ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УПС

1. УПС, основа та структура розвитку

Посібник є спробою пояснити у зрозумілий спосіб зміст та значення УПС та має на меті зробити УПС легкодоступною для зацікавлених читачів. У частині восьмій Посібник оглядає та підсумовує потенціал розвитку УПС.

Більшість положень УПС щодо перспективних заходів, які мають або можуть бути здійснені, перелічено та коротко описано далі. Кількість та важливість еволюційних положень вказує на значний потенціал сторін у розбудові відносин на основі УПС, у посиленні та розширенні процесу зближення України та ЄС. Можна зробити висновок, що УПС - це щось значно більше, ніж просто правовий інструмент, який лише встановлює правила торгівлі товарами та послугами, переміщення капіталів та інвестицій, полегшуючи таким чином економічний обмін між Сторонами. Угода також створює структуру для поглиблення економічної інтеграції. Втім, рух у цьому напрямку потребуватиме одночасного просування України у напрямку здійснення реформ для створення ринкової економіки та інфраструктури.

УПС містить важливі положення щодо фінансового та економічного співробітництва, а також щодо надання ЄС та країнами-членами відповідної технічної та іншої допомоги. Саме шляхом надання допомоги у створенні ринкової економіки та ефективної імплементації положень УПС, головним чином, поступово буде створено підґрунтя для просування Сторін у напрямку тіснішої інтеграції. Саме від Сторін залежить можливість найкращого використання УПС.

2. Огляд положень УПС, якими передбачено здійснення перспективних заходів

Концептуальне бачення розвитку стосунків в рамках УПС показує, що різноманітні заходи, необхідні для забезпечення поступового зближення між Сторонами, можуть бути розділені на три основних сфери. Саме це і має на меті запропонований нижче короткий огляд перспективних заходів, передбачених УПС.

Перша сфера заходів

До цієї сфери належить своєчасне та правильне виконання Сторонами своїх зобов'язань щодо здійснення певних заходів, для яких визначено остаточні строки виконання. Це стосується таких положень УПС:

Стаття 4.

У 1998 році буде розглядатися питання, чи дозволять обставини і, зокрема, прогрес України у справі здійснення ринкових реформ розпочатися переговорам щодо створення зони вільної торгівлі між Сторонами. УПС таким чином визначає перспективу у створенні майбутньої зони вільної торгівлі. Реалізація такої інтеграційної схеми обов'язково потребуватиме суттєвої лібералізації торгівлі товарами, а також розвиток положень про конкуренцію¹.

Стаття 5.

У березні 2001 року або коли Україна приєднається до СОТ, залежно від того, яка з цих подій відбудеться раніше, Сторони зобов'язуються розглянути питання того, чи створює зміна обставин і, зокрема, приєднання України до СОТ необхідність у внесенні поправок до УПС. На цей момент Сторони можуть, наприклад, розглянути можливість переходу до економічної інтеграції також у сфері торгівлі послугами, як передбачено у статті 5 ГАТС. Це вимагатиме лібералізації зовнішньої торгівлі послугами, свободи створення компаній та переміщення капіталів, а також, незначним чином, свободи пересування для деяких категорій фізичних осіб².

Стаття 12.

Із закінченням 31.12.1998 року перехідного періоду преференційні пільги, визначені у Додатку I до УПС, які Україна надає іншим Незалежним Державам (також визначеним у Додатку I), підпадають під дію правил режиму найбільшого сприяння у розумінні пункту 1 статті 1 ГАТТ (94). Пільги мають бути приведені у відповідність до цих положень або, якщо залишаться незмінними, повинні бути підтверджені створенням між Україною та країнами, на які ці пільги поширюватимуться, митного союзу або зони вільної торгівлі.

Стаття 30 та Додаток V.

Починаючи з 16 липня 1999 року Україна зобов'язана надавати національний режим у створенні на її території дочірнім компаніям та філіям юридичних осіб, що надають банківські та пов'язані з ними послуги, а також страхових компаній, так само як і спільних страхових компаній. Деякі з цих положень вже реалізовано.

¹ Відповідна стаття 3 УПС з Російською Федерацією є більш конкретно у визначенні заходів щодо розвитку положень частини III та статті 53 (конкуренція, частина IV) цієї Угоди.

² Лібералізація взаємної торгівлі послугами, або щонайменше частини такої торгівлі, передбачено як можливість у останньому пункті статті 1 УПС з Російською Федерацією.

Стаття 49.

З 1 лютого 2000 року Сторони повинні забезпечити стосовно державних монополій комерційного характеру недопущення дискримінації громадян Сторін щодо умов, за яких товари продають або закупають. Також з 1 лютого 2000 року Сторони мають забезпечити, що стосовно державних підприємств або підприємств, яким Сторони надають виключні права, ніякі заходи, що перешкоджають торгівлі між ними такою мірою, що суперечить відповідним інтересам Сторін, не будуть впроваджені або підтримані.

Стаття 50, пункт 1.

Україна забезпечить до 1 лютого 2001 року аналогічний існуючому у ЄС рівень захисту прав інтелектуальної власності. Щонайменше до настання зазначеного терміну Україна приєднається до багатосторонніх конвенцій з питань інтелектуальної власності, перелік яких міститься у пункті 1 Додатку III.

Друга сфера заходів

Укладення додаткових угод між сторонами прямо передбачено у деяких сферах; у деяких інших сферах передбачено строки винесення рішень або рекомендацій Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС:

Стаття 23

Конкретна двостороння угода щодо торгівлі ядерними матеріалами має бути укладена між Європейським об'єднанням з питань атомної енергії та Україною.

Стаття 24

На підставі рекомендацій Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (стаття 29 УПС) має бути прийняте рішення про усунення будь-якої дискримінації з причин громадянства стосовно умов праці, винагороди за працю або звільнення з роботи щодо громадян іншої Сторони, які на законних засадах працюють на території України або держав-членів ЄС.

Стаття 25

Сторони мають укласти угоди для координації систем соціального забезпечення робітників, які працюють на законних засадах на території кожної з них.

Стаття 27

Рада з питань співробітництва вносить рекомендації (стаття 29 УПС) стосовно того, які спільні зусилля можуть бути зроблені з метою стримування незаконної імміграції.

Стаття 28

Рада з питань співробітництва виноситиме рекомендації (стаття 29 УПС) стосовно того, як можна поліпшити умови діяльності для бізнесменів.

Стаття 31.

Сторони можуть вступати в переговори з питань встановлення більш сприятливих умов комерційної присутності компаній сторін, що спеціалізуються на транспортних перевезеннях, в межах внутрішніх водних шляхів на території кожної із Сторін (Обмін листами та Спільна декларація стосовно статті 31 УПС).

Стаття 37.

Рада з питань співробітництва дає рекомендації щодо поступового збільшення обсягу послуг, що надаються компаніями, створеними на території однієї з Сторін, споживачам або покупцям на території іншої Сторони. Шлях до вільного здійснення експорту та імпорту послуг визначатиметься Сторонами залежно від надання ними повного і ефективного доступу до внутрішніх ринків та національного режиму, роблячи важливий крок до обрання схеми преференційної економічної інтеграції, як передбачається у статті 5 ГАТС.

Стаття 40.

Окремі угоди щодо умов взаємного доступу до ринку та надання послуг перевезень автотранспортом, залізницею та річковим транспортом та, якщо це можливо, повітряним транспортом можуть бути укладені між сторонами.

Стаття 48.

Сторони проводять консультації між собою з метою створення сприятливих умов для руху видів капіталу, крім тих, які стосуються прямих інвестицій.

Третя сфера заходів

Сторони мають співробітничати у сферах, прямо визначених в УПС; ЄС має надавати Україні загальну допомогу з широкого кола економічних та соціальних питань.

Стаття 38.

Сторони співпрацюють з метою розвитку ринково орієнтованого сектора послуг в Україні.

Стаття 49.

ЄС може на прохання України і в межах наявних можливостей надавати технічну допомогу у розробленні та впровадженні правил конкуренції. Така допомога вже надається і її надання буде продовжено.

Стаття 51.

ЄС надає Україні належну технічну допомогу для здійснення заходів з наближення законодавства у великій кількості галузей права. Ця допомога

включатиме обмін експертами, організацію семінарів, навчання, надання інформації щодо відповідного законодавства тощо.

Стаття 52.

Рада з питань співробітництва надає рекомендації щодо розвитку співробітництва у сферах, які належать до двадцяти семи напрямків діяльності, зазначених у пункті 3 статті 52. За необхідності, для забезпечення співробітництва Європейським Співтовариством надаватиметься технічна допомога (пункт 5).

Стаття 83.

Сторони погоджують Орієнтовну програму, яка відображає пріоритетні напрямки надання Європейськими Співтовариствами фінансової допомоги.

Стаття 85

Рада з питань співробітництва може виносити необхідні рекомендації з метою досягнення цілей УПС. Приклад таких дій викладено у статті 4.

Протокол про взаємну допомогу у вирішенні митних питань.

Цей протокол передбачає надання митним адміністративним органам взаємної допомоги з широкого кола питань. Важлива угода про практичні аспекти співробітництва була укладена та її імплементація вже розпочалася.

Заключне положення.

УПС з Російською Федерацією передбачає додатково як можливість лібералізації торгівлі послугами, або щонайменше частини такої торгівлі (останній пункт статті 1 УПС з Російською Федерацією).

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

BISD		Основні правові та інші вибрані документи (опубліковані СОТ)
CAP	ССП	Спільна сільськогосподарська політика
CEEA	Євратом	Європейське об'єднання з питань атомної енергії
EURATOM		
CEECs		Країни Центральної і Східної Європи
CIS	СНД	Співдружність незалежних держав
CMEA	РЕВ	Рада економічної взаємодопомоги
CSCE	НБСЕ	Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (див. вставку на с. 13)
EBRD	ЄБРР	Європейський банк реконструкції і розвитку
EC	ЄС	Європейське співтовариство
ECSC	ЄСВС	Європейське об'єднання вугілля і сталі
ECU	ЕКЮ	Європейська валютна одиниця
EFTA	ЄАВТ	Європейська асоціація вільної торгівлі
EIB	ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
EU	ЄС	Європейський союз
GATS	ГАТС	Генеральна угода з торгівлі послуг, угода, що є частиною СОТ
GATT	ГАТТ	Генеральна угода з тарифів і торгівлі
GATT(94)	ГАТТ(94)	Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994, угода, що є частиною СОТ
GSP		Узагальнена система преференцій
IBRD	МБРР	Міжнародний банк реконструкції і розвитку
IMF	МВФ	Міжнародний валютний фонд
MIP		Багаторічна індикативна програма (див. вставку про Тасіс на с. 80)
MFN	РНС	Режим найбільшого сприяння
NAUDEI	НАУРЕІ	Національне агентство України з питань розвитку та європейської інтеграції
NATO	НАТО	Організація Північноатлантичного договору
NIS	ННД	Нові незалежні держави
NT	НР	Національний режим
OECD	ОЕСР	Організація економічного співробітництва і розвитку
PCA	УПС	Угода про партнерство та співробітництво
TRIPs	ТРИПС	Угода про пов'язані з торгівлею аспекти прав інтелектуальної власності (угода, що є частиною СОТ)
UEPLAC		Українсько-Європейський консультативний центр з питань законодавства

UNCITRAL	ЮНСІТРАЛ	Комісія ООН з арбітражу в міжнародному комерційному праві
UNCTAD	ЮНКТАД	Конференція ООН з торгівлі та розвитку
VAT	ПДВ	Податок на додану вартість
WCO	ВМО	Всесвітня митна організація
WIPO	ВОІВ	Всесвітня організація інтелектуальної власності
WTO	СОТ	Світова організація торгівлі